

İDARE DERGİSİ

İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA ÇIKARILIR

YIL: 25

OCAK — ŞUBAT 1954

SAYI: 226

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TETKİKLER:

Köylerimizi Nasıl Kalkındıralım?	Sadık ARTUKMAÇ	1
Nahiyelerimiz Müstakbel Komünler İçin Bir Hazırlık Olamaz mı?	M. Saveci EYÜBOĞLU	20
Memurlara Yapılan Yardımlar	Ragıp ÖGEL	27
İstimplâkten Vazgeçme	Salih TANYERİ	42

TERCÜMELEER:

IX. uncu idari ilimler Kongresine Fransız Delegasyonu Tarafından Sunulan Rapor: Memurların Yetiştirilmesi	Erdoğan ALVEREN	48
1014 Tarihli Fransız Anayasası üzerinde bir İnceleme	Feyzi HACALOĞLU	63

İDARİ COĞRAFYA:

Bandırma Kazası İdari Coğrafyası	Bahri ERKMEN	83
--	---------------------	----

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı	: 500 kuruş
Yabancı memleketler için yıllığı	: 750 kuruş

Abone Bedelinin Gönderilmesi Şekli**A — Türkiye’de:**

Bulunan yerin Malsandığına tutan yatırırlarak mukabilinde alınacak (çeşitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü mektupla;

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü-Ankara

Adresine gönderilmelidir.

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazının iki nüsha olması ve 20, 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Dergiye derç olunmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü’ne müracaat edilmelidir.

T E T K İ K L E R

§ III

KÖYLERİMİZİN KALKINDIRILMASI DÂVASINDA AYDINLARIMIZIN DÜŞÜNCELERİ ⁽¹⁾

Münevverlerimizin; köyün ve köylünün kalkındırılması mevzuu ile yakından ve samimi surette alâkadar oluşları, 50 - 60 seneden beri devam etmektedir. Memleket kalkınmasının, köy kalkınması ile mümkün olacağına inanan ve miktarları başlangıçta pek mahdut olan bu münevverler, mevzuu, kendi görüş ve düşünüş zaviyeleri içinde incelemeğe ve mütalâalar sertine çalışmışlardır. Fakat bu mütalâalardan çoğu nazarı sahada kalmış, az bir miktarı ise, tatbikat alanında yer alabilmiştir. Lâkin ister nazarı, isterse tatbiki bir mahiyet taşımış olsun, bu mütalâalardan hiçbiri; bugüne kadar, köyün ve köylünün hakikaten kalkındırılmasına matuf bir sistem kurulmasını sağlayamamıştır. Bunun sebebi, köyün ve köylünün; çok mudil bir mevzu oluşu, derinliklere inilmeden, içerisinde girilmeden hakikate ulaşmanın cidden mümkün olamayışdır. Bu maksadı temin yolunda bir sistem kurulamayışına, sathî görüş ve düşünceler amil olmuştur, denilebilir.

Netice ne olursa olsun, bugün artık; köy kalkınmasının memleket kalkınması olduğu hakikatini, herkes ve her münevver anlamış ve kabul etmiş ve köylerimizin kalkındırılması, millî bir dâva haline gelmiştir. Şükranla kaydedelim ki, son günlerde gerek Hükümetimiz ve gerekse münevverlerimiz; bütün dikkat ve gayretlerini bu nokta üzerine teksif etmiş bulunuyorlar.

A) **Kalkınmaya dair mütalâalar:**

Münevverlerimizin, köy kalkınmasına taalluk eden fikirlerini; iki ana gurupta toplamak mümkündür. Bir kısım münevverlerimize göre, köy kalkınması; ancak tedricî tekâmülle tahakkuk edebilir. Diğer bir kısım münevverlerimize göre ise, kalkınma; tedricî tekâmülle değil, bilâkis müdahale ile cezrî ve zecrî tedbirler alınmak suretiyle tahakkuk ettirilebilir.

a — Kalkınmanın tedricî tekâmülle tahakkuk edebileceğine inananların fikirlerine göre; köyün ve köylünün inkişafını, gelişimini, tabii ve tedricî şartlara terk etmelidir. Onlara müdahale etmemelidir. Çünkü müdahale, köyün içtimaî bünyesi itibariyle faydalı olamaz. Kısaca, müdahale, lüzumsuz ve hatta imkânsızdır. Bununla beraber, köyün tedricî tekâmülünü frenleyen mânilerin giderilmesine ve bu maksatla köylünün aydınlatılmasına çalışıl-

¹ Baş tarafı 225 sayılı İdare Dergisindedir.

malıdır. Bu suretle köylü; zamanla inkişaf eder, ihtiyaç ve zaruretlerini takdir edebilecek bir seviyeye kendiliğinden erişir. Böyle olunca, kalkınma isteği, merkezden muhite değil, bilâkis muhitten merkeze gelir, ihtiyacını idrak eden köylü, bunun giderilmesine dair, Hükümeti icbar edecek taleplerde bulunur.

1 — Bu guruba dâhil olanlardan bazılarının fikirlerine göre; gerek matbuat ve gerekse radyo neşriyatı ile köylüye tavsiyelerde bulunmalıdır. Köylere, gazete, mecmua, kitap ve risaleler gönderilmelidir. Bu neşriyat, köylü seviyesine ve diline göre tertip edilmelidir. Münevverlerimiz tarafından, yine köylünün anlayabileceği bir şekilde konferanslar tertip edilmeli ve verilmelidir.

2 — Diğer bir kısım münevverlerimize göre; köylüye, bazı örnekler verilmelidir. Bunda zaruret de vardır. Çünkü köylümüz; söylenenleri dinler, anlamaya çalışır ve hatta anlar. Şu kadar ki, gözü ile görmediğine asla inanmaz. «Köylünün aklı gözündedir.» sözü de bundan ileri gelmektedir. Şu halde, köyün ve köylünün kalkınmasına lüzumlu konuları; köylüye, örnek vererek göstermek zarurîdir. Çünkü köylü, gördüğünü yapar.

3 — Diğer bir fikre göre, her tedbir ve teşebbüsün; köy hayatının zaruret ve hususiyetiyle telif edilmesi şarttır. Aksi hâl, tedbir ve teşebbüsün akamete uğramasını mucip olur. Buna meydan verilmemesi için, köylünün; kükürtlü ve feragatli kimseler tarafından, bir misyoner gayret ve sebatıyla, medenî seviyesinin yükseltilmesine ve bin netice köyün bir kül halinde kalkmırılmasma çalışılmalıdır.

Bilindiği gibi, bir misyoner; ilk defa nüfuz etmek istediği cemaatin içine girer ve o camianın ananelerine tamamen intibak eder. Zamanla, fikirlerini aşılacak bir muhit yaratır ve muhiti gittikçe genişletir ve nüfuz sahasını artırır. Köye gidecek münevverlerin de, böyle bir azim ve irade ile çalışması lâzımdır. Evvelâ köylü ile tamimiyle hemhal olması, bilâhare köylüyü kendisine inandırması ve daha sonra, bir plân dâhilinde, kalkınma hamlesini yaratması lâzımdır.

Bunun için, felsefe ve diğer İctimaî ilimlerle mücehhez kimseler, bir misyoner feragatiyle köylerde çalışmalıdırlar. Bu maksatla köylere gidecek elemanlar bulunmalı veya yetiştirilmelidir. Ayrıca, tahsilli vatan çocukları köylere akın etmelidir. Kısaca, her köye böyle bir rehber gitmeli veya gönderilmelidir. Köylerimiz, ancak bu suretle kalkınma yoluna girmiş ve zamanla kalkınmış olurlar.

b — Kalkınmanın cezri ve zecrî tedbirlerle tahakkuk edebileceğine inananların fikirlerine göre ise; köy ve köylü, ancak müdahale ile inkişaf eder

bilir. Müdahalesiz inkişaf, hemen hemen gayri mümkündür. Çünkü köylümüzün gerek İctimaî seviyesi ve gerekse görgü ve tecrübesi, ilerleme hamleleri yapmaya asla müsait değildir. Köylümüzde; «adam sende» cilik vardır. «Bir lokma, bir hırka», «bugün bul, yarın Allah kerim» gibi çalışmayı ve ileri hamleleri frenleyen ve tevekküle sevk eden uyuşturucu bir felsefe mevcuttur. Bu zihniyet devam ettikçe, köylümüz, bir santim ileri gidemez. Bu telâkki kendiliğinden bertaraf edilemez. Haricî bir müdahalenin vücuduna ve binaenaleyh köyün ve köylünün cezrî ve zecrî tedbirlerle kalkındırılmasına lüzum ve zaruret vardır.

Şu halde, Hükümet, kalkınmayı empoze etmelidir. Çünkü bugünün yaşayış tarzına, fikrî ve İctimaî seviyesine, görgüsüne nazaran köylümüz; kendiliğinden kalkınmaz ve kalkınma için merkezi icbar edemez. Yâni, kalkınma talebi, muhitten merkeze gelemmez. Hülâsa; «köylü, kendi başına ve haline bırakılacak olursa hiçbir meselesini halledemez.»

Bu guruba dâhil münevverler, müdahalenin zaruriliğini kabul etmekle beraber, müdahaleye hangi noktadan başlanması lâzım geldiği hususunda birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Yâni, köy kalkınmasının hareket noktası hakkında bir ittifak mevcut değildir. Bir kısmı, işe maarıftan başlanılmasının zaruriliğine inanmaktadır. Bir kısmı, başlangıç noktasının ziraî ve iktisadi kalkınma olacağı fikrindedir. Bazı münevverlere göre de, köyün kalkındırılması, ancak sıhî kalkınmanın teminiyle mümkündür.

Bu fikirlerin yanında; köyün İlmî yollarla tetkik edildikten sonra, kül halinde kalkındırılmasını veya birlik kurmak suretiyle İdarî teşkilâtında bazı değişiklikler yapılmasını isteyen mütalâalar da mevcuttur.

1 — Bu ikinci guruba dâhil münevverlerden bir kısmına göre; kalkınmanın hareket noktası, maarif olmalıdır. Normal bir tahsil ve terbiye görmüş bir kimse; kafası işleyen, ihtiyaç ve zaruretlerinin derecesini ölçebilen ve bunların giderilmesine çalışan bir vatandaş haline gelmiş olur. Hurafelerden ve sakat düşüncelerden kurtulur. Cemiyetteki mevkiinin derecesini idrak eder ve cemiyet adamı olmaya çalışır. Şu hale göre, kalkınmanın anahtarı, maarıftır. Her şeyden önce köylümüzün okur - yazar hale getirilmesi, fikren kalkındırılması lâzımdır. Bu tahakkuk etikten sonra; ziraî, İktisadî, sıhî inkişaf kendiliğinden meydana gelir.

2 — Başka bir fikre göre; köy kalkınmasına, ziraî ve İktisadî cepheden başlamalıdır. Nüfusunun yüzde sekseni köylü olan bir memlekette, yapılacak ilk iş; ziraî istihsali fazlalaştırmak, istihsal kapasitesini artırmak ve bu maksatla fennî ve teknik ziraatı inkişaf ettirmek, ziraat sanayii kurmak olmalıdır. Bu suretle köylü, iktisaden yükselir, fakrû sefaletten kurtulur ve refaha kavuşur. İyi gıda almak imkânını bulduğu için kuvvetli bir bünyeye sahip olur ve netice itibarıyla nüfus da artar. Hastalık azalır ve belki de

hastalıktan eser kalmaz. Varlıklı bulunduğu için, köylü, kendiliğinden okul yapar ve hatta icap ediyorsa öğretmen istihdam ederek çocuklarını okutur. Yolunu yapar, suyunu getirir. Doktora olan ihtiyacını hisseder ve doktora müracaat eyler. Varlıklı köylü, medenî ihtiyaçlarının tatmini zarureti duyar ve bin netice diğer kalkınma hamlelerini kendiliğinden yapar.

3 — Diğer bir düşünceye göre; köy kalkınmasına, sıhî cepheden başlamalıdır. Çünkü her işin yapılabilmesi, sağlam bir vücutla mümkündür. Hastalıklı, zayıf ve nahif olan bir kimsenin çalışma kabiliyeti çok azalır ve hatta kalmaz. Diğer taraftan, hastalık; nüfusu azaltır, nesli tüketir. Bunun için, evveleminde, milletimizin bünyesini kemiren hastalıklarla mücadele edilmelidir. Lâzım gelen tedbirler alınarak, bulaşıcı ve kemirici hastalıklar söndürülmelidir. Bu takdirde halkımız, sağlam bir bünyeye ve çalışma kudretine sahip olur. Çalışma iktidarına sahip bir kimse ise, İktisadî ve kültürel faaliyetlere geçebilir. Şu halde, ilkönce, köylünün sağlık bakımından kalkındırılmasına zaruret vardır. Bunu müteakip, diğer kalkınma hamlelerine kolayca geçilebilir.

4 — Bir kısım münevverlerimizin fikirlerine göre ise, köy ve köylü; her şeyden önce ve bütün cepheleriyle, ilmi yollarla bir kül halinde tetkik edilmeli ve bilahare kalkınma hareketleri plaklaştırılarak faaliyete geçilmelidir. Tetkik işleri, ihtisasa göre şubelere ayrılmalı ve ayrı ayrı müessese ve teşekküllerde incelemelere devam olunmalıdır. Her akıma gelen, köy meselesinde fikir beyan etmemelidir. Sözü, ilme ve ilmi metotlara bırakmalıdır Hülâsa, köyle ilgili her mesele, ince ve derin bir tetkik mevzuu yapılmalıdır. Bu mevzuda kıymet ifade edecek söz söyleyebilmek için; köydeki belli başlı işlerin ve kıymetlerin hepsi birer birer ele alınmalı ve incelenmelidir. Bu maksatla; tecrübe istasyonları kurulmalı, laboratuvar çalışmaları yapılmalı, istatistikler tutulmalı ve şair İlmî yollara da başvurulmalıdır. Yâni, köye ve köylüye ait her mesele ayrı ayrı incelenmeli ve mevzu ile alâkalı ilimlere, İlmî metotlara dayanılarak, hastalık teşhis edilmelidir. Böylelikle «nazarî ve tatbikî köy bilgisi» yaratılmalı ve bu bilginin verilerine göre kalkınma teşebbüslerine girişilmelidir.

5 — Diğer bazı münevverlerimizin düşüncelerine göre, köy ve köylü; etüdî âlimlerle değil, tatbikatçı kahramanlar sayesinde kalkındırılabilir. Daha ziyade köy çocukları arasından seçilmesi lâzım gelen kahramanlar; köyün ve köylünün dertleriyle meşgul olmalı ve bu dertlere deva bulmalıdırlar. Köyün; doktoru veya sağlık memuru, öğretmeni, mühendisi veya fen memuru, ziraat teknisyeni, ebesi ve bunlara benzer diğer elemanları olmalıdır.

Stmalıya kinin rejimi yaptırmak, frengiliyi ve trahomluyu devamlı surette tedavi altında bulundurmamak, bataklığı kurutmak; okul binası yapmak, çocuklarını okula devamını temin etmek; sıhî doğumu sağlamak; to

hum Islahını ve fennî ziraatı öğretmek, ağaç yetiştirmek, köyün yollarını yapmak ve suyunu getirmek... gibi işleri, ancak bu kahramanlar başarabileceklerdir. Bu sebeple, bu kahramanları hemen yetiştirmeli ve köylere göndermelidir. Köy bu kahramanlara her zaman muhtaçtır.

6 — Diğer bir fikre göre, köy ve köylü; köyün İdarî teşkilâtında ve bünyesinde değişiklik yapılmadan kalkındırılmaz. Bunlara göre, S - 10 köyden müteşekkil birlikler kurulmalıdır. Bu birlikler sayesinde köy, maddî imkânlarla kavuşur ve kalkınma yoluna girebilir. Bu takdirde, köyün ve köylünün kalkınması kolayca temin edilmiş olur.

7 — Bir kısım münevverlerimize göre ise, köyün veya köylünün kalkınması; Devlet ve vilâyet bütçelerinden köylere yapılacak sistemli yardımlarla tahakkuk ettirilebilir. Bunlara göre, Devlet ve vilâyet yardımı; belirli köy işlerine, bir plân dâhilinde yapılmalıdır. Bu tahsisat, ilkönce, köyün; yol, su, okul ve sağlık işlerine sarf edilmelidir. Bu işler tamamlandıktan sonra diğerlerine, ehemmiyetleri derecesine göre, geçilmelidir. Bu suretle, hem merkezden ve hem de muhitten yapılan hamlelerle ve işbirliği ile köy kalkınması tahakkuk ettirilebilir.

B) Kalkınmaya dair olan mütalâaların tenkidi:

Münevverlerimizin köy kalkınmasına taallûk eden mütalâalarından bir kısmı, tatbikat sahasına konulmuş; diğer bir kısmı ise, nazarî sahada kalmıştır.

a — Köyün ve köylünün tabîi ve tedricî tekâmülle inkişaf edeceğine kani bulunanlar, köyün tedricî tekâmülünde beliren mânilerin giderilmesi için; neşriyat, örnek verme ve rehber gönderme gibi faaliyetlerde bulunmanın faydalı olacağından bahsetmektedirler.

1 — Matbuat ve radyo ile ve konferanslarla köylümüzün aydınlatılmasına, bugün için, maddeten imkân yoktur. Çünkü köylerimizin pek çoğunda, köye gelen gazete ve mecmuayı, kitap ve risaleyi okuyabilecek kimse bulunmadığı gibi; ek serisinde, radyo da yoktur.

2 — Bu fikrin bir aksülameli olarak ortaya konulan örnek verme sistemine gelince; bu sistem, meşrutiyetten bugüne kadar, yer yer tatbik sahası buldu. Örnek köyler, örnek evler ve sokaklar, örnek bahçeler ve fidanlıklar, örnek ağullar ve ahırlar yapıldı, örnek ziraat ve sağlık müesseseleri kuruldu. «Fakat alman neticeler hiçbir yerde, bu örnek teşebbüslere sarf edilen emek ve paraları değecek ölçüde değildi. Köylüye bazı yerlerde paralı, parasız meyve fidanı tevzi eden örnek müesseseler dışında bu sistemin faydası görülemedi ve eserleri bile kalmadı.»⁽²⁸⁾

(28)Sıtkı Tuğal; Köylerimizin kalkınması yolunda ileri sürülen fikirler ve köy realitesi karşısında münevverlerimiz. İdare Dergisi, Eylül - Ekim 1950, Sayı: 206, Sayfa: 96.

3 — Münevverlerin köylerde uzun müddet feragatle çalışmaları bahsine gelince; bu da, tahakkuku mümkün olmayan bir düşünce olarak vasıflandırılabilir. Çünkü köydeki çalışma ve yaşama şartlarının iptidailiği ve diğer sayısız müşküller, münevverlerin orada barınmalarına mâni olmaktadır. Esasen kırk binden fazla olan köylerimize, bu sayıda münevver bulmak müşkül olduğu gibi, feragat sahibi kimseleri seçebilmek de kolay değildir.

b — Köyün ve köylünün müdahale ile kalkındırılabilceğine dair olan nokta nazarlar üzerinde de münakaşa edilebilir.

1 — Köyü okula ve öğretmene kavuşturmak suretiyle, her şeyden evvel, köylünün fikren kalkındırılması lâzım geldiğine dair düşünceler çok eskidir ve çok eskiden beri de tatbikat sahasına intikal etmiştir. Bu maksatla köy okulları yapılmış ve öğretmenleri yetiştirilmiştir. Son olarak 25/6/1942 tarihinde 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Kanunu çıkarıldı ve işe hız verildi. Fakat beklenen neticeler alınamadı. Okul yapıldı, öğretmeni bulunamadı. Köye gelen öğretmenlerden birçoklarının ise, istenilen kültürle mücehhez olmadıkları görüldü. Bu işin, memleketin bünyesine ve malî takatine göre ayarlanmadığı müşahede olundu. Ayrıca, mecburî tahsil çağındaki çocukların devamları, çeşitli sebeplerle temin olunamadı ve okulların tedris âlet ve vasıtaları tamamiyle tedarik edilemedi. Beş sınıflı köy okulunu bitiren gençlerin, 5- 10 sene sonra, bilgilerini ve okuyup yazma melekelerini kaybettikleri görüldü. Hülâsa, mevcut okulların verimi; vasıtasızlık, devamsızlık, kısır muhit şartları yüzünden azaldı. Tahsil gören çocukların, zaten kâfi olmayan müktesebatı da, zamanla silinip, gitti.

Diğer taraftan, her köyde okul ve öğretmenin mevcudiyeti ve köylü çocuklarının yetişi irilmekte olduğu farz ve kabul edilse bile; bilhassa malî ve İktisadî durumun bozuk oluşu, köylüyü kalkınma hamlesinden alıkoyabilir. Ufak bir köyün ki bizde ek serisi böyledir tek basma yolunu yapması, suyunu getirmesi, sair ihtiyaçlarını karşılaması müşküldür.

2 — Köyün ziraî ve İktisadî cepheden ele alınarak kalkındırılması ila kolay değildir. Çünkü münevver olmayan köylüyü, yeni vasıta ve imkânlarla alıştırarak ve kavuşturarak, onu göreneklerinden ve itiyatlarından ayırmak zordur. Diğer taraftan, herhangi basit bir ziraat âlet ve makinasını ona aldırarak da müşküldür. Zira parası yoktur. Satın almak iktidarına sahip olsa bile bu âlet ve makinaların yedeklerini köyde ve bazen de şehirde bulmak mümkün değildir. Böyle olunca, köylümüz; ister istemez bu işe girişmekten kaçınmaktadır. Bu sebeple ziraî faaliyet yine sapana ve pulluğa inhisar etmekte, ziraatın çeşitli sahalarına ait sair aletlerin tedariki de mümkün olmamaktadır. Bunun neticesinde köy iktisadiyatı gelişmemekte ve köylerimiz olduğu yerde kalmaktadır. Bunun böyle olduğunu tatbikat göstermiştir.

3 — Köyün, münhasıran sağlık cephesinden ele alınarak kalkındırılması da mümkün değildir. Çünkü cehalet ve fakrú sefalet; sağlık tedbirlerinin başlıca düşmanlarıdır. Gerçekten, kara cahil bir kimseyi; herhangi bir sıhhi tadbire birdenbire inandırmak, alıştırmak ve itiyatlarından uzaklaştırmak müşküldür. İnandırmak ve alıştırmak mümkün olsa bile tedbirin icap ettirdiği ve köylüye tahmil eylediği malî mükellefiyet; o tedbirin devamlılığına imkân veremez. Çünkü köylümüz fakirdir. Doktor ve ilaç parasını bile veremeyecek durumdadır. Askerliđini yaparken her türlü sağlık şartlarına intibak eden, hasta hanede doktorun ve ilâcın faydasını görmüş ve kavramış bulunan bir köylü vatandaşı; köyüne döndüğü zaman bu şartlara riayet etmemesi ve bu vasıtalara müracaat eylememesi, evle ahırını hâlâ bitişik bulundurması ve hatta hayvanlarıyla bir arada yatması, evine hela yapmaması... gibi haller, başka sebeplerle izah olunabilir mi?

4 — Tecrübe istasyonları kurmak, laboratuvar faaliyetlerinde bulunmak, istatistikler tutmak gibi çeşitli yollarla İlmî incelemeler yapıldıktan sonra, «nazarî ve tatbikî köy ilmi» yaratılması ve bu ilmin ışığı ve rehberliği altında köylünün ve köyün kalkındırılmasına çalışılması yolundaki mütalâa ve tatbikat da; cazip görünmekle ve çok şeyler vadetmekle beraber, gayenin talüassülüne kifayet eylememektedir. Gerçekten, bu İlmî mesai; bugüne kadar, hayata tatbik edilememiş ve kalkınmayı temin edememiştir. Diğer taraftan, bu mesainin daha ne kadar müddet devam edeceği de henüz belli değildir. Köy kalkınmasının acilen tahakkuku zaruriliği karşısında; böyle uzun vadeli mesainin, semereli olacağı şüphelidir.

5 — Köylerimizin, tatbikatçı kahramanlar sayesinde kalkınabileceği yolundaki mütalâalar da, tatbik kabiliyetinden mahrumdur. Evveleminde, her köye bir kaç münevver, daha doğrusu memur gönderilmesi; malî bakımdan imkânsızdır. Bugün için Devlet bütçesi bunu karşılayacak durumda değildir ve uzun müddet de karşılayamaz. Sonra, her köy için bu kadar elemanın yetiştirilmesi de uzun müddete ve masrafa bağlıdır.

6 — Köy birlikleri kurulmak suretiyle köylerin maddî ve manevî takatlarının artırılması ve bu suretle kalkınmaya yöneltmeleri hususundaki mütalâalar, şahsî kanaatimize daha uygun düşmektedir. Lâkin bu konuda da söylenecek sözler ve mahzurlar vardır. Bunu aşığıda ayrıca inceleyeceğiz.

7 — Devlet ve vilâyet bütçelerinden köy hükmü şahıslarına yapılan mahdut yardımlarla da, köy kalkınması tamamıyla sağlanamaz. Çünkü her yıl, bütçe imkânlarına göre, ancak mahdut miktarda ve mahdut şekilde yardım pahası tefrik edilebilir. Şu hâle göre, yurt ölçüsünde ve topluca bir kalkınma; bu suretle ve kısa bir zamanda temin edilemez. Diğer taraftan, gerek Devletin ve gerekse vilâyetin malî imkânları, bu yardıma her zaman müsait de

olamaz. Bununla beraber, pek mahdut dahi olsa, bu yardımların; hâlen bazı köylerimize büyük faydalar sağladığı ve köylüce başarılamayan birçok işleri müspet şekilde sonuçlandırdığı memnuniyetle görülmektedir.

§ IV.

KÖYLERİMİZİN KALKINDIRILMASINA DAİR ŞAHSİ MÜTALÂAMIZ

Cumhuriyet devrinde daha mesut ve müreffeh bir hayata kavuşmuş olmasına rağmen, köylerimiz; bugün dahi, en basit ve iptidai bir hayat seviyesinin üstüne ulaşmıştır denilemez. Köylerimizin hemen hepsi, bize; tarihten önceki devirlerin birer yadigârı hissini vermektedirler. Bunun sebeplerini; daha önce incelemiş ve köylerimizle köylümüzün, neden bu kadar geri kaldıklarını delilleriyle izah etmiştik.

O halde herkese, her münevvere düşen iş; köylerimizin nasıl kalkındırılacağını tespitten ve bu kalkınmaya gidecek en kısa yolu tayinden ibaret kalıyor. Bu mütalâa ve tekliflerden en müsait ve realiterimize en uygun olanın tatbikat alanına konulması keyfiyeti ise; salahiyetli makamlara terettüp ediyor.

Biz, vazifelerimizden birini yapmış olmanın zevk ve heyecanı içinde, bu konudaki mütalâa ve tekliflerimizi arza cesaret etmiş bulunuyoruz.

Bilindiği üzere, köylümüz cahil (29) ve köylerimiz az nüfusludur (30). Bu sebeple, **köy idareleri; Köy Kanunu ile şair kanunların kendilerine tahmil ettiği vazifeleri yapmak kudretinden mahrumdurlar.**

Şu halde, köy idaresine yeni bir vechе vermek lâzımdır. Bu maksatla, evvelâ; köyün İdarî teşkilâtında, bünyesinde bir değişiklik yapılmasına ve köy manevi şahsiyetinin nahiye manevi şahsiyeti içinde eritilmesine ve bu yeni şahsiyete gelir kaynakları bulunmasına lüzum ve zaruret vardır. Bu değişikliği yaptıktan sonra, Devlet tarafından umumî ve mecburî bir köy kalkınması ana plânı tanzimi lâzımdır. Her nahiye idaresinin de; bu ana plân esasları dâhilinde ve buna mütenazır olarak, mahallî icap ve zaruretları göz önünde tutan, nahiye kalkınma programı tanzim etmesi gerekir.

Bu düşüncelerimize ait tafsilâta girişmeden önce, hâlen köylerimizin kalkındırılmalarına mâni olan sebepleri ve büyük köyün veya köy birliklerinin kalkınmayı temin edip edemeyeceği hususlarını incelemekte fayda vardır.

(29) Köylerimizde; hakikî mânisiyle okuyup yazma nispeti, yüzde ondan fazla değildir. İlk tahsilden tamamıyla faydalanmış kimseye' nadiren rastlanır.

(30) 1945 nüfus sayımına göre, Köy Kanunu tatbik edilmekte olan 34.061 muhtarlıktan; 26.480 köyün nüfusu, 500 den aşağıdır. Buna mukabil; ancak 7.581 köyün nüfusu 500 den yukarıdır.

I — KÖY KALKINMASINI ENGELLEYEN ÂMİLLER NELERDİR?

Köylerimiz, hâlen mevcut elemanlarının, gelir kaynaklarının ve imece mükellefiyetinin kifayetsizliği yüzünden ve köylümüzün bugünkü psikolojik bazı hususiyetleri bakımından kalkındırılamaz. Bu engellerin mutlak surette bertaraf edilmesi lâzımdır.

A) Köylerimiz, hâlen mevcut elemanları ile kalkındırılamaz:

a — Şahsî mütalâamız:

Bilindiği üzere, köy hükmî şahsiyetinin uzuvları; köy derneği, köy ihtiyar meclisi ve muhtarlıdır. Gerek köye ve gerekse Devlete ait bütün işler, bu uzuvlar tarafından görülür.

Devlete ait işlerin çoğu, köyde başlar ve yine köyde biter denilebilir. Şu halde, köy uzuvlarının ve bilhassa muhtarların vazifeleri çok geniş ve neticeleri itibariyle de çok şumullüdür. Oysaki köy uzuvlarının, köye ait işleri de vardır. Bugünkü teşkilâtımıza göre, hiçbir organ ve hiçbir memur, muhtar ile ihtiyar meclisi kadar geniş bir salâhiyetle mücehhez değildir. Gerçekten, onlara; mahdud da olsa, kaza hakkı verilmiş ve icra kararlar almak salâhiyeti tanınmıştır.

Böyle önemli vazifelerin ifası, muhakkak ki, bilgi ve dirayet ister. Hâlbuki gerek köylümüz ve gerekse köyün en seçkin bir insanı olması lâzım gelen muhtarlar ile ihtiyar meclisi üyeleri; cahil ve görgüsüzdürler. Kanunlarla kendilerine verilen vazifelerin mana ve medlulünü, ehemmiyetini kavrayacak seviyede ve bu vazifeleri başarabilecek ehliyetinde değildirler. Bu iddiamızı; 442 sayılı Köy Kanununun tatbikinden bugüne kadar geçen zaman zarfında, köy heyetleri tarafından, inisiyatifleriyle, hiç denecek kadar az müspet işin başarılmış olması ispat edebilir.

Şu halde, muayyen bir gayenin istihsali veya bir işin matlup derecede başarılabilmesi için, yalnız mevzuat kâfi değildir. Gerçekten; «tarihin gelişine göz atacak olursak, görürüz ki, birçok iyi kanunlarına, nizamnamelerine, talimatnamelerine rağmen çöken memleketler vardır. Yine kanunları pek az ve hatta sevk ve idareye müteallik usulleri bile örf ve âdetlere bağlı mesut memleketler vardır. Tarih ve tecrübenin bize verdiği bu hakikate dayanarak diyebiliriz ki, münhasıran kanun ve nizamnameler muayyen bir gayenin tahakkuku veya bir işin istenilen bir şekilde başarılabilmesi için kâfi değildir. Mevzuat yanında ehil ellere de ihtiyaç vardır. Nesil ellere tevdi olunan güzel mevzuat, teknik bilgiden mahrum amele elindeki yüksek vasıflı makineden farksızdır.» (31).

(31)Safaeddin Kanmaktı; Köy muhtarları. Köy Postası, Ekim 1945, Sayı: 19,

Diğer taraftan, köyün başı ve icra organı olması sıfatıyla, muhtarın şahsiyeti de önemlidir. Diyebiliriz ki, bizde, üç muhtar tipi vardır.

Birinci tip muhtar, köy ağasıdır. Eğer köyün mütegalibesi, ağası; muhtar seçilmiş ise, her iş ağanın kurduğu nizam içinde cereyan eder. Bittabi ağanın şahsî menfaatlerini istihdaf eden işlere önem verilir. Gerek köy ve gerekse Devlet işleri, ağanın görüşüne ve şahsî menfaatinin derecesine göre ayarlanır. Köyün ve köylünün menfaati, tali derecede kalır.

İkinci tip muhtar; mütegalibenin adamı, yakını olan kimsedir. Bu kimsenin iş başına gelmesiyle de, gerek köy ve gerekse Devlet işlerinde, birazı önce belirttiğimiz vakıa ve neticeden başka bir şey görülemez. Maruf ve amiyane tabiriyle, davul muhtarda, çomak ise ağanın elindedir. Bu tip muhtar.. şahsiyet ve inisiyatif sahibi değildir. Daima mütereddit ve korkaktır. Ağasından direktif almadan kat'î bir harekete geçemez. İcra kararlar alamaz f.°,2).

Memleketimizde, bu tip muhtarlara daha çok rastlanmaktadır. Bu neticeyi, ağanın zekâsında ve kurnazlığında aramak doğru olur. Zira ağa; ikinci plânda kalarak, kuklanın iplerini elinde tutmayı ve bu suretle menfaatlerini temin ve telif etmeyi daha uygun görmektedir. Ağa, kendisine uygun geleni bir meseleyi, muhtara hemen terviç ettirebilir. İstemediği bir işi ise, reddettirebilir. İcabında Devlet kuvvetlerini oyalatabilir, yalan söyler ve hatta işi sahtekârlıklara kadar götürtebilir. Zavallı muhtar, akıbetinin fenalığından, belki de habersizdir. Çünkü yaptığı işlerin neticelerini idrak edecek fikrî inkişafa ve hatta zekâyâ malik değildir. Mütegalibe, menfaati gerektirdiği takdirde, zavallı muhtarın mahkûmiyetini bile kabul eder. Bütün bu haller, mütegalibenin ikinci perdede kalması sebeplerini izah edebilir.

Üçüncü tip muhtar, mütegalibenin, ağanın rakibi olan kimsedir. Köye ve köylüye hizmet etmek, bir varlık göstermek, köyün kalkınmasını sağlamak amacıyla hizmete girdiklerini ileri süren bu kimselerin; asıl maksatları, zamanla ağanın yerine kaim olmaktan ibarettir. Ağa, bu gayeyi bildiği için, muhtarla mücadeleye girişir. Sebep ve sebepsiz şikâyet eder veya ettirir. İki kuvvet arasında çekişme devam eder. Mukavemeti ve taraftarı fazla olan, zaferi kazanır. Neticede, bu tip muhtarın da, köye ve köylüye faydası dokunamaz.

Hülâsa, 442 sayılı Köy Kanunuyla vücut bulmuş olan köy idaresi; 29 seneden beri hemen hemen müspet bir iş görememiş, gerek köye ve gerekse köylüye faydalı olamamıştır.

(32)«Çok kere muhtar ve ihtiyar heyeti, o köyde veya civar köylerde veya şehirde herhangi bir zatın nüfuzu altında hareket ederler.» (Trakyalı Ali Galip; Köylü. Ülkü» Kasım 1933, Sayı: 10, Sayfa: 327).

b — Münevverlerimizden bazılarının düşünceleri:

Köy ihtiyar meclisleriyle muhtarlarının; kanunlarla kendilerine verilmiş bulunan vazifeleri ahlâk ve bilgi bakımından başaramadıklarında ve başaracak ehliyetinde olmadıklarında, münevverlerimiz ittifak halindedir denilebilir. Buna müteallik mütalâalardan bir kısmı aşağıdadır:

1 — «Köy Kanunumuz, birçoğu bunu okumaktan bile âciz olan ve kanun ruhunun kendilerine sağlayabileceği iyilik ve yükselmeyi anlamamış ve buna inanmamış olan unsurların elinde kaldı. Bu hükümleri tatbik için köy üzerinde fiili olarak işleyecek, köylüye rehber olacak, yardım edecek amelî bir

cihaz da kuramadık..... Bu suretle köylümüzün medeniyet seviyesini ve bunu ifade edecek olan refah ve sağlığını yükseltmek için yaptığımız köye doğru hamlelerimizde, istediğimiz kadar ileri gidemedik.» (**Prof. Dr. Zeki Faik Ural;** Köylerimizde sağlık kalkınması. Siyasî tûmler Mecmuası, Ocak 1947 S. 190, Sayfa: 509).

2 — «Köy personeline yükletilen iş o kadar çok ve sorumludur ki, Köy Kanununun 22 yıllık denemeleri, bu işlerin ya hiç yapılmadığını veyahut yanlış bir şekilde yapıldığını göstermiş; tam başarılı köylerin sayısının pek az olduğu anlaşılmuştur. İşte bu mukus sonuçlar, daha ziyade köy personelinin kabiliyetsiz, kifayetsiz ve bakımsızlığından ileri geliyor.» (**Ahmet Kemal Varınca** «İçişleri Vekâleti Köycülük Şubesi Müdürü»; İdare Dergisi, Mart - Nisan 1946, Sayı: 179, Sayfa: 85).

3 — «Muhtar tabirinin mündemiç bulunduğu yüksek manayı; göreneği basit ve görüşü dar ekser muhtarlarımız, temsil suretiyle belirtmek kudretinde değillerdir. Çok köylerimizde tahsil gören olmadığından, muhtarlığa seçilen; ya köylünün nüfuzlusu veyahut en gevşek zavallısıdır, enerjik, vazife görür karakterde muhtarların seçilmesi bir tesadüf eseridir. Bunlar da müstağnidirler. Cahil ve yerli oldukları için bazı nüfuzlu kimselerin tahakküm ve tesiri altına kolayca girebilirler. Mukabil partiye müşkülât göstererek mührü ellerine geçirdikleri daha ilk günden vazifelerini suiistimale saparlar. Akrahabarını himaye cihetine temayül ederler. İkinci bir seçimde oy alamamaları korkusuyla de vazife aşkı söner, köy işleri görülmez, zararı köylüye ve nihayet memlekete dokunur.

.... Oldukça güç ve muayyen bilgiye ihtiyaç gösteren köy işlerinin ve hesaplarının bugünkü köy idaresi elemanlarınca kanun çerçevesinde yürütülmesine imkân yoktur. Çoğu bilerek veya bilmeyerek sorumlu mevkie düşmekte ve bu halleriyle halka güven telkin edemeyerek seri şikâyetlere çığır açmaktadırlar. İstisnasız bütün köy muhtarlarının hesapları mesuliyet ve kusurlarla maluldür.» (**Mahmut Gürlük** «kaymakam»; Köy kalkınması hakkında etüt. İdare Dergisi, Kasım - Aralık 1948, Sayı: 195, Sayfa: 18 -19).

4 — «Her gün bir aradayız. Yüz yüze bakıyoruz. Birinin eşyasını cezaen haczetmek, satmak ve şair kanun hükümlerinin tatbikinde karşımızdaki köylümüz darılır, gücenir, köyde aykırılığa ve ikiliğe yol açar. Köy meclisinin ve muhtarların seçiminde olmadık güçlükler doğuyor. Geçinmek mecburiyetinde olduğumuz köylü ile kötü kişi olmamak için işin ilerisine gidemiyoruz diye yana yakıla dert yanan köy muhtarlarına ve meclis azalarına rastladım.

.... Her iyi ve kötü şeyi kolayca ve hemen sezebilen ve ayırt eden Türk köylüsü, toplu işlerde mutlaka dışarıdan tutumlu, becerikli bir buyrukçu ve güdümlü ister. Sözlerin ve lafların müeyyidelerini kendine göre olan sürati intikal ile çabuk bulur ve anlar. İyi ve sıkı gütmenin yemiş vereceğini bilir ve ona uyar. Değilse işi savsaklar.

.... Bu hali görüp anladıktan sonra', köylüyü kendi isteğine bırakarak ilerletmek ve yükseltmek, biraz geç ve güç olacağı kanaati ve inancı ister istemez doğuyor. Bunun için düşünceme göre; köylüyü iyiliklere, selâmete, aydınlığa, varlığa, insanca yaşamağa, ideale ve ülküye doğru yedeklemek, biraz bilece çekip götürmek gerektir. Köylü bu işte geri kalıp kılavuzunu yormayacaktır. Aydınlığa çıktıktan ve bu yeni gidişin tadını tattıktan ve anladıktan sonra ardını bırakmayacaktır. İlk gördüğünden ayrılması hoşuna gitmez, lâkin sonunda kurtarıcısına minnet ve şükran yağdıracaktır.» (Abdülkadir; Köy ve köylüler. Ülkü, Ocak 1936, Sayı: 35, Sayfa: 379-383).

5 — «Tahsil ve görgü bakımından ekseriya bitarafuk mefhumunu kavramaktan âciz insanlar seçilmektedir. Bunlar, kifayetsizliklerinden dolayı bitaraf olamıyorlar. Gözleri tok olmadığından, menfaat hisleri ile dolu oluyorlar ve seçiminin ezeli bir mahzuru olarak tekrar seçilme yâni rey mülâhazası onların hareketine daima müessir oluyor. Dost, akraba hatır gönülü onların faaliyetlerinde rol oynamaktan geri durmaz. Muhtar kırk yıllık ağasını, dayısını, baba dostunu çok zaman mahiyetini bilmediği bir kanun maddesi için çığner mi?» (A. Hikmet Üneri; «Kaymakam». Köy kalkınmasında köy idare adamları. İdare Dergisi, Mart - Nisan 1950, Sayı: 203, Sayfa: 47 - 48)

6 — «Acaba köy muhtarları vazifelerini tamamıyla yapabiliyorlar mı? Bu suale vücudu beşerin kudreti ve fiili vaziyet göz önüne alınırsa müspet cevap vermek kabil değildir. Bu ağır ve çeşitli vazifeler ifa edilememektedir.

Küçük bir tahlil bizi her başaramadığımız işte bir düşman gibi karşımıza çıkan maarifsizliği ezmek, muhtarları muhtelif şekil ve suretlerle vazifelerini görme zaruretiyle karşılaştırdığı gibi onlara bir vazife tahmil ederden umumiyetle cahil olduklarını, çok ağır ve çeşitli vazifeleri bulunduğu ve yetkilerini hafifletecek teşkilâtların vücuduna ihtiyaç hâsıl olduğunu da düşünmek icap ettiğini açıkça göstermektedir.

Kanaatimizce mezkûr amilleri refetmekle Türk köylüsü hakikî şahsiyetini bulacak ve bin netice millî kalkınmamız daha hızla ilerleyecektir.» (Galip

Bilge «hâkim»; Köy Kanunu ve diğer kanunlar muvacehesinde muhtarın vaziyeti. Adliye Ceridesi 1942, Sene: 33, Sayı: 8, Sayfa: 957).

7 — «Köylerde Hükümetin ajanı ve kanunların tatbikinde mesul olan muhtarlar, birçok işlerde ihmal ve lakaydi ile hareket ederler ve (adam sende...) ile vakit geçirirler. Bu yüzden sürülerle küçük ve büyük baş hayvanların telef olduğunu baytarlarımız, tarlalar dolusu mahsullerin heder olduğunu ziraatçiliğimiz birçok defalar görmüşlerdir.

Son sınıf çocuklarımdan bazılarıyla cumadan cumaya gezdiğimiz yakın köylerde hâlâ başında sarık, külâh ve takke gibi şeylerle dolaşan vatandaşları görerek sebebini muhtarlarına sordum. Aldığım cevap: (adam sende muallim bey, alışamadılar. Siz bu bunaklara bakmayın) oldu. Bunak dedikleri bu zümre içinde her yaşta insan vardır. Bir ihtiyacı için şehre giderken evinde muhafaza ettiği kasketi rastgele başına takan halk üzerinde, aynı köyden olan köy muhtarları nafiz olamazlar. Çünkü biri muhtarın amcası, diğeri azadan bilmem kimin dayısı, daha diğerleri de hiç şüphesiz amca ve dayının görenekçileridir. Şimdiki köylerimizin içyüzünde ne acıklı ve ne elemli hâdiseler vardır. Bunları dışarıdan bir iki defa gelip gitmekle değil, daima aralarında yaşayan muallimler pek iyi sezerler.

.... Köy Kanunu ile ihtiyar heyetinin daimî azası bulunan muallim, bu hususta icra kuvvetini haiz olmadığı için bir müşavir gibi köyünün imarına ait düşüncelerini terennüm edip dururken muhtarlar: (olur, yaparız) gibi sözlerle muallimi oyalamakta devam eder ve faydalı bir işin görülmemesine sebep olurlar.» (Kırımhoğlu Rifat «Köy öğretmeni»; Köyde yetiştirme ve imar. Ülkü, Kasım 1933, Sayı: 10, Sayfa: 348 - 350).

8 — «İtiraf edelim ki köy idaresi onu yöneltmek istediğimiz amaca doğru yirmi bir yıldan beri pek gevşek adımlar atabilmiş ve köye az faydalı olmuştur. Bu eksiklik köyün kuruluş bünyesinde aranmalıdır. Köylerde muhtar, az defa nüfuzlu kişilerden seçilir ve köyün baş belâsı olur. Çok defa zebun kimselerden seçilerek hatırlılar elinde oyuncak olur. Birinci surette, muhtar kafasına sığmayan hizmete yer vermez, ikinci surette, muhtar köylüden korkusundan iş göremez. Çok az karşılaştığımız işe yarar muhtarlar da, şikâyetlerle uğraşmaktan bezgindirler.

Bir gerileme manzarası arz etse bile bölgeye daha faydalı olmak için, varlıklarından hiçbir zaman müstağni olamayacağımız Bucak Kurumuna, tüzelkişilik tanınarak köy varlıklarını bunun içinde eritmek ve şimdilik bunları nasiple müdürlerin başkanlığına verip bölge bölge yetiştirdikçe seçilmiş başkanlara bırakmak, millî yapımıza daha uyacak sanırım. Bunların geliri bugünkü köy gelirlerinden toplanmalı, meclisleri müdürün başkanlığında köylerden nüfuslarına göre seçilecek üyelerden kurulmalıdır. Paraları toplama

ve İmece yaptırma işi müdüre bağlı elemanlarla yapılmalıdır.» (Fazlı Güleç «vali»; İdare Teşkilâtımız. İdare Dergisi, Temmuz - Ağustos 1946. Sayı: 181, Sayfa: 192).

B) Köylerimiz, şimdiki gelir kaynaklarının ve imece mükellefiyetinin kifayetsizliği yüzünden de kalkındırılmaz.

Yukarıdaki izahımızdan da anlaşılacağı veçhile bugün köy idaresi, kendisinden beklenen gayret ve faaliyeti asla gösterememekte ve şiddetle özlediğimiz köy kalkınmasını sağlayamamaktadır. Bu neticenin günahını tamamıyla köy uzuvlarına yüklemek de hatalı olur. Zira maddî imkânsızlıklar da bu neticeye amil olmaktadır. Gerçekten, ihtiyar meclisi ile muhtarın; hüsünüyet sahibi, çok anlayışlı ve çalışkan ve nüfuzu nazara sahip kimselerden tereküp ettiğini farz ve kabul edelim. Bu şahısların, münhasıran kendi gayret ve imkânları ile köylerini tam mânisiyle kaldıracabileceklerini tahmin ve hatta tasavvur güç olur. Çünkü muhtar ve üyelerin, maruz kaldıkları maddî imkânsızlıklar mevcuttur. Bu imkânsızlıklar; köy nüfusunun azlığından ve bin netice maddî ve malî imkânlarının kısırlığından ileri gelir. Evvelce de belirtildiği üzere, 1945 sayımına göre, Köy Kanunu tatbik edilmekte olan 34.061 muhtarlıktan (33); 26.480 köyün nüfusu, 500 den aşağıdır. Ancak 7.581 köyün nüfusu 500 den yukarıdır.

Görülüyor ki, köylerimizden pek büyük bir kısmının nüfusu 500 den azdır. Az nüfuslu böyle bir köyde, imece ile çalışacak ve köy salmasına katılacak kimseler mahduttur. Böyle olunca, köylü tarafından yapılması lâzım gelen işler de çok mahdut olacaktır. Ve bin netice, arzu olunan randıman elde edilemeyecektir. Hâlbuki biz, kalkınmayı temin için, köylüden; takatinin fevkinde işler istemekteyiz. Meselâ; asırlar boyunca el sürülmemiş olan köy yollarının bir hamlede yapılmasını, içme sularının getirilmesini, sulama sularının tanzim ve tevzini, okullar inşasını, sağlık tesisleri kurulmasını, ziraî tedbirler alınmasını, hülâsa köyü yükseltecek ve kalkındıracak her şeyi istemekteyiz, istenilenle, mevcut takat arasındaki nispetsizdik barizdir. Bu sebeple, bu konuda yaptırılması düşünülen her şey neticesiz kalmaktadır. Birkaç yıl önce tecrübesini yapmış olduğumuz okul inşası işi, fikrimizi kuvvetle teyit eden bir vakiadır. Köylü; son derece gayret göstermesine ve bu konu ile bütün Devlet teşkilâtının alâkadar bulunmuş olmasına rağmen maddî takatinin üstünde gördüğü bu gibi işleri, kendi kaynaklarıyla başarmak imkânını bulamamıştır.

500 den az nüfuslu köylerimizden birkaçının bütçeleri gözden geçirildiği takdirde; salma parasının, köy adamlarının ücretlerine ancak kifayet etmekte

(33) İçişleri Vekâletinin 1953 yılında yayınladığı «İdare Taksimatı 1953» adlı kitaba göre, bu rakam 34.369 dur.

ve hatta yetişmemekte olduğu; imece miktarının ise, birkaç kilometrelik bir yolun bile tesviyesine kâfi gelemeyeceği görölr.

Köyün, salmadan gayrı önemli bir gelir kaynağı yoktur diyebiliriz. Gerçi, Köy Kanununun 17. nci maddesinde; birçok gelir kaynaklarından bahsedilmektedir. Fakat realitede, bu kaynaklara müracaat edildiği pek nadir görölmektedir. Bunların yeri, ekseriya, bütçe formüllerinde ve tahakkuk evrakında boş bırakılır. Bazı nadir ahvalde de pek az bir miktarla kapatılır.

Köyün yegâne gelir kaynağı diye vasıflandırdığımız salma ise, adaletsiz ve iptidaî bir vergidir. Köylümüzü manen ve maddeten zararlandırmaktadır. Tahakkuk ve tahsili bakımından, ihtiyar meclislerinin ve bilhassa muhtarların çeşitli suiistimallerine de müsaittir. Bu sebeple, salma, en kısa zamanda kaldırılmalı ve köy malî işlerine yeni bir düzen verilmelidir (34).

C) Köylerimiz, köylümüzün bugünkü psikolojik bazı hususiyetleri bakımından da kalkındırılmaz.

Köylerimiz; köylümüzdeki bazı psikolojik haller izale edilmeden de kolayca kalkındırılmaz. Gerçekten, hakikatin açık bir ifadesi olarak denilebilir ki, köylümüz; ekseriyeti itibariyle köy işlerinden ve hizmetlerinden kaçmak temayülündedir. Bu temayülün doğuşunda köylümüz mazur sayılmalıdır. Asırlar boyunca çeşitli haksızlıklara, adaletsizliklere maruz kalan, angaryalar tahmil edilen, baskı altında bulundurulmuş köylümüz; fakrî sefalet içinde bırakılmıştır. Bu durumdaki kimseden ise, esasen fazla bir şey beklemeye kimsenin hakkı yoktur. Hürriyete susamış ve henüz kavuşmuş bulunan köylümüze bu hürriyeti bol bol tattırmak kadirşinaslığında bulunmamız lâzımdır. Artık köylümüz, köydeki imece usulü şehirde neden yoktur sorusuyla kafasını yormak çağma gelebilmiştir. Salmadan ise, nefret etmiştir.

Bu ruh haletine pekiyi vâkıf olan ve nüfuz etmiş bulunan köy ağası; köylünün bu temayülünden istifadeye çalışmaktadır. Muhtarlarımızdan büyük bir kısmının pasif oluşları amillerinden birisini de, köylümüzün bu ruh hâletinde aramak lâzımdır. Ayrıca muhtar, komşu hatırı saymak, akraba ve taallukatını korumak kaygusuyla de, birçok işleri, bilerek yapmaz.

Burada işaret edilmesi gereken bir nokta da, köylümüzün, her yeniliği veya bilmediği işi veya yeni kurulan bir müesseseyi ilk bakışta ihtiyatla karşılamak, ona karşı alâkasız ve lakayt kalmak itiyadına sahip oluşudur. Bu itiyadı ondan kaldırmak, zamana, itimat telkinine veya biraz zorlamaya mütevakıftır. Hülâsa; köylerimizin kalkınmasına bu gibi arzî psikolojik amiller de engel olmaktadır.

(34) Salma hakkında tafsilât için bakınız; Sadık Artukmaç; Köylerimizi nasıl kalkındıralım? Siyasî İlimler Mecmuası, Kasım 1948, Sayı: 212, Sayfa: 344.

Bütün bu izahatımızdan da anlaşılacağı veçhile köy; şimdiki idare teşkilâtı, İçtimai ve malî bünyesi ile kalkınma hamlesini asla sağlayamayacak bir haldedir. Binaenaleyh, kalkınmayı temin için ne yapmalıyız? Köy idaresine nasıl bir şekil ve veçhe vermeliyiz? Bu sorular üzerinde durmak lâzım.

II — «BÜYÜK KÖY», KALKINMA DÂVASINA YARDIM EDEBİLİR Mİ, EDEMEZ Mİ?

Halkımızın yüzde sekseni köylerde oturduğuna göre, buraları imar etmek, köylüyü refah ve saadete kavuşturmak, memleket ölçüsündeki meselelerimizin başında gelen bir dâvadır. Bu dâva ile yakından ilgilenen bir kısım münevverlerimiz, köyü ve köylüyü kaldırmak için, «büyük köy» teşkilinin lüzumuna kani bulunmaktadırlar. Şimdi, bu meselenin münakaşasını yapacağız.

Köyleri, büyük ve küçük diye iki kısma ayırmak mümkündür. Bize göre, asgarî 1500 ve azami 3000 nüfusu ve bu nüfusa yetecek kadar tarlası, merası, bağı ve bahçesi ve şair arazisi bulunan bir köye, büyük köy denilebilir. Bu ölçünün altında kalan, yani en çok 1.500 nüfusu olan köylere ise, küçük köy adını vermek uygun olur (35).

Büyük köyün, insan ve hayvan sağlığı, maarif, maliye ve iktisat, bayındırlık, emniyet ve asayiş bakımlarından burada izahını lüzumsuz gördüğüm çeşitli faydaları vardır. Buna mukabil, büyük köy, sâdece ziraat bakımından mahzurlu olabilir. Zira köy, ne kadar büyük ise, köylü; arazisinden o kadar uzaklaşır ve bin netice, bugünkü iptidai vasıtaları ile işlerini gününde yapamaz. Şüphesiz ki bu hâl, istihsalin azalmasına sebep olur. Hele yaz devresi pek kısa süren bazı bölgelerimizde böyle bir durumun mühlik bir tesiri dahi olur. Çünkü köylü mahsulünü kaldırmadan kış basmış bulunabilir. Şu kadar ki, memleketimizde, modern vasıtalarla bütün köyler ve köylüler faydalanabilirse, bu mahzur da ortadan kalkar. Hâlen ziraatımız, makineleşme devresine girmek üzere bulunduğuna göre, büyük köy; kalkınmayı temin edebilecek bir unsur olarak mütalâa edilebilir. Binaenaleyh, büyük köy kurulmalıdır.

Lâkin bizde hâlen büyük köy kurulmasını engelleyen amiller vardır. Zira memleketimizin bugünkü malî, İktisadî, ziraî ve hatta siyasî durumu bu imkânı ortadan kaldırmaktadır.

(35)442 sayılı Köy Kanununun 1. inci maddesine "öre, nüfusu iki binden aşağı ol m yerlere köy denir. 1580 sayılı Belediye Kanununun ikinci maddesine göre, nüfusu iki binden fazla olan yerlerde belediye teşkilâtı kurulur.

Gerçekten, birbirlerine yakın mesafelerde kâin küçük köylerden biri halkının merkez ittihaz edilen köyde mal ve mülk edinmeleri suretiyle halkını merkez ittihaz edilen köyde mal ve mülk edinmeleri suretiyle büyük köyün teşkili cihetine gidilmesi ve kaldırılan köyler arazisinin ise, bu yeni köye ilhak edilmesi lâzımdır. Ancak, büyük köyün bu suretle teşkili kolay bir iş değildir. Her şeyden önce, işe Anayasa zaviyesinden bakmak icap edecek ve ortaya istimlâk, iskân... gibi birçok meseleler çıkacaktır. Bu işlerin başarılabilmesi ise, ağır malî külfetler doğuracaktır. Devletimizin bugünkü mahmul bütçesi karşısında, böyle büyük bir teşebbüse girişmeyi düşünmek bile hata olacaktır.

Bu ölçüde bir teşebbüse girişikliğini ve teşebbüsün de muvaffak olduğunu farz ve kabul etsek bile yukarıda arz edilen sebep dolayısıyla, ziraî istihsalimiz azalır. Ziraatımızın henüz tamamıyla makineleşmediği düşünülürse, mütalâamızın doğruluğu kabul edilecektir.

Diğer taraftan, böyle bir hareket, büyük halk kitlelerinin memnuniyetsizliğini de mucip olacaktır. Zira tavattun ettiği, mesken ve arazisinin bir arada bulunduğu bir yerle alâkasının kesilip yeni bir yere getirilmeleri, insanları memnun edecek bir hâl değildir.

Bununla beraber, küçük köylerin, zamanla büyük köy hâline gelebilmesi için, şimdiden kanunî tedbirler alınması mümkündür. Meselâ, akıma gelenin, her istediği yere bina yapmasına ve bu suretle yeniden ufak bir köy parçasının ve bir köy nüvesinin teşekkülüne meydan verilmemeli ve bu husus kanunî müeyyide altına alınmalıdır. Böylelikle küçük köylerin yeniden doğuşu önlenmiş ve eski köylerin de büyümeleri sağlanmış olur.

Bilindiği gibi memleketimizde hâlen 15ü nüfustan az bir kısım köy parçaları mevcuttur. Bunlar daha ziyade kendi tarla ve meraları içinde kalıp kolayca çalışmak isteyen insanlar tarafından kurulmuştur. Tetkik ve müşahedelerimize göre, böyle ufak köy parçaları memleketimizde zamanla çoğalmakta ve yeni ve küçük bir köyün nüvesini teşkil etmektedir (36). İşte bu cereyanın önlenmesini ve birkaç haneden mürekkep köy parçalarının ve bir köy nüvesinin teşekkülüne meydan verilmemesini, büyük köy dâvasının tahakkuku için ilk adım saymaktayız.

Bu maksatla Hükümetin müsaadesi olmadan hiçbir ferdin hiçbir yere bina yapmaması, herhangi bir suretle kaçak olarak yapılan binaların derhal yıktırılması ve bu hâl tekrerrür ettiği takdirde yine bina yıktırılmakla beraber, fâilin meselâ bir seneden üç seneye kadar hapis cezasına çarptırılması hususları kanunen temin edilmelidir.

(36) Memleketimizde hâlen 62.984 meskûn yer vardır. Bundan 35.154 adedi muhtarlıktır.

Böyle bir kanuni hüküm ve müeyyide muvacesinde, büyük köy kendiliğinden ve fakat uzunca bir zaman sonra teşekkül eder. Çünkü artık bir köyden ayrılıp parça hâlinde oturmak veya keyfi olarak herhangi bir dağ başında birkaç bina kurmak imkânı kalmamış ve bin netice herkes muayyen bir köyde barınmak zorunda kalmış olur. Diğer taraftan nüfusun zamanla artması, her köyü otomatikman büyütmiş olur. Şüphesiz ki, bu dâvanın tahakkuku zamana muhtaçtır. Bu zamanın hulûlüne kadar, biz, yukarıda arz ve teklif ettiğimiz tedbirlerin memleket bünyesine en uygun tedbirler olacağı fikrindeyiz.

III — «KÖY BİRLİKLERİ »TEŞKİL EDİLEREK KALKINMA YOLUNA GİDİLEBİLİR Mİ?

Münevverlerimizden bir kısmı, 8 - 10 köyden müteşekkil «köy birlikleri» tesisi suretiyle, köylerimizin kalkındırılabilceği fikrindedirler. Bu fikre taraftar olanlar, birlik teşkili sâyesinde gelirin fazlalaşacağını, imece kuvvetinin artacağını, işlerin bir program dâhilinde ve sistemli surette başarılabileceğini ileri sürüyorlar.

Bu mütalâalar, nazari bakımdan çok yerinde ve muvafık ise, re realitelerimize aykırıdır. Çünkü 8-10 köyün bir araya getirilmesinde, köylerimizin bugünkü statüsünü değiştirmek ve onları iş başarabilecek bir kudrete ulaştırmak mümkün değildir.

a) Evvelemerde, teşkili düşünülen birliklerin gelirleri, tatminkâr olamaz ve kalkınmayı kısa zamanda gerçekleştirmeye imkân veremez. Çünkü birliğe giren köylerin gelirleri esasen azdır. Toplamının da az bir yekûn tutması lâzımdır. Köylerimizden büyük bir kısmının nüfusu, 500 den aşağıdır (37). Buna kıyasen, birlikler de, az nüfuslu olacaktır. Birlik köyler halkından alınacak salma parası ise, mühim bir yekûn tutamaz.

Diğer taraftan, birlik fikrini terviç edenler, salma başta olmak üzere, bugünkü köy gelirlerini aynen muhafaza fikrindedirler. Evvelce de belirttiğimiz veçhile; 442 sayılı Köy Kanununun 17. nci maddesinde yazılı köy gelirlerinden ancak salmaya başvurulmakta, muhtelif amiller tesiriyle, diğer kaynaklara el uzatılmamakta veya uzatılmamaktadır. Bütün ümitler salmaya kalınca, müspet ve verimli işler yapılamayacak, imar hareketlerine geçilemeyecek demektir.

b) Aynı mütalâa, imece mükellefiyeti hakkında da yürütülebilir.

c) Nihayet, birlik teşkili ve birlik sınırlarının tayin ve tespiti kolay olmayacaktır. 1924 yılından bugüne kadar, köy sınırları, tamamiyle tespit edilememiş ve çeşitli münazaaların kaynağı olmuştur. Oysaki birlik sınırı, 8 - 10 köyü ilgilendirecek ve birlik içindeki köyler, eski hudutların fiilen

(37) 30 numaralı notumuza bakınız.

idame ettirmek yoluna gideceklerdir. Bu hal, bir hayli münazaa doğuracaktır. Öte yandan, birliğin kurulması, ehemmiyetli masraflar ihtiyarını muciptir.

ç) Birlik fikrini ileri sürenler, birlik merkezlerinde; doktor, ebe, fen memuru, ziraat teknisyeni gibi bazı memurların bulundurulması zaruretinden bahsetmektedir. Birlik gelirinin, bu memurların maaş ve ücretleri ile birliğin kendi memurlarının aylıklarını ödemeğe bile kâfi gelmeyeceği, ince bir tetkikle anlaşılabilir. Eğer bu memurların maaş ve ücretleri şimdiki gibi Devlet tarafından verilecek ise, bu hatalı bir düşüncedir. Yuvarlak bir hesapla, 40.000 köyümüz olduğunu ve on köyün bir birlik teşkil edeceğini kabul eylersek, asgarî 4.000 birlik kurulacak demektir. 4.000 birlikte çalışacak memurların istihkakları, Devlet bütçesine ağır bir yük tahmil edecek ve belki de diğer amme hizmetlerinin görülmesini aksatacaktır.

d) Muhtarlık adı verilen köylerimizden bazılarının, birkaç köyden müteşekkil fiili bir birlik olduğunu görürüz. Eskiden «divan» adı verilen bu tarz birlikler, henüz mevcudiyetlerini muhafaza etmektedirler. Buna misal olarak, Şile kazasının Göçe ve Aksaray kazasının Sarı karaman muhtarlıkları gösterilebilir. Göçe muhtarlığına bağlı sekiz, Sarı karaman muhtarlığına bağlı on bir köy mevcuttur. Memleketimizin birçok yerlerinde buna benzer muhtarlıklara, yâni fiili köy birliklerine rastlamak mümkündür. Acaba bu kabil muhtarlıklar, köy kalkınmasını tahakkuk ettirebilmişler midir? Bayındırlık, ziraat, maarif, sağlık... Sahalarındaki ihtiyaçlarını, hiç olmazsa bunlardan birini başarmış ve neticelendirmişler midir? Meselâ, köy yollarını ve hatta fiili birliğe dâhil köylerin yollarını yapabilmişler midir? Kesin olarak, hayır cevabını verebiliriz.

e) Yukarıda bahsettiğimiz sebepler dolayısıyla, birlik uzuvlarını teşkil eden şahısların çalışmaları da, verimsiz olabilir. 8-10 köyü içine alan birlikte, nüfuzlu şahısların tesirleri daha şümüllü olabilir ve birlik işlerinin istikametini ve gayesini değiştirebilir. Hatta birliği atalete sevk edebilir.

Hülâsa; birlik teşkili, memleket bünyesine ve realitelerine uygun düşmemekte ve birlik, kendisinden beklenen kalkınmayı tahakkuk ettirebilecek bir unsur olarak görülmemektedir.

(Devamı var)

NAHİYELER, MÜSTAKBEL KOMÜNLERİMİZ İÇİN BİRER HAZIRLIK OLAMAZ MI?

Yazan: M. Saveci EYÜBOĞLU

(Vilâyet, Kaza ve Nahiyelerin Yayılışı - Vilâyet ve Kazalarımızın Yüz Ölçülerindeki Nispetsizdik - Nahiyeye Teşkilâtı ile Komünleri Sağlamak - Nahiyelerin Hizmet Kadroları - Nahiyeye Müdürleri ve Nasıl Yetiştirilmeleri - Bu Konuda Baremin Rolü)

Vilâyet, kaza ve nahiyelerin yayılışı — Yurdumuz İlmî ve teknik usul ve ölçülere göre coğrafi bakımdan 7, ziraî bakımdan 9 bölgeye ayrılmaktadır.

Yurdumuz daha ziyade bir ziraat memleketi vasfını haiz bulunması itibarıyla bu 9 bölge dâhilinde bulunan vilâyet, kaza, nahiyeye ve köy miktarına bir göz atalım:

	Yüz ölçüsü	Vilâyet Kaza Nahiyeye Köy			
		Adedi	Adedi	Adedi	Adedi
I — Karadeniz Bölgesi	67.609	9	53	84	5.345
II — Kuzey Doğu Bölgesi	73.557	5	35	82	3.321
III — Marmara Bölgesi	42.414	6	49	108	2.445
IV — Orta Kuzey Bölgesi	117.416	10	57	94	5.527
V — Akdeniz Bölgesi	82.346	6	42	82	3.150
VI — Güney Doğu Bölgesi	109.772	9	55	118	4.440
VII — Ege Bölgesi	99.235	9	80	142	4.630
VIII — Orta Güney Bölgesi	93.265	4	34	84	2.252
IX — Orta Doğu Bölgesi	82.508	6	41	130	4.040

Şimdi bu bölgelerin yüz ölçülerine göre vilâyet, kaza ve nahiyelerin, dağılımları üzerinde bir mukayese yapabiliriz:

Yüz ölçüsü itibarıyla en geniş sahayı ihtiva eden Orta Kuzey ve Güney Doğu bölgelerimizde 343 şehir veya kasabada idari teşkilât mevcut olduğu halde, yüz ölçüsü itibarıyla ancak Güney Doğu bölgesi kadar bir sahayı ihtiva eden Karadeniz ve Marmara Bölgesinde 307 şehir veya kasabada İdarî teşkilât vardır. Yani 110.023 kilometre karelik sahada 307 İdarî teşkilât bulunduğu halde, bu sahanın iki mislinden fazla olan 226.188 kilometre karelik bir sahada 343 İdarî teşkilât yer almıştır.

Demek ki, Yurdumuzun bir kısım bölgelerinde sık bir vaziyette yer alan İdarî teşkilât, diğer bölgelerde çok seyrek ve yekdiğerinden uzak mesafeler

dedir. Aynı zamanda vilâyet ve kazalarımız arasına serpilmiş bulunan dokuz yüz küsur nahiyeden ancak sekizinin tam teşkilatlı olduğu göz önüne alınacak olursa nahiyelerin bu mukayesede nazara alınmaması daha uygun olur.

767.119 kilometre kare genişliğinde bulunan yurdumuzun 117 bin kilometre karelik bir bölgesinde 67; 108 bin küsur kilometre ve karelik diğer bir bölgesinde 64; 82 bin kilometre karelik bir bölgesinde de 47 vilâyet ve kaza teşkilâtına yer verilmiştir.

Vilâyet ve kazalarımızın yüz ölçülerindeki nispetsizlik — Vilâyet ve kaza teşkilâtı klâsik hizmet kadrolarına nazaran vilâyet teşkilâtında yarım milyon liradan fazla bir meblâğa, kazaların da yüz bin liraya yakın bir masrafla işlediği görülmektedir. Bunun da vilâyet ve kaza olarak bütün yurttan mevcudu 524 dür ki, bu idari merkezleri tamamen nazari ve riyazi bir ölçü ile yurt içine tevzi edecek olursak 1.464 kilometre karelik her bir parça üzerinde bir idari teşekkülün yer alması icap eder. Şimdi şu riyazi netice ile fiili durumu kıyaslayalım:

Balıkesir merkez kazasının 2510, Bilecik Merkez Kazasının 796, Aydın Merkez kazasının 1876, Bitlis Merkez Kazasının 1314, Denizli Merkez kazasının 1753, Mardin Merkez kazasının 996, Siirt Merkez kazasının 478 kilometre karelik yüz ölçüsü olduğu. Diğer taraftan,

Van'ın Gürpınar kazasının 3.585, Gevaş'ın 637,
Urfa'nın Viranşehir kazasının 5.498, Siverek'in 4.462,
Yozgat'ın Boğazlıyan kazasının 3.984, Sorgun'un 1.633,
Zonguldak'ın Safranbolu kazasının 1.593, Çaycuma'nın 757,
Siirt'in Kozluk kazasının 478, Pervari'nin 2.191,
Sivas'ın Kangal kazasının 4.581, Koyulhisar'ın 1.195,
Kocaeli'nin Adapazarı kazasının 791, Gölcüğün 160.
Konya'nın Cihanbeyli kazasının 7.816, Ereğimin 5.060,
Kastamonu'nun Daday kazasının 2.749, İnebolu'nun 319 kilometre karelik

sahalar üzerinde kurulduğu;

Bunlardan Gürpınar'ın 3, Viranşehir'in 2, Siverek'in 6, Boğazlıyan'ın 2, Sorgun'un 1, Çaycuma'nın 2, Kozluk'un 2, Pervari'nin 2, Kangal'ın 5, Koyulhisar'ın 1, Adapazarı'nın 3, Cihanbeyli'nin 3, Ereğli'nin 3, İnebolu'nun 1 nahiyesi vardır. Bu irili ufaklı teşkilât sahaları üzerinde yer almış bulunan köylerle, idare merkezleri arasındaki mesafeler tetkik edilecek olursa, hizmeti halkın ayağına götürmek parolasının tahakkuk ve teessüsüne imkân vermeyecek uzun ve arızalı mesafelerle köylerimizin tecrit edilmiş oldukları görülür ki, bu durum da tam teşekküllü nahiyelere olan ihtiyacı teyit eder.

Vilâyet ve kaza teşkilâtının icap ettirdiği masrafların büyüklüğü, yurdun her köşesinde tesisi güçleştiren bir durum olduğuna göre, bir kaza teşkilâtı için zaruri masrafların üçte biri ile meydana getirilmesi mümkün görülen tam

teşkilatlı nahiyelerin, her bölgenin coğrafi, İktisadî, karakterine uygun bir şekilde mütevazi birer amme hizmet müesseseleri halinde yurdun her köşesine serpiştirilmesinin kolaylığı ve müstakbel komünlerin bu suretle zemin ve temellerinin hazırlanması yönlerinden gayeye, bünyeye ve ihtiyaca uygun görülmektedir.

Nahiye Teşkilâtı ile Komünleri Sağlamak — İdarî mekanizmanın yurt içerisine uzanan elinin en son ucunu teşkil eden nahiye teşkilâtı, (hizmeti halkın ayağına götürmek) problemi için en emin bir yol ve bu gün ileri memleketlerde görülen üstünlüğün temel taşı teşkil eden komün idareleri için birer temel taş olamaz mı?

1924 Köy Kanunu ile birer Kır Komünleri hal ve vasfını iktisap etmesi arzu edilen köylerimizde, bilhassa mahallî eleman noksanlığı yüzünden bu gayeye vusul mümkün olamadı. Binaenaleyh, hem hizmeti halkın ayağına götürmek hem de matlup olan gayeye vasil olmak için nahiye teşkilâtı, bünyemize en uygun yol olsa gerek.

(Hizmeti halkın ayağına götürmek) derken biz bu problemin yalnız yurdun herhangi bir semtinde emniyet ve asayiş sağlamak, fertler arasındaki hukukî, cezaî, İktisadî çatışmaları hal ve fasletmek demek olmadığını, bu parolanın yurt parçalarında, genel karakter ve bünyenin icap ettirdiği ihtiyaçlara uygun sosyal, ekonomik, tarımsal, teknik hizmet ve rehberliklere de aynı önemde yer verilmesi gerektirdiğini anlıyoruz. Zira bu günkü medenî hayat şartları ve teknik zaruretlere bu cihetleri de zaruri kılmaktadır.

Muayyen bir bölgede tabii ve sosyal bakımlardan aynı tesirlere Maruz bir topluluğun her çeşit medenî ihtiyaçları karşısında fütura kapılmadan el, emek birliği yapması, kardeşlik ve arkadaşlık duyguları içinde muvaffakiyet imkânları yaratması, bu gün ön safta bulunan ve üstün bir varlığa sahip olan cemiyetlerde görülen bu ileri üstünlüğün sırrını, mahallî müşterek iş ve emek birliklerinde ve bu müşterek teşebbüs ve hamlelere karşı mümkün olan yardımların ve rehberliklerin esirgenmemesinde aramak lâzımdır.

Bütün ileri ve üstün milletlerde, toplulukların müşterek medenî ve kültürel ihtiyaçlarını tertip, tanzim ve ifade en yetkin ve sorumlu bir makam olarak görülen Komün İdarelerinin, yurdumuzda da maddî ve manevî bünyemize mutabik safha ve merhalelerden geçerek bir an evvel tesisi için bu yoldan daha teminatlı bir başka yol tasavvuru mümkün görülememektedir.

«Coğrafya, ekonomi, güvenlik ve mahallî hizmet bakımlarından aralarında münasebet bulunan» nahiyelerde kurulacak idare mekanizmasının, dikkatli, itina ve ihtimamla nezareti, samimi rehberliği ve irşatları altında yetişecek yerli kıymetlere mahallî müşterek hizmetler yavaş yavaş terk ve

tevdî edilirken «mahallî alâkalarla birleşmiş ve kaynaşmış fertlerden mürekkep ve yekdiğerine bir aile merbutiyetiyle bağı» topluluklar yaratılmış olacaktır (1).

1281 Hicrî 1864 Miladî yılından beri İdare Kanunlarımız içerisinde yer almış bulunan (Nahiye) müessesesi üzerinde maalesef laikiyle durulmamış sadece bir unvan ve kademe halinde muattal ve cılız olarak bırakılmıştır. Gerek ihmalden gerekse dilimizde komüne yanlış olarak (Nahiye) diye karşılık verilmesindeki maksattan ve nahiyeler için hazırlanan yönetmelikler de görülen hükümlerden, (Nahiye) adı altında kendi bünyemize uygun bir (komün) yaratmak istendiğini sezmemek imkânsızdır.

Nahiyelerin Hizmet Kadroları — İl İdaresi Kanunu nahiyeler için hizmet kadrosunu ihtiyaca göre saptamak esasını vaz etmiştir. Yurdumuzda coğrafi, İktisadî ve zirai bakımlardan yekdiğerinden farklı vasıflar arz eden bölgeler mevcut olduğuna göre, yurdun her köşesinin kendine mahsus vasıf ve karakterine uygun hizmet kadroları teşkil ve bu kadroların mahallî organlarla da takviyesi suretiyle, hem idari taksimat içerisinde hiyerarşik bir küçük kademededen ibaret olan (Nahiye) lere hayatîyet verilmiş, hem de merkezle muhit arasındaki geniş boşluk ve uzaklık kapatılmış olur. ~

Bir de vilâyet, kaza teşkilâtının klâsik kadroları üzerinde durularak, bu günün hizmet zihniyetine ve şartlarına uygun olarak halka hizmette kırtasiyeciliği önleyecek ve tasarrufu sağlayacak şekilde organize edilmesi, bu gün tamamen nazarı ve kırtasiye bir mamelekçilikten ibaret bulunan bir kısım hizmet kadrolarını hareketli ve verimli bir hale getirmiş olur.

Her teşkilât, kadrosu içerisinde yer almış bulunan elemanlarını hizmet bünyesine ve karakterine uygun vasıflara ulaştırmak maksadı ile kurslar açmaktadır. Bu sistem, tam teşkilatlı nahiyelerde hizmet deruhte edecek idareci ve teknik elemanlara bu maksat ve gayeye uygun bir olgunluk vermek için faydalı olacağı şüphesizdir.

Tabii ve coğrafi şartlar bakımından aynı tepkilere maruz ve aynı sosyal ve kültürel ihtiyaçlar içerisinde bulunan bir topluluğun istediği rehberliği ve yardımı yapan, samimiyet ve feragatin vefalı havası ile birbirine örülmüş bir hizmet kadrosunun, hizmet muhitinde candan bir saygı ve alâkaya mazhar olmaması imkânsızdır.

Türk köylüsü ve kasabalısı; iyiyi, samimiyyi ve vefalıyı teşhis ve tefrikte üstün bir hassasiyet ve kabiliyete maliktir. Samimiyetine inandığı kimsenin birlik ve beraberlik isteyen teşebbüslerinde bütün gücüyle yer almaktan zevk duyar, fedakârlıktan kaçınmaz. Esasen basit ve mahdut hayat standardı onu atisi için her türlü fedakârlığa müstait kılmıştır. Asıl mesele; köyün ve köylünün maddî ve manevî varlığı, müşterek ve mahallî menfaat ve ihtiyaçlar

(1) Nahiye ve Komün hakkında İdare Dergisi 214. Sahife 50 _ 73 bakınız.

uğrunda derleyip, toplayıp harekete ve faaliyete getirecek iş adamı elemanların samimiliğinde, ruh ve karakterindedir.

Nahiye Müdürleri — İl idaresi Kanunu, nahiye hükümetin en büyük memuru ve mümessili olarak kabul ettiği Nahiye Müdüründe, en az lise tahsili aramaktadır. Hâlbuki liselerimizde verilen bilgi daha ziyade yüksek tahsile hazırlama karakterindedir. Devlet hizmetine girenler zaruretlerin tesir ve ilcası ile liseden sonra tahsile veda eden henüz hayatî bilgi ve tecrübelerden mahrum gençlerdir.

Bilhassa bir topluluğun sevk ve idaresi için lüzumlu psikolojik ve idari bilgi ve tecrübelerden mahrum, lisede iken öğrendiği mücerret yaşanan malûmat ve şahsî kabiliyet ve zekâsı ile baş başadır.

Coğrafi, İktisadî, ziraî, sosyal ve kültürel hususiyetlerde birer varille ve birer topluluk olan (Nahiye) lerin idaresi ile bu genci karşı karşıya. Getirmeleri bakımdan biraz zararlı ve sarsıntılı olabilir.

Meslek kursu yönetmeliğinde kursun amacı, «meslekî bilgilerinin artırmak ve bu arada tahsil, genel kültür seviyelerini yükseltmek» diye ifadelendirilmiştir. Kursta verilecek derslerde «Anayasa Hukuku, İdare Hukuku, İller İdaresi, özel İdare, Belediyecilik. Köycülük, Nüfus, Zabıta, Maliye İktisat, Sicil» dir deniliyor.

Kurstan iyi ve pekiyi olarak mezun olanlara da, tahsil dereceleri müsait olduğu takdirde nahiye ve nüfus müdürlüklerine tercihan tayin hakkı tanınmıştır.

Her dersin müfredat programında yer alan konuların daha ziyade nazari, kanun ve nizama ait bilgi ve muameleler ile İdarî ve kırtasiye formalitelerden ve bir nahiye âmiri için hiç de amelî, hayatî ve İdarî sahada pratik faydası olmayan maddelerle metinlerin izahından ibaret olduğu görülmektedir.

Bir İdarî cüz'ü tam olarak mahdut bir saha içerisinde halkın hizmetine açılan bir teşekkülün başında bulunacak elemanı, daha çok İdarî, cezaî ve hukukî müeyyideler ve bunların nazariyatı ile adeta akademik mahiyet taşıyan bir hava içerisinde bırakmakla bunların dinamik ve pratik kabiliyetleri üzerinde bir reaksiyon husule gelebileceğini hesaba katmak lâzımdır.

Kanun, tüzük ve yönetmeliklerimizde yer alan İdarî, adlî hükümleri ve bunların icap ettirdiği nakdî veya cismanî cezaları, herhangi bir İdarî veya adlî kaza formalitelerini harfîyen öğrenirken bu elemanın, teşkilatçı ve dinamik bir hayat adamı olarak köyün ve köylünün kalkınmasında hareketli ve faal bir rol ifa edecek kudret ve kabiliyetleri de iktisap edebiliyor mu, yoksa nahiye yalnız kanunî ve nizamî icapların, ansiklopedik bir bilgini gibi, bekçisi durumunda mı kalıyor.

Bir insan topluluğunun maddî ve manevî cephelelerini görüp ve sezebilmek, icaplarını takdir ve tayin edebilmek için hayatî önemi muhakkak bulur

nan psikolojik ve sosyal bilgi ve tecrübe mutaları ile idarenin bu ilk kademesinde yetki ve sorumluluk deruhte edeceklerin örgütlenmelerinde fayda vardır. Bu görgünün, topluluk üzerinde ekseriya antipati yaratan kanuncu, nizamca olarak şaşmayan cezaî ve inzibatî sulp hareketlerinde ayarlayım ve ısındırıcı bir tesir yaratacağı da şüphesizdir. Aynı zamanda, psikolojik, pedagojik ve sosyal bilimlerin, topluluk ve fert, huy ve karakterleri hakkında aydınlatıcı ve uyarıcı kurallarından faydalanmaları; yurdumuzun yer yer yekdiğerinden farklı tabii, coğrafi ve İktisadî bünyelerine uygun bir metotla kalkınmasında ve pek çok bakımlardan bâkir durumda bulunan köy ve kasabalarımızın maddî ve manevî varlığındaki hususiyetleri keşif için nüfuz ve tesir yollarını kolaylaştırmasında faydalı ve müessir olur.

Yurdun köy veya komün olarak; tabii, İktisadî ve ziraî... gelişim kabiliyetine göre kalkınmasında müessir ve amil olmasını istediğimiz nahiye hizmet kadrosu başında yer alacakların, bu maksat ve gayeyi ihata ve idrak edecek kudretlere yetiştirilmeleri icap eder.

Bir kalkınma hareket veya teşebbüsünde birleştirici ve teşvik edici amil ve faktörleri teşhis ederek halkı müşterek bir ünite etrafında toplamak, müşterek gayeye doğru sevk ve idare için lüzumlu itimat ve sempatiyi yaratmak, bilhassa topluluğun müşterek örf, âdet ve ananelerinin icap ettirdiği hat ve hareketler üzerinde tahlil, terkip yapabilmek, elhasıl köyün tabii ve coğrafi varlığının köylü haleti ruhiye si üzerinde yarattığı hususiyetleri anlayıp kavrayabilmek....

Gibi muayyen bir mıntika dâhilinde yaşayan topluluğun kısa yoldan daha iyiye ve daha mükemmele doğru sevk ve idaresinde amil ve müessir olacak ehliyet ve dirayeti kazandırmak, (genel kültür seviyelerini yükselmek) diye ifadelendirilen maksada uygun düşer.

I — Hayatî bilgiler yahut hayat bilgisi diye adlandırabileceğimiz pratik bilgi ve tatbikata da bu mevzuda önem verilmesini zarurî kılan sebepler mevcuttur:

Nahiye bölgeleri, lüzumlu teknik elemanların ve uzmanların yardım ve rehberliklerinden mahrum, ekseriya bu nevi elemanların temerküz mahallerinden uzak ve bilhassa bu mevzuda yapılacak kontrol, yardım ve rehberliklerden geç faydalanmak bahtsızlığına maruzdurlar. Bu sebeple nahiye idarecilerinin, ameli ve pratik değeri olan bilgilerle teşhizinde fayda vardır. Meselâ: satış, hacim, derinlik ve yüksekliklerin pratik ölçü usulleri, inşaat harçlarındaki nispet ve lüzumlu basit teknik âlet ve edevatın kullanılması ve bu uğurda tecrübe ve tatbikat muztar durumlarda nahiye idarecilerini eli kolu bağlı kalmaktan kurtarır. Aynı zamanda sevk ve idare edilenler nazarında değer ve tesirini artırır.

II — İleri memleketlerde köy, kasaba ve şehirlerin nasıl teşekkül ve terakki ettikleri, köy veya kasabaların terakki ve tekâmülünde amil ve müessir olan tabîî, İktisadî ve sosyal faktörler, köy ve kasabalar üzerinde kıyaslamalar ve bu yönden köy ve nahiyelerimizin bu ölçüler içerisinde yeri, köy psikolojisi köylerimizin kalkınmasında faydalı olacağı muhakkak olan bu ve buna benzer problemler üzerinde, müstakbel komünlerimizin temellerini atacak olan elemanların, fikir imal ve müdaviyle etmelerinde fayda muhakkak olsa gerek.

Kurs dersi müfredatı arasında yer alan konulardan yukarıdan beri izahına çalıştığımız maksat ve hedef için pratik ve amelî faydası olmayanlar arasında meselâ «sicil» dersi, bir nahiyeye idare âmiri için o kadar lüzumlu ve faydalı değildir.

Esasen bizdeki sicil ve sicilcilik tâbi olduğu usul ve anlaşıldığı şekli ile ileri memleketlerin bu husustaki telâkki ve görüşmelerine uymamaktadır. Bu gün ileri memleketlerde bizdeki telâkkiye uygun mahrem sicilcilik diye bir şey yoktur, gaye, elemanı daha ziyade olgun ve verimli hale getirmektir. Binaenaleyh gerek bu dersten gerekse diğer mevzulardan alınabilecek bir kısım saatlerle, hedef ve istikameti biraz yukarda temas ettiğimiz lüzumlu ve faydalı bilgilere matuf ve münhasır olmak üzere hayatî ve tatbikî değeri olan problemlere yer verilmelidir.

Bu Konuda Baremin Rolü — Yurdumuzun kalkınmasında önemli rolü olan kültürel, tarımsal, ekonomik, sosyal.... hamle ve hareketlerde faal rol ifa edecek idareci ve teknik eleman ve uzmanların mahrumiyet bölgelerine doğru akmasını sağlayacak amiller arasında ilk hatıra gelen barem veya sair yollarla farklı bir menfaat teminidir.

Nahiyelerimizi ileride İdarî ve tabîî coğrafya, İktisadî ve zirai bünyelerine uygun birer komün haline getirmek hedef ve gaye olduğuna göre bu uğurda yetiştirilecek elemanların da bütün maddî ve manevî kudret ve kabiliyetlerini bu saha içerisinde ve bu gaye uğrunda zevk ve heyecanla harcamalarını sağlamak için kadrosu ve hizmet muhiti içerisinde en yüksek barem derecelerine kadar yükselmelerine imkân vermek ve bu hizmeti cazip kılmak lâzımdır.

işte o vakit (komün başkanlığını âyan üyeliğine tercih eden) zihniyet ve hizmet aşkı sağlanmış olur.

MEMURLARA YAPILAN YARDIMLAR

Yazan: Ragıp ÖGEL

Memur ve müstahdemlere, sosyal yardım alanında bazı yardımlarda bulunmak üzere tedbirler alınmağa başlanması çok olmamıştır.

Bu cümleden olmak üzere 1 Şubat 1942 tarihinden itibaren yürürlüğe konulan 4178 sayılı kanunla memur ve müstahdemlere bazı kayıt ve şartlar altında çocuk zammı ile yakacak zammı verilmesi ilk merhale olarak kabul edilmiş ve ayrıca 31 Mayıs 1944 tarihinden muteber olmak üzere yürürlüğe giren 4598 sayılı kanunla memur ve müstahdemlere doğum ve ölüm yardımları yapılmasına ve kendilerinin resmî ve hususî sağlık müesseselerinde yatarak veya ayakta tedavilerine ait masrafların da bütçelerden ödenmesine başlanmıştır.

Zaman ilerledikçe, yapılan yardımlar, pek yavaş da olsa bir gelişme göstermiş olup bugüne kadar bu sahada çıkarılan kanunlarla bu konuda tatbikatta görülen boşlukları doldurmak üzere ittihaz olunan kararlara topluca bir göz atmakta fayda mülâhaza edilmiştir.

Çocuk zamları:

4178 sayılı kanunun 3 üncü maddesiyle memur ve müstahdemler ile emekli aylığı alanlardan 3 çocuktan fazla çocuğu olanlara bu fazla çocukların her biri için ayda 2,5 lira miktarında bir zam verilmeğe başlanmıştır. Kendisi için memura zam verilecek çocuk, öz çocuk olacak; fakat çocuk memurun üvey çocuğu olursa, memur tarafından infak ve işe edilmek ve bir taraftan yetim maaşı da almamak şartlar ile bunun için de zam verilecekti. Torunlar için zam verilmeyecekti.

Bu zam, erkek çocuklar 19 yaşını ikmal edinceye kadar, kız çocuklara da evlenmemiş olmak şart ile 25 yaşını dolduruncaya kadar verilecek, fakat erkek ve kız çocukların resmî dairelerde, gerçek ve özel kişiliği haiz yerlerde maaş, ücret veya gündelikle çalışmaları halinde, memur bunlar için zam alamayacaktı.

Yüksek tahsilde bulunan erkek çocukları himaye maksadı ile bunlar yüksek tahsilde iken 25 yaşını veya yüksek tahsilini ikmal edinceye kadar zamma müstahak tutulmuş ve fakat bu yaşı doldurmadan evlenenler için zam verilmesi kabul edilmemiş olduğu gibi askerî okullarda tahsilde bulunan çocuklara okulca maaş adile bir para verildiğinden bunlar için de zam veril, memesi cihetine gidilmiştir.

Karı ve kocanın ikisi birden maaş veya ücret veya emekli aylığı almakta ise çocuk zammı babaya verilecektir.

Çocuk zamlarının 5 liraya iblâğı:

4178 sayılı kanun mucibince üçten ziyade olan çocuklara münhasır olmak üzere çocuk başına 2,5 lira hesabı ile verilmekte olan çocuk zamları 4598 sayılı kanunun 6 ncı maddesi ile ve memurların bütün çocuklarına şamil olmak üzere ve bu kanunla kabul edilen esaslar dâhilinde 1.11.1944 tarihinden itibaren beşer liradan verilmeğe başlanmıştır.

Çocuk zamları beşer liradan verilecek olanlar:

4598 sayılı kanunun 6 ncı maddesine göre zamma müstahak durumda olan her çocuk için beşer lira zam verilecek olan kimseler şunlardır:

- 1 — Maaşlı memurlar,
- 2 — ücretli memurlar,
- 3 — Bakanlık emrine, kadro açığına almanlar, eli işten çektirilenden beraat edenler.

Maaşlı memurlar:

Maaşlı memurların kimler olduğu malûmdur. Teadül kanunlarına göre kendilerine maaş verilen bütün sivil memurlar, kanunen müstahak görülen çocukları için çocuk zammı alacaklardır.

Ücretli memurlar:

Bilindiği gibi ücretli memurlar üç zümreye ayrılmaktadır. Birinci zümreye Barem Kanununa tâbi olan daimi ücretli memurlar girerler, ikinci zümreye bütçelere bağlı D işaretli cetvelde gösterilen ve barem kanunlarına tâbi tutulmayan ve kendilerine çeşitli hizmetliler adı verilen hizmet erbabı dâhildir. Bunlara 4598 sayılı kanuna ait izah namenin 6 ncı fıkrasının ikinci paragrafında işaret edildiği üzere çocuk zammı verilmeyecektir. Bu vazifelerin unvanı 3656 sayılı kanunun 19 uncu maddesinde sayılmış ve izah namesinde de tavzih olunmuştur. Üçüncü zümreye geçici hizmetliler dâhildir. Bunların kadroları ya Bakanlar kurulunca tasdik olunur veya teşkilât kanunları ile salahiyetli kılman makamlarca tasdik olunur. Bakanlar kurulunca kadroları tasdik edilenlere E cetveli geçici hizmetlileri adı verilir. Salahiyetli makamların tertip ettikleri hizmetlere de sadece geçici hizmetliler denilmektedir. Geçici hizmet kadroları da iki gruba ayrılırlar. Bunlardan biri hizmetlerinin mahiyeti itibariyle çeşitli hizmetlilere (D cetveli hizmetlilerine) benzeyen hizmetliler olup bunlar barem kanununa tâbi olmadıkları için çocuk zammı da verilmez. Diğeri, barem kanununa tâbi bulunan geçici hizmetlilerdir ki, bunlar barem kanununa tâbi olduklarından bu sebeple bu hizmetlere giren

lere tahsil derecelerine göre ücret tayin edilmekte ve bunların terfileri üç senede bir yapılmaktadır, işte geçici hizmetli kadrolarına dâhil olmakla beraber barem kanununa da tâbi tutulanlara da çocukları için 4598 sayılı kanun esasları dâhilinde çocuk zammı verilmesi Maliye Bakanlığının muvafık mütalâası üzerine 8.11.1948 ve 11.1.1954 tarihlerinde Divanı Muhasebatça kabul edilmiştir.

Açık maaşı alanlar:

Bilindiği gibi, yalnız maaşlı memurların bakanlık emrine alınmaları veya kadrolarının ilgası veya muhakeme altına almadıktan sonra beraat eylemeleri hallerinde açık maaş adile aylık verilmekte olup, ücretli memurların hiç birine bu sebeplerden dolayı aylık verilmemektedir.

Binaenaleyh maaşlı memurlardan Bakanlık emrine almanlar ile kadro açığına çıkarılanlara, geçmişteki hizmet müddetlerde mütenasip olmak üzere dörtte bir, üçte bir veya yarım nispette aylık verilmektedir. Bu aylıklar muayyen bir müddet verilikten sonra, bu müddet zarfında yeniden bir vazifeye tayin olunmazlarsa kesilmektedir. İşte açığa çıkarılan memurlara açık maaş verildiği takdirde çocukları için de 4598 sayılı kanunla kabul edilmiş bulunan miktarı ve şartlar dâhilinde çocuk zammı ödenecektir. Açık maaşları kesilince, bu zamlar da kesilecektir.

Eli işten çektirilerek veya bakanlık emrine alınarak muhakeme altına alınmış olanlara muhakemeleri men edildiği veya beraat eyledikleri veya umumi aflara uğradıkları takdirde eli işten çektirilmiş bulunan müddet için yarım, bakanlık emrinde buldukları müddet için hizmet senelerde mütenasip olarak dörtte birden yarıma kadar açık maaş verilir. Bunlara da bu maaşlarının taallük ettikleri aylar için 4598 sayılı kanun dairesinde çocuk zammı verilecektir.

Subaylarla askerî memurlar ve ast subaylar:

4600 sayılı kanunla kara, deniz, hava, jandarma ve gümrük subayları ile askerî memurlara da 4598 sayılı kanun esasları dâhilinde 1.11.1944 tarihinden itibaren beşer liradan çocuk zammı verilmeğe başlandığı gibi gedikli erbaşlara da aynı mebdeden itibaren aynı esaslar dâhilinde beşer liradan zam verilmesi 4601 sayılı kanunla kabul edilmiştir. Gedikli erbaşların unvanını ast subaylığa çeviren 5619 sayılı kanunun 11 ve 5802 sayılı kanunun 9 uncu maddeleri mucibince ast subayların aylığa bağlı özlük hakları subayların tâbi olduğu hükümlere tâbi tutulduğundan bunlara çocuk zamlarının da subaylar gibi verilmesi iktiza eyler.

Gedikli subay sınıfına gelince: Bunların da 1.1.1946 tarihinden itibaren 4598 sayılı kanun mucibince çocuk zammından istifadeleri 4807 sayılı kanunun 4 üncü maddesi hükmü icabından bulunmuştur.

Emekli maaşı alanlar:

Emekli maaşı alanlara 4178 sayılı kanun mucibince üçten fazla olan çocuklarının beheri için 2,5 lira hesabı ile verilmesi kabul edilen zamlar 4598 sayılı kanunla beş liraya çıkarılmamıştır. Bunların çocuk zamları 1.1.1946 tarihinden itibaren 4992 sayılı kanunla beş liraya çıkarılmış olup bu zam 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı kanununun 135 inci maddesi ile kaldırılmış bulunmaktadır.

Vaizler:

4178 sayılı kanun mucibince dördüncü çocuktan itibaren verilen 2,5 lira zamdan istifade etmekte iken 5064 sayılı kanunla vaizlerin de 4598 sayılı kanun mucibince çocuk zammından istifadeleri imkânı verilmiştir.

Köy öğretmenleri ile Köy sağlık memurları:

Köy enstitülerinden mezun olan köy öğretmenleri ile köy sağlık memurlarının da 5129 sayılı kanunun 9 uncu maddesi ile 10.9.947 tarihinden itibaren 4598 sayılı kanundan istifade etmelerine müsaade edilmiş ve ancak bunlara çocukları için verilecek zam miktarı 5 lira olarak tespit edilmişti. 5479 sayılı kanunla köy enstitüsü köy öğretmeni kısmı ile köy sağlık memuru kısmını bitirenlerin stajyer olarak hizmete alınacakları ve 3 sene stajyerlikte başarı gösterenlerin de öğretmenliğe ve sağlık memurluğuna terfi edilecekleri beyan edilerek stajyerlerin de 4598 sayılı kanundan istifade edecekleri bu kanunun 2 nci maddesinde gösterilmiş olduğundan 1 Mart 1950 den itibaren stajyerlerle memurlara onar liradan zam verilmeğe başlanmıştır. (6234 Kanun geçici 2 nci madde).

Çocuk zamlarının 10 liraya iblağı:

4598 sayılı kanunun 6 nci maddesi mucibince 1/11/944 tarihinden itibaren çocuk basma 5 lira hesabı ile verilmekte olan zamlar 4988 sayılı kanunun 5 inci maddesi hükmünce 1.1.947 den itibaren 10 liraya çıkarılmıştır.

4988 sayılı kanunun 5 inci maddesindeki hüküm 4598 sayılı kanuna tevfi kanunla verilmiş olan çocuk zamlarının 10 liraya çıkarıldığını ifade ettiğinden ve Ordu subayları ile gedikli subaylarına ve vaizlere 4598 sayılı kanun mucibince zam verildiğinden bunların zamları da 1.1.947 tarihinden itibaren 10 liraya yükseltilmiş bulunmaktadır. Köy öğretmenleri ile sağlık memurlarının zamlarının 5479 sayılı kanun mucibince 1 Mart 950 den itibaren 10 lira olduğuna yukarıda işaret edilmişti.

4598 sayılı kanunun çocuk zamlarına ait 6 ncı maddesinin tadili:

4598 sayılı kanunun 6 ncı maddesinde zamma müstahak hizmetler ile kendileri için zam verilecek, verilmeyecek çocukların vaziyetleri izah olunmuştu. Bu madde hükümleri 5049 ve 5705 sayılı kanunlarla tadil ve yeni hükümlerle tazvih edilmiştir.

Şimdi bu hükümleri topluca gözden geçireceğiz:

Zamma müstahak çocuklar:

Memura çocuğu yüzünden çocuk zammı verilebilecek çocuklar şunlardır:

- 1 — Memurun öz çocukları,
- 2 — Memurun üvey çocukları,
- 3 — Memurun evlatlığı,

Memurun bu çocuklarından erkek olanlar için 19 yaşını ikmal edinceye kadar, kız çocuklar için de 25 yaşını tamamlayıncaya kadar memura zam verilecektir.

Öz çocuk:

Memurun evlilik bağı mevcut iken doğan kız veya erkek çocuğu kanunun zamma müstahak gördüğü meşru çocuklardır. Şu halde evli bir memurun meşru izdivacı mahsulü olan çocuklar için zam verilecektir. Hatta bu çocuk memurun evvelki karılarından da olsa, memurun öz çocuğu olduğu için zam ödenecektir.

Evli memurun boşandıktan sonra, 300 gün içinde boşadığı kadından olan çocuğu da memurun öz çocuğu olduğundan şüphe yoktur. (Medenî Kanun 241).

Memurun evlilik dışında doğan çocuğu:

Bekâr veya dul olan memur evlenmeğe ehildir. Dul veya bekâr memurun evlilik dışında bir çocuğu olursa, bu çocuk nesebi sahih çocuk değildir. Böyle bir çocuk için memura çocuk zammı verilip verilmeyeceği münakaşa edilmiştir. Medenî Kanuna göre bekâr veya dul olan erkeğin evlilik dışında çocuğu olursa, bu çocuğun nesebi ana ve babanın evlenmesiyle sahih olacağına göre nesebi tashih edilmiş bir çocuk için memura zam verilmesinde tereddüde mahal yoktur. Kezalik bekâr veya dul babanın evlilik dışında doğan çocuğunu tanımaması da caiz olduğundan memur baba tarafından tanınmış ve bu suretle babanın nüfus kaydına geçmiş çocuk için de zam verilmesi tabiidir. Babalığına hükmedilen çocuklar da aynıdır. Tabii bu suretle verilecek zamlar, tashih veya tanımanın veyahut babalığa hükmün vuku bulduğu günü takip eden aybaşında verilmek lâzım gelir.

Memur evli bulunduğu sırada evlilik dışında bir çocuğu olursa Medenî Kanunun 292 ve 310 uncu maddeleri mucibince evli babanın çocuğunu tanımamasına ve hâkim tarafından memurun babalığına hüküm verilmesine imkân olmadığından bu durumdaki çocuklar için babaya zam verilmesine imkân olmadığına Divanı Muhasebat Genel Kurulunca hadis olan bir mesele münasebetiyle karar verilmiştir. (16.11.953)

Evlendirme memuru önünde yapılmış bir nikâh muamelesine dayanmadan karı ve koca gibi yaşayanlardan olan çocukların ana ve babalarının evlendirilmeleri suretiyle neseplerinin tashihine ve evli erkekle evli olmayan

kadıncan olan çocukların da kadın ve erkeğe izafetle nüfusa kaydettilmesine birer defaya mahsus olmak üzere 4727 ve 5524 sayılı kanunlarla müsaade edilmişti. Bu kanun mucibince babanın ve ananın nüfus kaydına geçirilen çocuklar için de, geçme tarihini takip eden aybaşından itibaren zam verileceği tabiidir.

Üvey Çocuk:

Memurun karısının başka kocadan olan çocuğuna memurun üvey çocuğu deneceği malümdür. Kanun üvey çocuklar için de memura çocuk zammı verilmesini kabul eylemiştir.

Üvey çocuklar yüzünden memura zam verilmek için üvey çocuğun meselâ yetim maaşı almamakta olması veya asıl babası tarafından nafaka verilmemiş olduğundan üvey çocuğun memur tarafından infak ve iaşe edilmekte bulunması lâzımdır. 5049 sayılı kanunla (memurun infak etmekte olduğu üvey çocuklara da zam verileceği) beyan edilmekle iktifa edilmiş bulunmasına nazaran, bu mutlak hüküm karşısında çocuğun nafaka alıp almadığını araştırmaya mahal olmasa gerektir.

Kadın memurun üvey çocuğuna gelince, kadın memurun kocasının başka bir kadından olan bir çocuğu için babası memur ise memurun öz çocuğu olarak yalnız babaya zam verileceği tabiidir. Baba memur değilse memur karısının üvey çocuğu için kadına zam verilmek icap eder.

Evlathıklar:

4598 sayılı kanunun çocuk zamlarına taallük eden 6 ncı maddesi 5049 sayılı kanunla 27.5.947 tarihinden değiştirilmiş olup bu değişikliklerden biri de (medenî kanun hükümlerine göre memur tarafından evlat edinilmiş çocuklar) için de zam verilmesine ait bulunmaktadır.

Bu çocuklar için memura zam verilip verilmeyeceği 4598 sayılı kanunun tatbikatı sırasında bahis konusu olmuştu. Medenî kanuna göre evlat edinilmiş çocuklar öz çocuktan hukuken farklı olmadığından bunlar için de memura zam verilmesi yolunda teessüs eden içtihat, 5049 sayılı kanunla teyit edilmiş bulunmaktadır. Nitekim bu kanunun muvakkat maddesinde (medenî kanun hükümlerine göre evlat edinilmiş çocuklar için bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce ödenen çocuk zamları geri alınmaz) denilmiştir.

5049 sayılı kanun, evlat edinenin memur olması lâzım geleceğini göstermiş olup, evlat edinen münhasıran karı ise, bu kadının evlatlığı memurun üvey evladı sayılmak lâzım geleceğine göre kadının evlatlığı için memura zam verilmesinde kanunun esasına bir ayrılık olmasa gerektir.

Torunlar:

Memura torunundan dolayı zam verilmeyecektir.

Tahsilde bulunan erkek çocuklar:

Erkek çocuklardan 19 yaşını bitirdiği sırada yüksek tahsile devam etmekte olanlara, ya 25 yaşını ikmale kadar veya 25 yaşını ikmalden evvel tahsilini bitirmiş ise tahsilinin bittiği tarihe kadar zam verilecektir.

Şu halde memurun çocuğu 19 yaşını ikmal eylediği sırada yüksek tahsile de başlamış bulunuyorsa, bu çocuk için memura zam verilecektir.

Lise tahsilini yapmakta iken 19 yaşını ikmal eden çocuklar için zam verilmeyecektir. Hatta 19 yaşını bitirdiği tarihte olgunluk imtihanını vermemiş durumda olanlar sonradan yükseköğrenime başlamış olsalar bile zamma müstahak değildir. Lâkin bu çocuk liseyi bitirip ara vermeden tatil zamanını takip eden kayıt müddeti zarfında yüksekokula kaybolunursa, tahsile başladığı tarihi takip eden aybaşından itibaren zam verilecektir (Maliye Genel yazı dergisi: 950 Temmuz - Aralık: sahife 38, Sayıştay 5.2.951)

Lise tahsilini yapmakta iken 19 yaşını bitirdiği için zammı kesilen çocuk, askere alınmak, hastalanmak sebepleriyle yüksek tahsile başlayamamış olursa, 25 yaşını bitirmeden önce yüksek tahsile başladığı tarihi takip eden aybaşından itibaren zam almağa müstahak görülmüştür. (Mâliyenin yukarı ki dergisi, Sayıştay 5.2.951).

Okul veya fakülteden ayrıldığı için zammı kesilen çocuk, 25 yaşını ikmalden evvel başka bir yüksek tahsil müessesesine kaydolunur veya tekrar fakültesine devama başlarsa, tahsile başladığı tarihi takip eden aydan itibaren zamma müstahak olacaktır. (Mâliyenin yukarı ki dergisi).

Devlet Şûrası beşinci dâva dairesinin de bu mealde bir kararı vardır. Yüksek tahsilde iken 25 yaşını henüz tamamlamadan tahsilde bulunduğu müesseseden naklen diğer bir yüksek tahsil müessesesine geçen çocuğun zammı kesilmeyecektir. (Danıştay kararlar cilt 46 sahife 220).

Devlet Şurasının bu kararında henüz 25 yaşını ikmal etmemiş bulunan çocuk, yüksek bir tahsil müessesesinden diğerine nakil icra ettirmekle beraber ikinci yüksek tahsil müessesesine tatil münasebetiyle derhal kaydını icra ettiremeyerek kayıt muamelesinin başladığı zaman kaydettirmiş olursa zamma istihkakın zail olamayacağı da zikir ve tasrih edilmiştir.

Doktora çalışmaları:

Yüksek tahsilini bitirdiği halde henüz 25 yaşını ikmal etmemiş bulunan erkek veya kız çocuk, bu yüksek tahsilini ikmalini müteakip doktora çalışmalarına başlarsa çocuk zammına müstahak olup olmayacağı hususu münakaşayı mucip olmuştur. Millî Eğitim ve Maliye Bakanlıklarının da muvafık mütalâası üzerine Divanı Muhasebat Genel Kurulunca itihaz olunan 1.2.954 tarihli kararda yüksek tahsili ikmalî müteakip araya fasıla girmeden (tatil müddeti hariç) doktora çalışmalarına başlayan çocuklar için de çocuk zammı verilmeğe devam olunacağı beyan olunmuştur.

Bu karar ile Şu cihet de halledilmiŐ olmaktadır: 25 yaşını ikmalden evvel yŐksek tahsilini bitirmiş olan çocuk işin ikinci bir yŐksek tahsile başlarsa, bu tahsil mŐddetince ve 25 yaşını ikmal edinceye kadar zam verilebilecektir.

Kız çocuklar:

Kız çocuklar, 25 yaşını ikmal edinceye kadar zamma mŐstahaktır. Şu halde ister yŐksek tahsilde olsun ister olmasın, kız çocuğu işin memura kızının 25 yaşını ikmal ettiği tarihe kadar zam verilmek icap eder.

Çocukların evlenmesi:

Kanun erkek çocukların 19 yaşından evvel veya yŐksek tahsilde ise 25 yaşından evvel evlenmeleri halinde çocuk zammının kesileceğini emrelediği gibi kızların da evlenmesiyle zammın kesileceğini beyan eylemiştir.

Evlenmekle zamları kesilen kız ve erkek çocukların sonradan evliliklerinin zevali halinde (boşanma, karı veya kocanın vefatı gibi) zeval tarihinde yaş hadlerini ikmal etmemiş bulunuyorlarsa çocuk zamlarının itası lŐzım geleceğine ve œinkŐ yaş hadlerine kadar çocuklar işin zam verilmesi asıl olup zammın evlenmekle kesilmesi istisnaİ bir hŐkŐm olduğundan istisnaİ durum kalkınca asli hakkın avdet edeceğine karar verilmiştir. (Divanı Muhasebat Genel kurul: 5.2.951, MŐliyenin yukarıda zikredilen genel yazı dergisi: sahife 79).

25 yaşından kŐœŐk kız veya 19 yaşından kŐœŐk erkek çocuk evlendikleri takdirde zamları evlenme gŐnŐnŐ takip eden aybaşından itibaren kesilecektir. LŐkin mahkemece karı ve koca hakkında ayrılma kararı verilmiş ise, ayrılık devam ettiği mŐddetœe evlilik hali de devam ettiğinden ayrılık sŐresince zamma mŐstahak olamazlar.

Çocukların kazancı olması:

Memurun zamma mŐstahak yaŐta bulunan çocukları, gerek hakiki ŐahıŐlar, gerek hŐkmİ ŐahıŐlar nezdinde maaŐ, ūcret ve yevmiye ile œalıŐtıkları takdirde, bu çocuklar iŐin de zam verilmeyecektir. Hakiki ŐahıŐlardan maksadın ticaret ve sanat erbabı olduğunda ŐŐphe yoktur. Binaenaleyh çocuğun bir tacir veya sanatkŐr yanında œalıŐıp para kazanması halinde bu çocuk iŐin memura zam verilmeyecektir. HŐkmİ ŐahıŐlar tabirine devlet daireleri ve mŐesseseleri dŐhil olduğu gibi Őirketler de dŐhildir. Binaenaleyh çocuk devlet daire veya mŐesseselerinde veya Őirketlerde ūcret veya yevmiye ile œalıŐıp para kazanmakta ise bu çocuk yŐzŐnden memura zam verilmeyecektir.

Çocuğun yetim maaşı bulunması da devletten bir kazancı olduğunu gŐsterdiđinden yetim maaşı alan çocuk işin de zam verilmeyecek demek olur.

Kazancı bulunduğundan dolayı zam verilmeyecek çocuklar, bu kazançlarından çıkarlarsa, aylık veya gŐndeliklerinin kesildiği tarihi takip eden ay

başından itibaren yaş hadlerini ikmal edinceye kadar zamları verimliye başlanacaktır. (Divanı Muhasebat Genel Kurulu 5.2.951, Mâliyenin yukarıda zikredilen genel yazı dergisi 39 sahife).

Harp okullarında okuyan öğrencilere Millî Müdafaa Vekâletince maaş adile cüz'i bir para verilmektedir. Böyle maaşı olan çocuklar için de çocuk zammı verilmemektedir.

Tahsil bursu alan çocuklar:

Daire ve kurumlarca parasız okutulan çocuklar:

Daire ve kurumlarca tahsil masrafı deruhte olunarak okutulan çocuklar:

31.1.951 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 5705 sayılı kanunla yaş hadleri itibariyle çocuk zammı verilmesi gereken çocuklara tahsilde buldukları müddetçe burs verilmekte ise veya bu çocukları daire veya kurumlar tarafından parasız olarak okutulmakta ise veya tahsil masrafı daire veya kurumlar tarafından deruhte edilerek okutulmakta ise bu çocuklar için de memurlara zam verilmeyecektir. (Meselâ çocuğun resmî yatılı okullara kaydedilmesi, masrafı daire ve kurumlarca verilmek üzere yurtlara veya pansiyonlara konulması gibi.)

Çocukların bursları kesilir, parasız okuma vaziyetleri kaldırılırsa, yaş hadlerini ikmal edinceye kadar kazancı kesilen çocuklar gibi, zamma müstahak olacakları tabiidir.

Ana ve babanın her ikisinin memur olması:

Kanun, ana ve babadan her ikisi de memur ise, zammın babaya verilmesini emretmektedir. Lâkin baba memur değil ise, memur olan anaya çocuğu için zam verileceği tabiidir. Babanın zengin ve servet sahibi olmasının bir tesiri olmadığı gibi emekli maaşı alması da babanın memur sayılmasına sebep olamayacağı aşikârdır. Bu çocuk, karının öz çocuğu olabileceği gibi, üvey çocuğu veya medenî kanım mucibince evlat edindiği çocuk da olabilir.

Memur karı koca, mahkemece verilen ayrılık kararı ile ayrı yaşamakta iseler veya boşanmış iseler, çocuklardan mütevellit zamların kime verileceği ihtilâfi mucip olmuştur. Devlet Şûrası Beşinci Dâva Dairesinin bir kararına nazaran kocasından ayrılmış bulunan kadın memura çocuğu yüzünden memur babası tarafından nafaka verilmekte olmasına ve bu suretle baba çocuk bakımına fiilen iştirak eylemiş bulunacağına göre çocuk zammının da babaya verilmesi uygun görülmüştür. (Danıştay kararlar cilt 46 sahife 212) Buna mukabil Divanı Muhasebat Temyiz Kurulu Heyeti 4598 sayılı kanunun t) ncı maddesinde baba ve ananın her ikisi de memur olduğu halde zammın babaya verileceği yazılı olup boşanma ve ayrılık halinde ne muamele yapılacağı maddede tasrih edilmemiş olduğundan mesele içtihat yolu ile hal edil

mek icap edeceği mülâhazası ile ve çocuğun velâyeti kadına verildiği hallerde kadının her türlü bakımdan mesul olacağı tabii bulunduğu mebni zammın kadına verilmesinde kanun maksadına bir aykırılık bulunmadığına karar vermiştir. (Temyiz dosyası 5090 - 13.10.953).

Karı ile kocanın ayrılma veya boşanması neticesinde velayetin kariya verilmesi halinde baba tarafından zam almak hakkından feragat edildiği takdirde zammın kariya verilmekte olduğu tatbikatta görülmekte olup bu gibi feragatler kanunun maksadına muvafık telâkki edilmektedir.

Yeni doğan çocuk:

Yerilecek çocuk zamları her ay ayrı ayrı verileceğinden herhangi bir ay içinde doğan çocuk için verilecek zam, ancak doğum gününü takip eden aybaşından itibaren verilmeğe başlanacaktır. Şu halde doğum gününden ay nihayetine kadar olan müddet için kesik zam verilmeyecektir.

Doğum günü belli olmayan çocuklar:

Nüfus kayıtlarında çocukların doğduğu gün ve ay belli değilse, böyle çocuklara verilecek zammın ne vakit kesileceği, yani bu çocukların 19 veya 25 yaşlarını hangi tarihte doldurmuş sayılacakları meselesi meydana çıkmaktadır. Nizamnamede, çocukların yaş hadlerine dâhil oldukları aya ait çocuk camlarının tam olarak verileceği beyan edilmektedir. Şu halde doğum tarihleri belli olan çocuklar için yaş hadlerini doldurdukları tarihler bellidir. Yaş hadlerini doldurdukları günü takip eden aybaşından itibaren bu çocuklar için artık zam hesap edilmeyecektir. Aynı herhangi bir gününde yaş hadlerini dolduran çocuklar için de bu tarihten ay gagesine kadar olan günlere ait zam kısmı geri alınmayacaktır.

Doğum günü belli olmayan çocuklar için izah namede kabul edilen esas şudur:

Çocuğun doğum senesi hicri sene olarak gösterilmiş ve fakat ayı yazılmamış ise hicri sene recep ayma tesadüf eden takvim senesi ayının iptidası doğum tarihi sayılacaktır.

Şayet doğum senesi takvim senesi olarak gösterilmiş olduğu halde ayı gösterilmemiş ise o senenin temmuz iptidası doğum tarihi sayılacaktır.

Temmuzun iptidası, doğum günü kabul olunan hallerde Temmuzun birinci günü çocuk doğmuş olacağına ve yaş hadleri de 1 Temmuz da tamamlanmış olacağına göre yaşın tamamlandığı Temmuz ayı için de çocuk zammı verilmesi Divanı Muhasebatça yapılmakta olan tatbikat neticesinde tahassüs etmiş bir kanaat mahsulüdür. Bu itibarla 1 Temmuz tarihinden yaş haddini dolduran çocuklara temmuz ayı için de zam verilmektedir.

Yaş hadlerinin ikmalî veya sair sebeplerle zamların kesilmesi:

Çocuklar için verilen zamlar, yaş hadlerini ikmal ettikleri günü takip eden aybaşından itibaren kesileceği gibi, çocukların evlenmeleri, kazanca

girmeleri, tahsillerini bitirmeleri, burs almaları, tahsil masraflarının bütçelerden ödenecek duruma girmeleri veya vefatları halinde bu durumlara girdikleri günü takip eden ay başından itibaren kesilmek lâzımdır. Bu durumların hâsıl olduğu ay için, isterse bu durumlar aynı birinde veya ikisinde tahakkuk eylesin, tam olarak zam verilmek lâzımdır. Zammın aybaşında veya sonunda ödenmekte olmasının meseleye tesiri yoktur. Kocasını bulunmadığından veya bulunup da memur olmadığından dolayı zam alan kadının kocası zam verilmesini mucip olan bir vazifeye girmesinde veya kadın memurun memur bir koca ile evlenmesinde zam almaya hakkı yoktur.

Çocuk beyannameleri:

Çocuk dünyaya gelmesi veya çocukların vefatları veya zamların kesilmesini gerektiren hallerin vukuu (evlenme, kazanca girme, burs alma ve saire gibi) hallerinde memurun derhal bir beyanname vererek Maliye dairesini vukuattan haberdar etmesi lâzımdır.

Bundan başka her sene mart ve eylül aylarında olmak üzere 6 ayda bir memur tarafından Maliye dairelerine iki defa beyanname verilmesi icap eder.

Memurlar tarafından tanzim edilecek beyannameler Maliye dairelerinde basılı varaka halinde bulunmaktadır. Bu varakalarda açılan yerlere memur tarafından gerekli izahat verilecektir.

Beyanname tanzim ederken memurun dikkat edeceği hususlar şunlardır:

Beyannameye münhasıran zamma müstahak çocuklar yazılacaktır. Şu halde memurun çocuğu evlenmiş ise, kazanç sahibi ise, burs almakta ise, meccanen okumakta ise, harp okulu talebesi ise veya üvey çocuk olup nafaka almakta ise bu çocukların beyannameye dercine mahal yoktur. Zira böyle bir çocuk beyannameye dere edilse bile beyannamenin izahat hanesinde çocuğun bu durumunu göstermeğe mecbur olduğundan, çocuk zammı hesabında zaten bunlar hesaba alınmayacaktır.

Çocuğun adı, ana ve babasının adı: bu adlardan çocuğun öz, üvey çocuk olduğu veya manevî evlat edinilmiş olduğu anlaşılır. 4178 sayılı kanun zamanında hazırlanan basılı çocuk beyannamesinin arkasındaki meşruhatta Üvey çocukların yetim aylığı almadığı beyan ve asıl babalarının hayatta olmadığı ilmühaberle tevsik olunacağına dair olan fıkra 6.3.950 tarihli maliye genel yazısına bağlı çocuk beyannamesinden kaldırılmıştır.

Çocuğun doğum tarihi: Nüfus tezkeresinde doğum tarihi, ay ve günü ile neden ibaret ise aynen geçirilecektir. Hatta nüfus tezkeresindeki tarih hicri ise doğum tarihinin hicri olduğu da işaret olunacaktır.

Yüksek tahsilde bulunup bulunmadığı: Çocuklardan yüksek tahsilde olanların hangi tahsilde oldukları bildirilecektir. Bu tahsil sebebiyle bütçeden maaş, burs almakta ise veya tahsilini meccani yapmakta ise mülâhazat hanesine işaret edilecek veya bu kabil esasen zam verilmeyecek çocuklar beyannameye alınmayacaktır.

Beyannameler 16 kuruşluk damga puluna tabidir.

Beyannamelere yüksek tahsilde bulunan çocuklar için okullarından vesika alıp bağlamağa mahal yoktur. Maliye Vekâletince yayınlanan bir genel yazıda da gösterildiği üzere memurlar, çocuklarının sadece yüksek tahsilde olduklarını göstermekle iktifa edeceklerdir. (Divanı Muhasebat Genel Kurul: 11.1.1954).

Hakikat hilâfi beyanname tanzim eden memurlar hakkında kanunî takibat yapılacağı beyanname arkasında bulunan basılı izahat hanesinde gösterilmiştir.

Doğum yardımı:

4598 sayılı kanunun 7 nci maddesiyle maaşlı ve ücretli memurlarla açık maaşlı alanların dünyaya gelecek çocukları için son aylık maaş veya ücretinin bir aylık tutarının yardım olarak verilmesi kabul edildiğinden kanunun 11 inci maddesi mucibince 1.6.1944 tarihinden itibaren çocuğu doğan memurlara yardım yapılmağa başlanmıştı.

1.Mart.1950 tarihinde yürürlüğe giren 5504 sayılı kanunla doğum yardımının birer aylık nispetinde değil, maaş veya ücreti ne olursa olsun her memura maktuan 200 lira olarak verilmesi kabul edilmiş bulunmaktadır. Açık maaşlı alanlara da 200 lira yardım yapılacaktır.

Doğum yardımına müstahak olanlar:

Kendilerine doğan çocukları için doğum yardımı verilecek olan kimseler, maaşlı ve ücretli memurlar ile açık maaşlı alanlar olduktan başka ordu subay ve askerî memurlar ile ast subayların da 4598 sayılı kanunun 7 nci maddesinde gösterilen doğum yardımlarından istifade edecekleri 4600 ve 4601 sayılı kanunlarda beyan edilmiştir.

Emeklilere doğum yardımı verilmeyeceği gibi bareme tabi olmayan çeşitli hizmetliler ile geçici hizmetlilere Ve açıktan (ayın edilen vekillere de doğum yardımı verilmeyecektir.

Ölü doğan çocuklar:

Ölü doğan çocuklar için doğum ikramiyesi verilip verilmeyeceği münakaşa edilmiş olup (yardımdan maksadın doğum hadisesi münasebetiyle memurun ihtiyar etmek zaruretinde kalacağı masrafları karşılamak olduğu ve yardımın tahakkuku için doğum ameliyesi esas tutulmak icap edeceği cihetle çocuğun ister ölü olarak doğmasında ister doğduktan sonra ölmesinde yardıma istihkak noktasından bir fark olmadığına mütedair Maliye Bakanlığının mütalâa ve teklifine Divanı Muhasebatça da iştirak edilmiştir. (16.11.944 - 2688 cilt 70 Sayıştay dergisi).

Evlilik dışında doğan çocuklar:

Doğum yardımı, meşru şekilde kurulmuş aile yuvasında doğan meşru çocuklar için verilecektir.

Medenî kanun dışında birleşmelerden doğan çocukların doğum tarihinde babalar ile herhangi kanunî ve hukukî bir nispeti mevcut olamayacağı tabiidir. Doğum tarihinde baba ile rabita ve nispeti mevcut olmayan çocuk için memura doğum yardımı yapılmayacağı Maliye Bakanlığının mütalâası üzerine Divanı Muhasebatça takarrür ettirilmiş ve Danıştay'ın da aynı mütalâada bulunduğu açılan İdarî davalar neticesinde verilen kararlardan anlaşılmıştır. (Divanı muhasebat genel kurul 30.11.950).

Medenî kanun dışında birleşmelerden doğan çocuklar, nesebi sahih çocuklar olmadığından bunların sonradan baba tarafından tanınması veya memurun babalığına hükmedilmesi veya memurun münasebette bulunduğu kadınla evlenmesi halinde çocuğun babaya izafe edileceği tabii olmakla beraber doğum tarihinde bu izafet ve nispet mevcut ve müesses olmadığından memura doğum yardımı yapılamayacağına göre bu gibi münasebetlerden doğan ve hatta evli erkeklerin gayri meşru çocukları da dâhillerin babanın nüfusuna kaydı suretiyle neseplerinin tashih edilmesine dair neşr olunan 4727 ve 5524 sayılı kanunlar mucibince nesepleri tashih edilen çocuklar için de aynı sebeple yardım yapılamaz. (30.11.950, 16.11.953 Divanı Muhasebat)

Doğum tedavi masrafı:

Doğum yapacak kadının hasta haneye kaldırılması halinde hasta hane masrafı verilip verilmeyeceği hususuna gelince, memurun doğum yapacak karısı memur değilse memurun karısının devletçe masrafı verilmek üzere tedavi edilmesine 4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesi mani olduğundan böyle bir doğum ameliyesi için memura hasta hane masrafı ödenemez.

Doğum yapacak kadın memur bulunursa, bu kadının doğum ameliyesini hasta hanede yapması halinde (doğum ameliyesi için tedavi masrafı namı ile ayrıca bir para ödenmeyeceği) 4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesine ait talimatnamenin 3 üncü maddesinde beyan olunmuştur.

Doğum tevsiki:

Doğum vukuunda, yardım parasının tahakkuku için doğumun tevsiki lâzımdır. İzah nameye göre doğum şu dört vesikanın birde tevsik edilecektir.

- 1 — Ya doğumda ameliyatı yapan doktorun rapor ile
- 2 — Veya doğum evi veya hastahanenin yazısı ile
- 3 — Veya Nüfus tezkeresinin tasdikli örneği ile
- 4 — Veya köy veya mahalle ihtiyar heyetlerinden alınacak bir vesika ile.

Bu vesikalardan herhangi biri doğumu belgelendirmiş olduğundan Maliye dairelerine bu vesikaların ibrazı mecburidir.

Doğum yardımının verilmesi:

Doğum yardımlarının, saymanlarca, tediye emri aranmadan derhal hak sahibine tediye olunacağı kanunun son fıkrasında beyan olduğundan doğum vukuunun tevsikini müteakip paranın hemen tesviyesi iktiza eder.

Ölüm yardımı:

4598 sayılı kanunun 7 nci maddesinde memurun bizzat vefatında iki aylık tutarında ve yalnız karısının vefatında bir aylık tutarında yardım yapılacağı beyan olunmuştur.

Ölüm yardımı kimlere verilir:

Memurun veya karısının vefatı halinde iki veya bir aylık nispetinde verilecek ikramiye, maaşlı memurlarla bareme tabi ücretli memurlara ve maaşlı memurlardan açık maaşlı alanlara verileceği gibi ordu subay, askerî memurlar ile ast subaylara da verilecektir.

Çeşitli hizmetlilere ve geçici hizmetlilerden bareme tabi olmayanlara ve bir vazifeye açıktan vekil tayin olunanlara verilmeyecektir.

Açık maaşlarını muayyen müddet aldıktan sonra bu maaşları kesilmiş olanlardan ölenlere de yardım yapılmayacaktır.

Ölüm yardımı miktarı:

Memurun vefatı halinde son maaş veya ücreti tutarının iki misli, karısının vefatı halinde bir misli yardım olarak verilecektir.

Maaşlı memurlardan maaşlarını müktesep hak mukabili alanlara verilen tutarlar ne ise, ölüm yardımının da bu tutarlara göre hesap edileceği tabiidir. İstisnâ mevkiilerde bulunanlara da ne miktar maaş verilmekte ise bunun yardım olarak verileceğinde şüphe yoktur, ihtisas mevkiinde bulunanlara kanunen verilmesi lâzım gelen maaş ne ise onun verilmesi iktiza eder.

Aynı kadroda bir veya iki üst derece maaş alanlara da, bu yüksek derece maaşları müktesep hak olduğundan aldıkları maaşlar üzerinden yardım parası ödenecektir.

Bir veya iki derece arasındaki farkı tazminat olarak alan maaş sahiplerine de tazminat ile birlikte verilecek tutar miktarınca yardım yapılacaktır.

Bakanlık emri, kadro açığı maaşlı alanlara veya eli işten çektirilip beraat edenlere ölüm tarihinde ne nispette maaş verilecek ise yardım parası bu miktar üzerinden ödenecektir. Bunlardan Bakanlık emrinde veya kadro açığında iken maaşları kesilmiş olanlara, maaş verilmediği sırada vefatları halinde verilecek bir yardım parası yoktur.

Ücretlilere gelince, bunlar da maaşlara kıyasen aldıkları ücret tutarları üzerinden yardım yapılacaktır.

İki karısı olanlar:

Memurun iki zevcesi varsa, bunlardan her birinin vefatında ayrı ayrı ölüm yardımı yapılması lâzım geldiği Maliye Bakanlığının mütalâası üzerine Sayıştay Birinci dairesince 8.4.944 tarihinde karar altına alınmıştır.

Ölümün tevsiği:

Memurun veya karısının vefatında ölümün tevsiği lâzımdır. İzah nameye göre ölümü tevsiğ eden belge şunlardır:

- 1 — Ya defin ruhsatnamesinin tasdikli örneği,
- 2 — Veya ihtiyar heyetinden alınacak vesika.

Ölüm vukuunda bu vesikalardan biri ibraz edilmek şart ile hak sahibinin saymanlarca paranın, tediye emri aranmaksızın derhal ödenmesi lâzımdır.

Ölüm yardımının kimlere verileceği:

Memurun karısının vefatı halinde ölüm yardımının memura verileceği tabiidir. Lâkin memurun bizzat vefatı halinde yardım parasının kimlere verileceği tetkik konusu olmuştur.

Maliye Vekâletinin de muvafakati üzerine bu babda ittihaz olunan karar Maliye Genel Yazı dergisinin 947 Ocak Haziran ayları cildinde münderiştir.

19 Mart 947 tarihli bu genel yazıya göre:

Memur tarafından, ölümü halinde yardım parasının kimlere verileceğini gösteren bir beyanname yapılıp dairesine verilmiş ise, paranın beyannameye gösterilenlere verilmesi lâzımdır.

Şayet memur böyle bir beyanname vermeden vefat etmiş ise, karısı sağsa karısına veya mevcut ise çocuklarına verilecektir.

Şayet memur bekâr iken vefat etmiş ve ayrı bir de ev açmadan akrabalar ile birlikte oturmakta bulunmuş ise yardım parası beraberinde bulunan ailesi efradına (meselâ kardeşine, teyzesine gibi) verilecektir.

Lâkin memur ailesinden ayrılmış ve ayrı bir ev de açmamış bulunmakta ise yardım parası evvelâ baba ve anasına, bunlar da yoksa kardeşlerine verilecektir. Baba, ana ve kardeşlerin memur tarafından infak olunup olunmamasının ehemmiyeti yoktur.

Yardımların vergi ile mükellefiyeti:

Gerek çocuk zamları, gerek doğum ve ölüm yardımları gelir vergisine tabi olmadıkları Gelir Vergisi Kanununun istisnalardan bahis 26 ncı fıkrasının 4 ve 5 numaralı bentlerinde gösterilmiş bulunmaktadır.

Sair yardımlar:

Memurlara yakacak zammı, tahsisat, kasa tazminatı adları ile yapılan sair yardımlar ve tedavi masrafları ayrı bir yazıda tetkik olunacaktır.

İSTİMLÂKDEN VAZ GEÇME

Yazan: Salih TANYERİ

İstimplâk, idarenin umumi menfaatler düşüncesiyle ve amme kudretine dayanarak amme emlâkine kaybetmek üzere bedeli mislini vermek şartıyla bir gayrimenkulü cebren iktisap etmesidir. Bu neticeye varmak için takip edilmesi lüzumlu yollar istimplâke müteallik muhtelif kanunlarda gösterilmiş olmakla beraber idari tasarruftan beklenen nihai gaye yani maksat budur.

Medeni hukukun tanzim ettiği hususi mülkiyet müessesesine karşı esaslı ve fakat zaruri bir takyit olarak ortaya çıkan istimplâk müessesesi meşruiyetini amme menfaati mefhumunda bulmaktadır. Başka bir ifade ile amme hizmeti ifa eden devlet ve belediyenin müşterek ihtiyaçlar için vücuda getirecekleri tesislere lüzumlu gayrimenkullerin iktisabında maliklerin rızalarını istihsal edememek gibi bir durum karşısında kamu menfaatinin haleldar olmaması için bu şekilde bir cebri temellüke müsaade edilmek zaruretinde kalmıştır.

Burada tetkik etmek istediğimiz mevzu usulüne uygun olarak alınmış bir istimplâk kararından idarenin herhangi bir sebeple vaz geçip geçemeyeceği noktasıdır.

Daha açık ifadeye çalışalım. İdare, hükümet veya belediye, muayyen bir maksat için bir gayrimenkulün istimplâkini lüzumlu görmüş, kanunun tayin ettiği yetkili uzuvlardan umumi menfaat kararı alıp tekemmül ettirdikten sonra alâkadara tebliğ etmiştir. Ancak bir müddet sonra şu veya bu sebeple istimplâkin lüzumsuzluğuna kani olmuş veya istimplâki zaruri kılan maksadın ortadan kalktığını müşahade etmiş ve nihayet istimplâk usulleriyle teşekkül eden fiyatı mali istitrattı dışında görmüş ve alâkalılara yeni bir tebligatta bulunarak mallarını kamulaştırmaktan vaz geçtiğini bildirmiştir.

Acaba idare bu şekilde bir vaz geçme salâhiyetine malik midir? Malikse bu tasarrufun geri alınması «retrait de Facte juridique» keyfiyeti midir, yoksa ikinci tasarruf birincisinden müstakil ve fakat onun zıddı «lacte contraire» bir tasarruf mudur?

Hemen işaret etmek lâzımdır ki bahsini ettiğimiz bu iki tasarruf arasında mahiyet ve hukuki bünye ve netice nokta nazarından fark vardır. Bu itibarla evvelâ bu noktayı halletmek icap eder.

Bir tasarrufun geri alınması bunun faili tarafından (auteur) sanki hiç mevcut olmamış gibi ortadan kaldırılmasıdır. Diğer bir ifade ile idare namı

na irade izharına salâhiyetli bir makam tarafından vücuda getirilmiş olan bir idari tasarruf aynı makam tarafından geri alınırsa birinci tasarruf hiç vücut bulmamış, hukuk nizamında herhangi bir iz bırakmamış olur. Bunun yani geri almanın zıt «contraire» tasarruftan farkı şudur ki bu ikincisi birincinin hükmünü ortadan kaldırmakla beraber geri almada olduğu gibi onun izlerini tamamen silemez. Meselâ tayin tasarrufunun zıddı azıldır. Azil memuru işinden uzaklaştırır, memuriyet haklarını nez eder. Ancak tayin tasarrufunu tamamen silemez, onu hiç olmamış duruma sokamaz. Bu memurun vazife gördüğü zaman aldığı kararlar, vücuda getirdiği tasarruflar meşrudur ve idareyi ilzam eder. Hâlbuki geri almada fert haddi zatında hiç tayin edilmemiş olur, hareketi idareyi ilzam etmez, vücuda getirdiği tasarruflar yoktur, keenlemeyekün (inexistent)» dir.

Bu iki çeşit tasarruf arasındaki farkı tebarüz ettirdikten sonra gerek Türk, gerekse Fransız doktrin ve içtihadının idarenin tasarruflarını bazı şartlar dâhilinde geri alabileceği merkezinde olduğunu söyleyebiliriz.

Fransız devlet şurası eskiden beri verdiği muhtelif kararlarda bunun şartlarını tebarüz ettirmiştir. Bu şartlar şunlardır:

1 — İdare gayri kanuni tasarrufları geri alabilir.

2 — Eğer tasarruf kanuni ise ancak zıt «contraire» bir tasarrufla hazf olunabilir. Bunun için de bu tasarrufa lüzumlu salâhiyet ve şekil şartlarına riayet etmek lâzımdır.

3 — Kanunsuz tasarrufun geri alınması iptal dâvasının ikame müddeti olan iki ay içinde mümkündür. (Bu şart devlet şurası tarafından 1922 tarihinde ortaya konulmuştur.)

4 — Geri alma tasarrufunun sarîh olması lâzımdır.

Fransız müelliflerinden Waline geri almanın müktesep hakkı ihlâl etmemekle mukayyet olduğu fikrindedir ki Bonnard'ın da iştirak ettiği bu mütalâa Devlet şurası kararlarından istihraç edilen yukarıdaki şartlarda mündemiçtir zannındayız.

Memleketimizde idare hukukunun en büyük üstadı mevkiinde bulunan muhterem hocamız Ord. Profesör Sıddık Sami Onar şart tasarrufların geri alınmayacağı, bunun hakikatte zıt bir tasarruf mahiyetinde olduğu kanaatindedir. Nokta nazarlarına göre «... filhakika bir hukuki tasarrufla doğmuş, hükmünü ifade etmiş, hukuk ve madde âleminde tesirlerini göstermiş bir hukuki durumu hiç vaki olmamış saymağı tazammun eden bir kaldırma, geri alma aklan ve maddeten mümkün değildir.»⁽¹⁾.

Devlet Şurasının içtihadına gelince:

Yüksek mahkememizin bu hususta tebellür etmiş içtihadını ortaya koyan

(1)

¹ Ord. Prof. Sıddık Sami Onar idare hukukunun umumi esasları S. 423.

müteaddit kararlar vardır.

Bu husustaki ilk vesika kaza olmayıp istişaredir. Devlet Şurası Genel Kurulu 46/68 esas ve 64 karar sayılı mütalâasında netice olarak «bir vali hakkında verilen emekliye çıkarma kararının ikinci bir kararla kaldırılması birinci kararın hiç verilmemiş gibi sayılması neticesini tevhit etmeyeceğini bildirmiştir.

Aynı meseleyi bir iptal davası sebebiyle tetkik eden dava daireleri umumi heyeti ise 47/78, 48/56 esas ve 48/77 karar sayılı ilâmında Genel Kurulun yukarıda kaydettiğimiz istişare mütalâasının tamamen aksine olarak davacının valiliğinden emekliye şevki hakkında Bakanlar kurulunca tarihinde verilmiş olan karar maaş tahsisi yapılmak suretiyle tekemmül ettirilmeden evvel salahiyetli kurul tarafından makale irca suretiyle geri alınmış olmasına göre davacının sonradan tayin olduğu valiliğinde emekli memur sıfatı ile istihdam olduğu hakkındaki İçişleri Vekâleti muamelesinde hukuk esaslarına uygunluk bulunmadığından» demek suretiyle idarenin tasarrufunu bazı şartlarla geri alabileceğini tebarüz ettirmiştir.

Yine Dâva Daireleri Genel Kurulu 52/15 esas ve 52/244 karar sayılı içtihadı birleştirme kararında hülâsa olarak «kanunsuz bir terfi işleminden sonra aynı memur hakkında kanuna uygun müteaddit terfiler cereyan ettiği takdirde idare tarafından kanunsuz terfiin artık geri alınmasının tecviz edilemeyeceği» bildirilmiş, başka bir ifade ile müktesep hak vücut bulmadan yanlış terfi işleminin idare tarafından geri alınabileceğini kabul etmiştir.

Daha eski tarihli bir kararda da «kanunen batıl olan tasarrufları idarenin geri alabileceği» derpiş edilmiş ve Fransız devlet şurasının yukarıda işaret ettiğimiz içtihadı memleketimizde de yerleşmiştir.

Şu halde umum olarak varılan netice idari tasarrufların müktesep hak vücut bulmadan bir taraflı olarak geri alınabileceği merkezindedir. Bu husus bilhassa muhtelif davalar sebebiyle kanun sözcülerinin Conclusion'larında pek güzel bir tarzda tebarüz ettirilmiş ve bin netice yüksek mahkeme tarafından da iltifata mazhar görülmüştür. (2).

² Conclusion Danıştay hükümet komiserlerinin, bizdeki kanun sözcülerinin idari dava üzerindeki yazılı düşünceleri, ceza usulündeki savcı iddianamesine benzeyen raporlardır. Bu vesile ile işaret etmek isteriz ki Fransa'da idare hukuku sahasında vücuda gelmiş olan yepyeni nazariyeler iptida hükümet Komiserleri tarafından ileri atılmışlardır. Imprevision ve yokluk «inexistence» nazariyelerinin idari ihtilaflara tatbiki misal olarak gösterilebilir. Bilhassa Laferriere, Leon Blum gibi komiserlerin hizmetleri pek fazladır. O kadar yokluk teorisinin idare hukuku sahasında babası Laferriere sayılır. Devlet şurasında kanun sözcülüğü yapan arkadaşlarımızın Türk idare hukukunun henüz işlenmemiş sahalarındaki boşlukları dolduran değerli mütalâaları hukukçular için zevkle okunup istifade edilecek kıymettedir. Ancak bunların kararlar dergisinde çok muhtasar olarak neşredildiği, hatta bazen fazla telhis sebebiyle vuzuhunu kaybettiği görülmektedir. Ya metnin tamamen neşri veya geniş hülâsa verilmesi şayanı temennidir.

Geri alma müessesesini bu suretle ve mukayeseli olarak inceledikten sonra asıl mevzuumuz olan istimlakten rücu meselesine gelelim.

İstimlak müessesesini tanzim eden kanunlar idarenin bir taraflı olarak bundan vaz geçebileceği hakkında herhangi bir hükmü ihtiva etmemektedirler. Nokta nazarımıza göre bunun sebebi çok basittir. Tarif ve tahlilinden de kolayca anlaşıldığı üzere istimlak cebri tazammun eden tek taraflı bir hukuki muameledir. Ferdin elinde bulunan ve idarenin yapacağı tesis için lüzumlu olan gayrimenkul maliki tarafından başka bir maksada tahsis edilmiş ve meselâ irat getirmek veya ikamet etmek için apartman yapmağı tasavvur etmiş olacağından idareye rıza en temlik edilmemektedir. Bu durum karşısında idarenin bu hizmetten vaz geçmesi, meselâ kışla inşa etmemesi veya bunu çok gayri müsait bir yerdeki kendi mülkünde yapması düşünülmemeyeceğinden bizzarur gayrimenkulü ferdin elinden istimlak yolu ile almasına cevaz verilmiştir. Usulüne uygun olarak amme menfaati kararı alınmış, kıymet takdir ettirilmiş, malike tebligat yapılmış ve fakat iş bu safhada iken istimlakten vaz geçmiştir. Burada tahassul eden yeni durum malikin aleyhine değil lehinedir. Zira bu suretle mülkünü evvelden tasarladığı şekilde kullanmak imkânına kavuşmuştur. Bu itibarla kanunların böyle bir durumu tadadı olarak derpiş etmelerine lüzum yoktur.

Kanunların bu sükûtu doktrine de sirayet etmiş, istimlak müessesesini tetkik ve tahlil eden müellifler bu nokta üzerinde hassaten durmamışlardır.

Buna mukabil memleketimizde hem adli ve hem idari kaza meseleyi tetkik etmiş ve bu hususta müstakar içtihat vücuda getirmişlerdir.

Filhakika Temyiz Mahkemesi 26/11/947 tarih ve 9/23 sayılı tevhibi içtihat kararı ile kamulaştırma işlerinde kamulaştırılan gayrimenkulün idare namına tescilinden evvel itiraz hakkı sahiplerinin usulen yapılan tebligat üzerine özel kanunlarındaki tayin edilen sukutu hak müddetini itiraz etmeden geçirmelerine ve dava vukuunda da buna dair verilecek hükmün kesinleşmesine kadar idarenin kamulaştırma tasarruflarından bir taraflı olarak vaz geçmeğe hak ve yetkileri bulunduğunu» kabul etmiştir.

İstimlak idari bir tasarruf olmakla beraber kıymet meselesi adli kazayı ilgilendirdiğinden temyiz mahkemesi meseleyi bu noktadan tetkik etmiştir. Yani bir gayrimenkul idare tarafından usulen istimlak edilmiş, malik tasarrufun esasına ses çıkarmamakla beraber takdir edilen bedeli az görerek itiraz etmiş, keyfiyet hukuk mahkemesinde rüyet edilirken veya hükme bağlanmakla beraber henüz muhkem kazıye haline gelmeden idare tasarrufunu geri almış, binaenaleyh ortada ihtilaf mevzuu kalmadığından dava mahkemece reddedilmiş, inde temyiz muhtelif daireler yekdiğerine mütebayın kararlar verdiğiinden mesele tevhibi içtihat heyeti umumiye sine tevdi edilerek yukarıda işaret ettiğimiz karar verilmiştir.

Yüksek mahkemenin kararına göre istimlâkin geri alınması için:

- 1 — Gayrimenkul idare namına henüz tescil edilmemiş olmalıdır.
- 2 — Mâlik ve alâkadar kıymet hususunda dava ikamesi için kanunda derpiş edilen sukutu hak müddetini geçirmiş olmalıdır.
- 3 — Veya dava ikame edilmişse kararın verilmesinden ve eğer verilmişse kesinleşmesinden evvel vaki olmalıdır.

Buna göre eğer gayrimenkul bedeli rıza en veya hükmen katileşip tediye edilerek gayrimenkul idare namına tescil edilmiş olursa artık tasarrufun geri alınmasına imkân kalmamış olur.

Görülüyor ki Temyiz Mahkemesi kararını yukarıda retrait de lacte juridique için şart olarak tespit ettiğimiz hakkı müktesep kaidesine istinat ettirmekte, daha umumi bir tabirle tasarrufun hukuk âleminde bir iz bırakmamış olması keyfiyetine dayanmaktadır. Filhakika istimlâk kararı alınmış, ferde tebliğ edilmiş, kıymet takdir edilmiş ve fakat henüz tediye, tescil ve el koyma muameleleri vaki olmadan karar geri alınmış, bu suretle ne ferdin ve ne idarenin hukuki durumunda bir değişiklik vücuda gelmemiştir.

İdare parayı ödedikten ve fakat gayrimenkulü namına henüz tescil ettirmeden evvel istimlaktan vaz geçerse ne olur. Bize göre malik parayı iadeye razı olursa yine mesele yoktur ve muamele mümkündür. Fakat gayrimenkul sahibi parayı iade etmezse bu takdirde idarenin mahkemeye müracaat ederek hükmen tahsil etmesi lâzımdır ki bu da temyiz tevhibi içtihat kararına göre menfi netice verir.

Acaba malikin hukuk mahkemesinden tezyidi bedele mütedair ve temyiz tarafından da tasdik edilmiş bir karar almış bulunmasından sonra mali sebepler dolayısıyla rücu kabil olur mu. Yine nokta nazarımıza göre malikin rızası inzımam ederse mesele yoktur. Fakat malik razı olmayıp parayı tahsil etmek isterse temyiz kararına göre rücu nün caiz olmaması icap eder. Ancak bu takdirde idare tasarrufunun idari olduğunu, mahkemenin buna müdahale edemeyeceğini bildirmesi meseleyi bir çıkmaza sokabilir.

İşte bu noktada yalnız adli kaza içtihadının meselenin hallinde kâfi olmadığı, idare mahkemesinin de işe müdahalesinin icap ettiği tezahür eder.

Danıştay Dava Daireleri Umumi Heyeti nispeten yeni bir kararında bu meseleyi ele alarak «...mülkiyet hakkım salıp ve lazım icra olan istimlâk kararının geri alınmasına mütedair bulunan tasarruf bir hakkın ihlalini değil bilâkis bu hakkın tanınmasını ve zedelenen hakkın tamiri mahiyetinde olduğu ve iptal davası için muktezi şart ve unsuru muhtevi bulunmadığı cihetle dava mevzuu olabilecek karakteri haiz bir tasarruf sayılamaz.» ve «... istimlâk muamelesinde mülk sahibi için müktesep hak taayyün edecek istimlâk

bedeline taallük edebilir. Hadisede ise kesbi katiyet etmiş ve müktesep hak haline gelmiş muayyen bir bedel mevcut bulunmadığından buna tecavüz de bahis mevzuu olamaz» mütalaasıyla istimlakten rücu tasarrufu aleyhine ikame olunan iptal davasını reddetmiştir. (3).

Altıncı daire de 52/1928 sayılı kararında «istimlâk muamelesinde intikali mülkiyet satış akdinde olduğu gibi istisnai bir mahiyet arz etmeyen tescil ile değil ancak istimlâk muamelesinin tekemmülünden sonra vaki olur. İstimlâk muamelesinin tekemmülü ise bidayetden taraflar arasında itilâf husulü ile yani malikin bedeli istimlâke razı olarak tediyeyi kabul etmesiyle veya ihtilâf vukuunda adli mahkemeden sadır olacak kararın katiyet kesp etmesiyle tamam olur. Dava mevzuu olan hadise istimlâk muamelesi tekemmül etmeden istimlâk bedelinin tezyidi hakkındaki ihtilâfın adli mahkemede derdesti rüyet bulunduğu bir sırada istimlakten vaz geçilmiştir. Binaenaleyh muamele tekemmül etmeden istimlak kararından vaz geçilmesinde kanuna muhalefet görülmediğinden» gerekçesiyle aynı görüşü muhafaza ve davayı reddetmiştir. (4).

Görülüyor ki yüksek idare mahkemesi de her iki kararında hakkı müktesebin teşekkülünü şart olarak almış ve temyiz mahkemesiyle birleşmiştir.

İmdi idarenin bu vaz geçme tasarrufu bir geri alma mıdır, yoksa zıt bir tasarruf mudur?

Gerek yukarıdaki tariflere gerekse Türk ve Fransız mahkeme içtihatlarının vermiş oldukları kıstaslara göre bu geri almanın en tipik misalidir.

(3) Kararlar mecmuası Sayı 58 sahifa 54.

(4) Kararlar mecmuası Sayı 58 sahifa 206.

Şehir imar Plânlarının Tanziminde Prensip ve Usuller

Yüksek Mühendis Celâl M. Uluşan tarafından «Şehir imar Plânlarının Tanziminde Prensip ve Usuller» adı altında yayınlanan ve 5 lira bedelle satılan eser münderecatı itibariyle idare âmirleri ve belediyeler için bilhassa faydalı görülmektedir.

Kitap Sahibinin Adresi: Atatürk Blv. Büyük Apt. No: 9 — Ankara

Dergi

Son Değişikliklere Göre İzahlı Seçim Mevzuatı

Zühtü Çubukçuoğlu tarafından «Son Değişikliklere Göre İzahlı Seçim Mevzuatı» adı altında yayınlanan ve 250 kuruş bedelle satılan eser münderecatı itibariyle faydalı tavsiyeye değer görülmüştür.

Kitap Sahibinin Adresi:

Üsküdar — Kadıköy Tramvayları Umum Müdürü.

Dergi

**MİLLÎ, MİLLETLERARASI VE MİLLETLE RÜŞTÜ
TEŞKİLÂTLARDA ÇALIŞAN MEMURLARIN YETİŞTİRİLMESİ VE
MESLEKÎ BİLGİLERİNİN ARTTIRILMASI;**

Çeviren: Erdoğan ALIVEREN

6.14/9/1953 de İstanbul'da toplanan
IX; Milletlerarası İdarî İlimler
Kongresi'ne, Fransız Delegasyonunun
takdim ettiği rapordur.

Milletlerarası idari ilimler Enstitüsü Fransız Heyeti tarafından hazırlanıp takdim edilen bu rapor, İstanbul çalışmalarının gündemindeki (Millî, Milletlerarası ve Milletler üstü Teşkilâtlarda çalışan memurların yetiştirilmesi ve meslekî bilgilerinin artırılması) maddesini alâkadar etmektedir.

Rapor iki kısımdan ibarettir.

Millî Teşkilâtların memurlarının yetiştirilmesine tahsis edilen birinci kısımda, ister teknisyen ister idareci olsun, bütün memurların yetiştirilme ve olgunlaştırılması mevzuunda bugün Fransa'da tatbik edilen sistem ana hatlarıyla izah edilmiştir.

İkinci kısım ise, umumi hatlarıyla bir ekspozeden ibarettir. Bu ekspozeyi yazarların göz önünde tuttıkları prensipler ve metotlar, Milletlerarası ve Milletler üstü teşkilâtların memurlarının iyice yetişmelerini ve muvaffak olmalarını temin edecek şekildedir.

Etüdümüz şu plân dairesinde olacaktır.

- A) — Millî Memurlar
- 1) Yetiştirilme
 - a) — Millî İdarî ilimler Okulu
 - b) — Yüksek Teknik Okulları
 - 2) Olgunlaştırma
 - a) — Yüksek İdarî ilimler Etüt Merkezi
 - b) — Amme İdaresi Teknik Enstitüsü
- B) — Milletlerarası ve Milletler üstü memurlar
- 1) — Yetiştirme prensipleri
 - 2) — Yetiştirme metotları

A) — MİLLÎ MEMURLAR

1) — Yetiştirilme:

a) — MİLLÎ İDARİ İLİMLER OKULU (1)

Kuruluş: 9/Ekim/1945 tarihli ve 45-2283 sayılı emir ve bu emre bağlı II numaralı tasarı ile okul kurulmuştur. 2/Temmuz/1947 tarihli ve 47/970 sayılı; 22/Mart/1948 tarihli ve 48/510 sayılı; 19/Temmuz 1948 tarihli ve 48/1141 sayılı; 15/Aralık/1948 tarihli ve 48/1897 sayılı; 13/Ocak/1950 tarihli ve 50/55 sayılı; 8/Ekim/1952 tarihli ve 52/1226 sayılı; 9/Haziran/1953 tarihli ve 53/557 sayılı kararnamele okulun idaresi hakkında yeni hükümler koydu.

Gayeler: Danıştay'a, Sayıştay'a, diplomatik kariyere, idare amirliklerine, maliye müfettişliklerine, tayinden önce Danıştay'ın tasvibinin alınması gereken memuriyetlere yapılacak tayinler için gerekli memurların yetiştirilmesi.

Teşkilât: Teşkilât Başvekâlete bağlıdır. Okulun müdürü, Bakanlar Kurulu kararıyla tayin edilir. Ayrıca Danıştay ikinci başkanının başkanlığında, Akademi Rektörleri, Üniversite Profesörleri, Devlet hizmetinde çalışmayan muhtelif idareci ve müdürlerden teşekkül eden bir idare heyeti vardır. Bir stajlar müdürü, bir etütler müdürü, bir de genel sekreter büro işlerini yapar.

Giriş şartları ve imtihanları: Her sene 15 Eylül ile 15 Ekim arasında iki imtihan açılır.

1) — Birinci imtihan, imtihan senesinin 1 Ocak'ında 26 yaşından büyük olanlara mahsustur. İster Edebiyat, Hukuk, Fen, lisansı olanlar isterse de Muadeleti hükümetçe tastik edilen bir diploma veya tasdikname ibraz edenler bu imtihana girebilirler.

2) — ikinci imtihan, imtihan senesinin 1 Ocak'ında, 24 yaşından büyük ve 30 yaşından küçük olanlara mahsustur, imtihana girecek olanlar, bu tarihte, en az 4 sene müddetle, her hangi bir memuriyette, devamlı, muvakkat veya yardımcı olarak çalıştığını veya mukaveleyle bağlı olarak memuriyet yaptığını veya devletin, vilâyetlerin, komünlerin, denizaşırı topraklar idaresinin veyahut ta bir amme müessesesinin işçiliğini yaptığını da tevsik edeceklerdir. Birinci imtihana girmeği temin eden bir diplomayı verebilecek her hangi bir resmî öğretim müessesesinde talebe olarak geçirilen müddet, sayılmaz.

¹ Her türü teferruat için, müdürlüğün 1945.1952 tarihleri arasındaki okulun memur durumunu bildiren raporuna müracaat edilmelidir.

Kendilerini imtihanlara iyi hazırlamaları için, adaylara bazı kolaylıklar gösterilir. Aynı şartları yerine getirerek kadınlar da imtihanlara girebilirler.

Okul dört kısma ayrılmıştır.

- Umumî İdare kısmı
- Malî ve İktisadî idare kısmı
- Sosyal idare kısmı
- Dış işler kısmı

Birinci imtihanın sorularının bir kısmı umumî kültür meselelerine mütealliktir. Teknik mahiyetteki diğer sorular ise, adayların imtihan olmak istedikleri branşa müteallik çeşitli konulardan seçilmiştir.

İkinci imtihanın soruları ise, birinci imtihandakine müsavi derecede umumî kültür ve çok geniş mahiyette teknik meseleleri ihtiva eder.

Okulun öğretim sistemi: Yukarda anlatılan iki imtihanı kazanan talebelerin yetiştirilmesi, imtihan farkı gözetilmeksizin, müşterek bir sisteme göre yapılır. İmtihan sonuçları ve istekleri göz önüne alınarak 4 kısma ayrılan talebeler, her sene ocak ayında başlayan üç yıllık bir öğrenime tabi tutulurlar.

Birinci sene talebelerin her hangi bir vilâyette, denizasıırı topraklar idaresinde veya yabancı memleketlerdeki Fransız temsilciliklerinde bilfiil çalışarak yapacakları bir staja tahsis edilmiştir.

İkinci sınıfta, müşterek umumî ve teknik dersler, kısımların hepsi için tertiplenen konferanslar, lisan dersleri, beden eğitimi dersleri ve her kısmın kendi ders ve konferansları vardır. Bu senenin sonunda, talebenin staj notu, staj raporu, ikinci sınıfta yapılan imtihanda aldığı not, egzersiz notu, devam vaziyeti nazarı dikkate alınarak talebeler arasında bir dereceleme yapılır. Bilâhare, bu dereceleme ve talebelerin istekleri telif edilmek suretiyle talebeler şubelere ayrılırlar. Talebenin kendisine en uygun meslek şubesine ayrılması böylece mümkün olabilmektedir. Bu şubeler şunlardır.

(İç İşleri Şubesi)	(Ordu Kuvvetleri Şubesi)
(Maliye Şubesi)	(İktisat Şubesi)
(Sosyoloji Şubesi)	(Siyasi Şube)
(Ticaret Ataşelikleri Ş.)	(Kuzey Afrika İşleri Şubesi)

Üçüncü sınıf, hem tahsil ve hem de stajdan ibarettir. Staj, merkezî idarede yapılan bir kaç olağanüstü durum istisna edilirse, umumiyetle, hususi teşebbüslerde, ticarî ve sınaî müesseselerde yapılır. Tahsil ise, memurların idaresinde pratik mahiyetteki çalışmalardan ibarettir.

Üçüncü senenin sonunda, talebeler, ehliyetlerine göre, idare teşkilâtına veya ikinci sınıftan sonra staj gördükleri müesseselere tayin edilirler.

Talebelerin tayin edilecekleri yerler:

Başbakanlığın ve bakanlıkların merkez teşkilâtı - Danıştay - Vilâyetlerin İdare Şube Başkanlıkları - Sosyal Emniyeti Kontrol Teşkilâtı - Fas ve Tunus Mülkî İdaresi - Cezayir Mülkî İdaresi - Siyasî Temsilcilikler - Yabancı memleketlerdeki İktisadî mümessillikler - Sayıştay - Mülkiye Müfettişlikleri - Maliye Müfettişlikleri vs.

Talebelerin hakları: Henüz memur olmamalarına rağmen, Okula kabul edilir edilmez, talebeler (STAJYER MEMUR) sıfatını alırlar. Bu sebeple aylık bir tazminata da hak kazanırlar. 1 Ekim 1951 de bekâr bir stajyer memura, ilk iki senede 44.735 er ve üçüncü senede de 49.142 frank veriliyordu.

Asıl memurlar ise, okulda buldukları müddetçe, memuriyetleriyle alâkalarını kesmiş sayılırlar. Bu vaziyette müktesep haklarını muhafaza edip, aylık tazminatlarını alırlar.

b) — YÜKSEK TEKNİK OKULLARI

Teknik kadro memurları, Devletin aslî memurları gibi, rütbe ve işlerinin derecesine göre ve 10 Temmuz 1948 tarihli kararname gereğince. A, B, C, D kategorilerine ayrılırlar.

Mühendislerin bulunduğu A kategorisi de iki kısma ayrılır.

— Yüksek maden mühendislerini bulunduğu kısımdakiler, 300 - 800 arasında değişen bir nispette aylık tazminat alırlar.

— Bundan evvelki kısma nazaran ikinci derecede bulunan, başlıca iş kollarının mühendislerinin toplandığı bu kısımdakilerin aylık olağanüstü tazminatları, 225 - 475 arasında değişen bir nispettedir.

B kategorisinde, mühendislerin idaresi altında çalışan yardımcı şahıslar, işletme personeli, kontrolörler, nazari ve tatbiki bir yetişmeğe ihtiyaç gösteren köprü, şose ve maden teknisyen yardımcıları, hava nakliyat kontrolörleri bulunur. Bunların aylık tazminatları 185 - 360 arasında değişen bir nispettedir.

Nihayet C ve D kategorilerinde ise, çekirdekten yetişme bilfiil iş yapan memurlar (amele ve işçiler) bulunur.

Devlet, aşağıda izah edilen iki tarzdaki yardım faaliyeti ile bu memurların yetişmesini temin eder.

Amelî staj: Bazı yaş ve diploma şartlarını yerine getiren bütün adayların girebileceği bir imtihanı kazananlar, ilk iş olarak kendilerinin seçeceği bir müessesede bilfiil çalışırlar.

Çıracılık okulu: Bu okulun talebeleri, kendi seçecekleri faaliyet konuları dışında, evvelden tayin ve tespit edilmiş hususi dersleri de görmek mecburiyetindedirler.

Amelî staj, umumiyetle B, C ve D kategorilerindeki memurların yetiştirilmesine tahsis edilmiştir. Bu staja alman merkezî idare işçileri, hava nakliyat memurları, şose ve köprüler teknisyenleri, P.T.T. İdaresinin elektromekanik tesisatlarının kontrolörleri, Telekomünikasyon tesisatları kontrolörleri, kabul imtihanını kazandıktan sonra, (STAJYER) sıfatını alırlar ve bir iş postasına yerleştirilirler. Bu postada onlara teknik işlerin teferruatı öğretilir ve bu öğretim, servisin memurları tarafından verilen teorik derslerle takviye edilir. Staj devresi umumiyetle bir sene sürer. Bu müddetin sonunda servis şefleri tarafından ehliyeti tastik edilen stajyer memurlar asıl kadroya nakledilirler. Bazen bu ehliyetin tespiti için meslekî mahiyette bir imtihan da açılır.

Bu sisteme istisna teşkil eden hususlardan biri, dış denizcilik servislerinde çalışan teknisyenlerle, normal teknik okulundan çıkan talebelerden olup ta, cetvelde 195 - 430 sıralarını işgal eden ve bazı harp malzemesinin teknisyenliğini yapanlar; diğeri ise, Millî Coğrafya Enstitüsünde kartograf ve teknisyen olarak çalışanlardır.

Eğer bu iki durum istisna edilirse, pratik olarak teknisyenlerin yetişmeleri bir okul vasıtasıyla temin edilmektedir denilebilir. A kategorisindeki aslı ve tali mühendislere de bir senelik staj mecburiyeti tatbik edilmektedir. Devletin çeşitli amme işleri (Maden, şose, köprü vs.) mühendisleri stajlarını yüksek teknik okulunda yaparlar. Buna mukabil, hava nakliyat teşekküllerinin mühendisleri, imtihanı kazandıktan sonra, Millî Havacılık Okulunda bir öğretim devresi geçirirler, ölçü ve ayar kontrolörleri de bu bir yıllık öğretim devresini Yüksek Meteoroloji Okulunda geçirirler. Coğrafi işler müfettişleri, Millî Coğrafya Enstitüsünün kendilerini ilgilendiren kısımdaki dersleri takip ederler. Su ve orman işleri mühendisleri ormancılık okulunun derslerine devam ederler. Ziraat ve arazi mühendislerinin yetişme merkezi ise Millî Arazi Okuludur.

Yüksek mühendisler için durum daha nettir. Mesleğin bütün acemileri, ÇIRAKLIK OKULU'nda yetişmiş mühendis seviyesine ulaşır ve bu şekilde okul, tam manasıyla bir (ÇIRAKLIK OKULU) mahiyetini iktisap eder.

Çıraklık okulları, çok sayıda mühendislerin yetişmesinde esaslı elemanlardan birini teşkil eder. Devletin teknik servislerinin yüksek kadrolarını işgal edenlerin yetiştirilmesine tahsis edilen bu okullar amme hizmetlerinin ifa sına talip olan diğere talebelerin de yetiştirilmesi işiyle de meşgul olur. Bu sonuncular (MÜHENDİS TALEBE) adını alırlar. Aşağı yukarı bir monopol mahiyetini taşıyan bu müesseselerde, hususi bilgiler öğrenmeğe gelen Fransız ve ecnebi talebeler bulunur.

Mühendis talebeler iki kaynaktan gelirler.

— Yüksek Teknik Yetiştirme Okulunun eski talebeleri, (ister mezuniyet imtihanında yüksek derece kazanmış, isterse de hususi bir imtihanında muvaffak olmuş bulunsun.)

— Nizamnameye uygun şekilde kazanılmış bir imtihan sebebiyle esaslı bir kadroya tayin edilen mühendisler.

Birinci şekildeki gibi, umumi okullar vasıtasıyla Çıraklık Okuluna talebe toplama usulü çok önemlidir. Bu hususta umumiyetle politiktik okulundan istifade edilir. 1794 de Monge, Carnot, Bertholet tasarısıyla kurulan bu müessesenin gayesi, istikbalin teknisyenlerini, mütehassıslarını yetiştirmek, İlmî bir yetiştirme sistemi vasıtasıyla, onların müteakip pratik çalışmalarını kolaylaştırmaktır.

Politiktik Okulu, mühendis talebelerin toplanması bakımından bir monopol mahiyetini taşımaz. Millî Su ve Ormancılık Okulu, Millî Ziraat Enstitüsünün eski talebelerini de kabul eder. Gene aynı şekilde, Millî Havacılık Okulu da, giriş imtihanını kazanmak şartıyla, Yüksek tahsil diploması olanlardan bazılarını öğrenci olarak kabul eder.

Öğretim çok çeşitlidir. Bir mühendisin ilerde kendisinden istenecek olan İdarî veya teknik hususları normal olarak ifa edebilmesi için, bilmeğe mecbur olduğu bütün hususları ona öğretebilmek gayesiyle, tahsil süresi, genel olarak, iki yıldır. Tatbikî mahiyetteki okullar bu kaidenin dışındadır. Mühendis talebeler, ders yılı boyunca, çeşitli meseleleri etüt eder ve muhtelif tatbikî tecrübeler yaparlar. Her sümestir sonunda umumi imtihanlar vardır. Okulun bitişinde, adayın tayin edileceği müessesenin tespitinde, bu imtihan notları rol oynar.

HÜLÂSA

1.) Teknisyenlerin toplanması sırasında, üniversite mezunlarına haddinden ziyade önem vermenin tehlikesi:

Eğer çok sayıda teknisyen toplanacaksa, bunların Politiktik Okulunda veya diğer tatbikî okullarda meslekî bakımdan yetişmeleri için bir müddet kalmaları da zaruri ise, bunlardan birer lisans veya ehliyet vesikası istemek çok iyi neticeler vermektedir. (Meselâ, P.T.T. Müfettişlerinden lisans diploması istenir.) Esasen Amme İşleri Müdürlüğü de, 135, 360, 390 arasında değişen nispetteki laboratuvar teknisyeni alınacağı zaman, üniversite mezunlarına çok az yer vermektedir.

2.) Devlet tarafından yetiştirilen teknik memurların hususi endüstri teşebbüslerine kaçma tehlikesi:

Bu tehlike bilhassa, büyük teknik müesseselerin bulunduğu mıntikalarda ve devlet müesseseleriyle hususi veya yarı hususi müesseselerin ödedikleri ücretlerin faklı olduğu yerlerde daha çok önem kazanır.

3.) Umumi idare ile teknik idare arasında bir işbirliğinin ve mukayesenin lüzumu:

— **Memur alma bakımından:** Mühendis diploması olanlar müsabaka imtihanındaki derecelerine göre işe alınırlar. Politiktik Okulu mezunları ise, doğrudan doğruya yani imtihansız alınırlar.

— **Teknik vekâletler bakımından:** Teknik vekâletler (meselâ Çalışma Vekâleti) yalnız teknisyenlere değil, her türlü meslekî ihtisasları olanlara bazı avantajlar tanır.

— **İhtisaslaşma bakımından:** Yüksek İdarî çalışmalar merkezine muayyen bir nispet dâhilinde, teknik memurlar da alınır.

BAŞLICA TEKNİK TATBİKİ OKULLAR

Millî Yüksek Madencilik Okulu,
Millî Yüksek Şose ve Köprüler Okulu,
Millî Havacılık Okulu
Millî Coğrafi İlimler Okulu
Millî Yüksek Ziraat Okulu
1. N. S. E. E. Tatbiki Okulu
Millî Yüksek Balonculuk Okulu
Millî Yüksek Telekomünikasyon Okulu
Millî Yüksek Su İşleri ve Ormancılık Okulu
Millî Yüksek ölçü ve Ayarlar Okulu.

2) — Olgunlaştırma:

a) — YÜKSEK İDARİ İLİMLER ETÜD MERKEZİ:

Kuruluş: 9/Kasım/1945 tarihli kararname ve emirle.

Gayeler:

1.) Mesleğe girdiği anda tecrübesi olan memurların kültürlerinin arttırılması; aktüel meselelerle onların ilgilenmesini temin; servisin diğer kısımlarında çalışan memurlarla onları samimileştirmek; üzerlerinde işlemek icap eden yeni meseleler vazetmek; hususi bilgilerinin tamamlanması için onlara fırsatlar vermek.

2.) Hususi hizmetlerde tecrübelerini yapan ve bundan sonra Devlet hizmetinde kalmayı arzu eden şahısları umumi idarecilik bakımından yetiştirmek.

Teşkilât:

Millî İdarecilik Okulu Müdürü tarafından tayin edilen bir müdür ve idare personeli.

Profesörler, idare heyeti temsilcileri ve çeşitli şahıslar arasından Başbakan tarafından tayin edilen 10 kişilik bir Mükemmelleştirme Meclisi.

Talebelerin toplanması: Bu işi, merkezi müdürün başkanlığında bir ko

misyon, kayıtların tetkiki suretiyle yapar ve adaylar seçilir. Aday memurların 30 - 45 yaş arasında olması ve en az 6 yıl memuriyet yapmış bulunması şarttır.

Çalışmalar:

Çalışmalar, biri Kasımdan Şubata, diğeri ise Marttan Temmuz'a kadar olmak üzere senede iki devre halinde yapılır. Her çalışma devresinde ise, Perşembeleri yarımşar, Cuma ve Cumartesileri ise tam olmak üzere haftada iki buçuk gün çalışılır.

Çalışmalar, 4'er veya 6'şar kişilik ufak gruplardan ibaret ekipler halinde ve aşağıdaki şekilde müştereken yapılır.

- Konferanslar
- Gruplar adına adaylar tarafından yapılan ekspozeler
- Mahallinde yapılan incelemeler
- Dış temaslar ve ziyaretler
- Münakaşa ve mübahaseler
- Gurup raporları
- Umumi raporlar
- Bunlardan çıkarılan neticeler.

Bütün bu çalışmalar, her devre için hususi surette seçilen mesul birinin idaresinde yapılır. Çalışmalara, merkezin yolladığı müsaade vesikasının gelmesiyle başlanır.

14/Nisan/1947 den 14/Ağustos/1947 ye kadar süren ilk devrenin çalışma konuları:

- 1 — Devlet Dairelerinde İslahat meselesi
- 2 — İdarecilik mevzuunda yapılacak plânlama, verilecek istikamet
- 3 — Merkezi idare ile mahalli aralarındaki münasebetler.

Bu devre çalışmalarının mesul müdürleri, BB. Debre (Danıştay müracaat müdürü), Marjlin (plânlaştırma bürosu komiser muavini) ve Maspétiol (Danıştay üyesi) dir.

24/Nisan/1948 den 24/Temmuz/1948 e kadar süren ikinci devre; Fransız Birliği tarafından vaz edilmiş meseleler üzerinde çalışmalarla geçmiştir ve Çalışma Müdürü Danıştay üyesi B. Deschamps'dır.

1/Kasım/1948 den 31 Aralık 1948 e kadar süren üçüncü devre de aynı zatın başkanlığında ve aynı konudaki çalışmalara tahsis edilmiştir.

7/Ekim/1949 dan 27/Ocak/1950 ye kadar süren dördüncü devre, Danıştay Üyesi B.Jouany'nin başkanlığında, Belediye İdarelerinin Devletle olan münasebetlerinden hususi surette seçilen bazı nispi misaller üzerinde incelemelerde bulunmuştur.

Aynı tarihler arasında Danıştay Üyesi B. Surleau'nun başkanlığında toplanan Beşinci Devre'nin çalışma konusu, karma iktisadi teşebbüslerle devletleştirilmiş iktisadi teşebbüslerin idaresi mevzuunda hususi surette seçilen bazı enteresan misallerden ibaretti.

3/Mart/1950 den 24/Haziran/1950 ye kadar süren Altıncı devrenin çalışma konusu, deniz aşırı topraklar idaresiyle merkezi idare arasındaki münasebetler konusu olarak Fransız Birliği tarafından seçilmiştir. Çalışma Müdürü Koloni İdareleri Umumi Müfettişi B. Gavet'dir.

12/Ekim/1950 den 10/Şubat/1951 e kadar süren Yedinci devre Danıştay üyesi B. Jouany'nin başkanlığında, şehirlerde nüfus artması ve idarecilik konusunda bazı meselelerin incelenmesiyle meşgul olmuştur.

30/Mart/1951 den 7/Temmuz/1951 e kadar süren sekizinci devre, çeşitli mahiyetler arz eden nakliyatın ve bilhassa kara yolları ile yapılan nakliyatın teşkilâtlandırılması ve mevcut teşkilâtların tanzimi meseleleriyle uğraşmıştır.

12/Ekim/1951 den 9/Şubat/1952 ye kadar dokuzuncu devre, İlimler Akademisi Müdürü B. Montelin başkanlığında, Milletlerarası teknik yardım fonundaki Fransa'nın hissesi konusunu incelemiştir.

7/Mart/1952 den 5/Temmuz/1952 ye kadar süren onuncu devre, Denizaşırı İlim Araştırmalar Dairesi Müdürü ve İlimler Akademisi üyelerinden B. Combes'in başkanlığında çalışmış ve ilmi araştırmalarda Matier mevzuunda Devletin yardımı konusunu etüt etmiştir.

16/Ekim/1952 den 10/Şubat/1953 e kadar süren on birinci devre, şu konularda çalışmıştır. Kuzey Afrika Eyaletleriyle merkezi idare arasındaki nüfus hareketlerinin karakteri ve önemi; Bu hareketin ortaya çıkardığı çeşitli meselelerin incelenmesi; Cezayir'deki demografik meseleler ve bazı merkezi mıntikalardaki işçi ücretlerinin sabit tutulması vs. gibi konular arasındaki münasebetlerin meydana çıkarılması. Bu çalışmalara Müslüman idarelerdeki çalışmalar dairesi müdürü B. Montagne ve Millî Demografik Etütler Enstitüsü müdürü Sauvy başkanlık etmiştir.

13/Mart/1953 den 13/Temmuz 1953 e kadar süren on ikinci devre, amme bütçesinin bünyesi ve şekli konusunu, Ordu umumi kontrolörü B. Jacomet'nin başkanlığında etüt etmiştir.

Bundan sonraki devrede ise, Umumi İdare Müfettişi B. Pelabonün başkanlığında, harp devirlerinin felâketlerine karşı halk kitlelerinin korunması mevzuu incelenecektir.

b — ÂMME İDARESİ TEKNİK ENSTİTÜSÜ:

Kuruluş: Amme hizmetlerindeki ve idarecilikteki ve bilhassa usul mevzuundaki tecrübelerini, umumun hizmetine sunmayı arzu eden bir memur gurubu tarafından 1947 de kurulmuştur.

Faaliyetleri:

1.) Çeşitli idari müesseselerde (merkezi idare - mahallî idareler «Vilâyetler Özel İdaresi, Belediyeler, Komünler.» - Devlet iktisadi teşekkülleri) çalışan memurlar arasından müşterek araştırma ve tecrübe mübadelesi yapmak. Gene memurlardan teşekkül eden iş gurupları bu vazifeyi deruhte eder. Çalışmalar aşağıdaki gurplara ayrılabilir.

(Satın alma usulleri)

(Mal olma fiyatının hesaplanması)

(Teşkilatlar ve çalışma usulleri)

(Personel)

(Makinelerden istifade usulleri)

(Mahallî idarelerin ve belediyelerin İdarî teşkilâtları)

(Vilâyetler)

2.) Her çeşit idarede müşterek olan meselelerden de haberdar olarak yetişmelerini temin için, memurların istifadesine arz edilmek üzere, muayyen aralıklarla haber bültenleri neşri.

3.) Teşkilât, metot meseleleriyle teknik işler arasındaki münasebetler mevzuunda memurların yetişmesini ve olgunlaşmasını temin etmek maksadıyla hususi stajlar tertibi.

4.) İdare, halk ve amme hizmeti müesseselerinde Devlet tarafından vaz edilen idari formalitelerin basitleştirilmesini temin etmek maksadıyla müsabakalar, incelemeler, haber bültenleri şeklinde devam eden bir faaliyet.

İdarî işletmelerin müşterek meseleleri bakımından memurların olgunlaştırılması

Amme idareleri Teknik Enstitüsü, aşağıda yazılı konularda yepyeni bir sistem ve çalışma usulü vaz etti.

Memurlara çeşitli sahalarda (Personelin çalışması Matierden azami istifade Bütçenin hazırlanması ve satın alış usulleri Makinelerden istifade usulleri matbua ve vesika toplamak istatistik) mesuliyet vermek; henüz gereği kadar «Memuriyet Mesuliyeti» teşekkül etmemiş olanlarda bu mesuliyeti sistemli bir şekilde teşekkül ettirmek ve kendiişlerinin teknik mahiyeti hakkında bilgiler vermek, vs.

İlk tecrübe, (Personelin idaresi) mevzuunda oldu. Büyük bir kısmı merkezi ve mahallî idarelerde çalışan yüz kadar memur, kendileri için hazırlanan ve bir buçuk ay devam edecek olan 13 konferansı takip etmek üzere, kendi mensup oldukları idareler tarafından tayin edildiler. Konferansçılar, mevzuun çeşitli veçhelerini yakinen bilen, teknik mahiyette etütler yapmış olan mütehassıslar veya memurlar arasından seçildi. Çalışmaların tanzimi ve idaresine bakmak üzere bir de müdür tayin edildi.

Bu birinci tecrübenin muvaffakiyeti, Amme İdaresi Teknik Enstitüsünün gayretini arttırdı ve faaliyetlerine hız verdi. 1951 den 1953 e kadar tesadüfler veya seçilmiş konuların ortaya çıkardığı enteresan noktalar üzerinde mümasili çalışmalar yapıldı. Aşağıdaki tablo, ele alınan çalışma konularını göstermektedir. Hali hazırda şu üç nokta üzerinde durulmaktadır.

Muayyen aralıklarla konferanslar: Bir şeyler öğretmek gayesiyle ve kâfi aralıklarla (1-2 ay) konferanslar tertip edilmektedir.

Mükemmelleştirme kursları: Müttekâsif bir faaliyet sarf ederek, bir hafta veya bir haftadan da az bir müddet zarfında umumi yetişme sağlayan mükemmelleştirme kursları da tertiplenmektedir.

Yetiştirme Stajları: Bazı maddi vasıfları iktisap edebilmek ve yeni teknik gelişmeleri takip edebilmek için hususi stajlar organize edilir.

ÂMME İDARESİ TEKNİK ENSTİTÜSÜ TARAFINDAN 1949/1953 YILLARI ARASINDA TERTİPLENEN TEŞEBBÜSLERİN LİSTESİ

- İdarî Personelin çalışması konusunda bir seri konferans. (75 kişi. 5/V/1949 dan 15/VI/1949 a kadar 10 konferans).
- Materyalin kullanılması mevzuundaki toplantılar. (52 kişi. 15/XI/949 dan 22/XII/1949 a kadar).
- Vergiler Genel Müdürlüğü ile Maliye Vekâleti dış servislerinin yüksek memurlarının istifadesine tahsis edilen İlmî teşkilatlanma stajı. (22 kişi. 10/XII/1949 dan 15/XII/1949 a ve 3/1/1950 den 24/11/1950 ye kadar süren iki devre halinde).
- Metot ve teşkilât tekniği bakımından yetişme stajı. 25 kişi. 2/XT/1950 den 12/1/1951 e kadar).
- Kontrolörlere ve teftiş heyeti üyelerine tahsis edilen haber toplama çalışmaları.
 - 1) Materyal. Makineler, İstatistik. (33 kişi. 9/IV/1951 - 14/IV/1951)
 - 2) Amme idaresinde usul ve teşkilât meseleleri. (33 kişi. 4/VI/1951 den 9/VI/1951 e kadar).
 - 3) Memur meselesi (33 kişi. 15/X/1951 den 20/X/1951 e kadar).
- Bütçe, Maliye, Devlet Muhasebesi ve defter tutma usulü hakkında bir seri konferans. (50 kişi. 13/XI/1951 den 21/XII/1951 e kadar 14 konferans).
- Belediye Reislerini ilgilendiren teşkilat meseleleri (Maliye, defter tutma usulü, teçhizat, satın alma usulleri, makinelerden istifade şec

- killeri, vesikaların muhafazası, yazışmalar, idari muamelelerin basitleştirilmesi vs.) hakkında çalışmalar. (30 kişi. 13-14-15/III/1952).
- Metot ve teşkilât tekniği bakımından yetişme stajı. (55 kişi. Biri 24/11/1952 den 5/IV/1952 ye kadar, diğeri ise 21/IV/1952 den 26/IV/1952 ye kadar olmak üzere iki devre halinde).
- Belediye Reislerini ilgilendiren teşkilat meseleleri hakkında çalışmalar. (30 kişi. 10 - 11/Ekim/1952).
- Personelin idaresi ve çalıştırılması mevzuunda konferanslar. (50 kişi. Biri 3/XI/1952 den 8/XI/1952 ye, diğeri 7/XI/1952 den 22/XI/1952 ye kadar süren iki devre halinde).
- Makinelere istifade meselesi üzerine çalışmalar. (85 kişi. 16/11/1953 den 27/11/1953 e kadar).

**1953/195 YILLARI İÇİN ÂMME İDARESİ
TEKNİK ENSTİTÜSÜ TARAFINDAN ORGANİZE EDİLEN
ÇALIŞMALARIN EKİM, KASIM VE ARALIK 1953 AYLARINA AİT
İLK ÜÇ AYLIK PROGRAMI**

- 1. Konu:** Belediyelerde İdare tekniği, Bütçenin kontrolü, Komünlerde defter tutma usullerinin tatbiki, idare ile Devlet de ilgili servisler arasındaki münasebetleri kolaylaştırmak için mümkün olan muameleler. (Müddet 3 gün.) (İlgili servis: Belediyeler.)
- 2. Konu:** İdari muamelelerde mal oluş fiyatının hesabı, İdarî ve sınaî defter tutma mefhumları, umumi defter tutma usullerinden misaller (Tercüme maliyet fiyatının hesabı usulleri), Standart mal oluş fiyatı, Monografi. (Müddet: Bir hafta) (İlgili servis: Satın alma ve işe servisleri)
- 3. Konu:** İdarede makineleşme, makinelere faydalanmakta umumi prensipler, çeşitli meselelerde (Personelin çalıştırılması, defter tutma, stoklardan istifade, ücretlerin ödenmesi, vs.) makinelere istifade, maliyet fiyatlarının hesaplanmasında makinelere rolü. (Müddet: Bir hafta) (İlgili servis: Büro makineleri kullanan bütün servisler).
- 4. Konu:** İlaş, Stoklar, Emtia. (İktisadi hayatla olan münasebetleri bakımından) Devlet tarafından satın alınacak şeyler hakkındaki yeni prensipler, İlaş servislerinin çalışmaları. (Müddet: Bir hafta) (İlgili servis: Satın alma ve işe servisleri).
- 5. Konu:** İdarî servislerde tatbik edilen teşkilât sistemleri, Bir» servisin analizi, çalışmaların basitleştirilmesi usulleri, usul ve teşkilat servislerinin rolü, pratik çalışmalar ve konferanslar. (Müddet: Bir hafta) (İlgili servis: Usul ve teşkilat mevzularında müteahhas olmayan bütün memur kategorileri)

6. Konu: İdarecilikteki insan unsuru, umumi psikoloji, psikoteknik, Kumanda, beşerî münasebetler, ferdin devletle olan münasebeti, istihbarat Toplanma, istikamet verme, efkârı umumiyesin rolü, halk kitlelerinin sosyolojisi. (Müddet: Bir hafta) (İlgili servisler: Yüksek mevkilerdeki bütün memurlar)

Not: Konferanslar sabahleyin, ziyaretler öğleden sonraları yapılacaktır.

B — MİLLETLERARASI VE MİLLETLERÜSTÜ TEŞKİLÂTLARIN MEMURLARI:

Milletlerarası ve Milletler üstü teşkilâtların memurlarının yetiştirilmesi, halledilmesi bugüne kadar kâfi derecede dikkatle etüt edilmeyen bazı yeni meseleleri ortaya çıkardı.

Burada bu meselelerden bazılarının önemine nazarı dikkati çekmek ve sureti halli hakkında bazı tedbirler zikretmekle iktifa edilecektir.

*

* *

Evvelâ, Milletlerarası ve Milletler üstü memurların da, millî memurlarınkinin aynı şekilde yetiştirilmesinin lüzumlu olduğu söylenebilir. İster İdareci, ister teknisyen olsun, bütün memurlar kendilerini bekleyen vazifeler için hazırlanmak mecburiyetindedir.

Durum, bu haliyle çok basit gibi görünebilir. Fakat her memleketin memur yetiştirme hususunda kendisine göre hususi metotları olduğu ve bu raporun birinci kısmında izah edilen mütalâalardan hiç birini tatbik etmeyebileceği düşünülürse durum değişir.

Milletlerarası ve milletler üstü teşkilât memurlarının yetişmesinin vaz ettiği meseleler, bu sebepten, çok karışıktır. Bir devletin tebaası olan bu memurların, yalnız kendi memleketlerinin menfaattarının koruyucusu olarak değil, fakat aynı zamanda bu menfaattarın aksine bile karar verebilecekleri unutulmamalıdır. Ayrıca bu memurlar, vazifeleri sebebiyle ilgileneceği çeşitli mntıkaları ve bu mntıkaların farklı medeniyetlerini öğrenmek suretiyle kendilerini hazırlamalıdır.

Biraz da, Millî teşkilâtlarla milletlerarası ve milletler üstü teşkilatlar arasındaki farkların ortaya çıkardığı ve bu teşkilâtların birbirleriyle olan münasebetlerinde kendini hissettiren maddî müşkülâtlar üzerinde de durulabilir.

İşte bu çeşitli vaziyetler sebebiyle, Milletlerarası ve Milletler üstü memurları YETİŞTİRME PRENSİPLERİ ile YETİŞTİRME METODLARI nı birbirinden ayırt etmek zaruridir.

1 — Yetiştirme Prensipleri:

Madame Bastide tarafından yazılan Milletlerarası memurlar mevzuundaki tez (Les fonetionnaires Internationaux, Sirey, 1931.) eskiliğine rağmen, halâ kıymetini muhafaza etmektedir. Bilhassa, Milletlerarası dürüstlük ve

milletlerarası Memur başlıklı kısımlarda Madame Bastide şöyle yazıyor: (Memurlar, birer fert telâkki olunabilen devletlerin nüfuz ve tesirlerine karşı koyabilmelidirler. Onlar müşterek menfaatler için çalışmalıdır. Binaenaleyh bir taraftan milletlerarası menfaatların aleyhine hiç bir şey yapmamağa ve diğer taraftan da hangi şekle bürünürse bürünsün devletlerin çeşitli tesirlerinden kaçmağa mecburdurlar. BU MİLLETLERARASI DÜRÜSTLÜKTÜR. Ve memurun işi esnasında, hatta işinin dışındaki boş zamanlarında bile ondan istenir. Bunun yalnız meslekî sırlarda değil, fikirlerinin izharında ve bilhassa kendisinin bağlı olduğu milletlerarası idareyi ilgilendiren her işte de cari olması gerekir.)

Milletlerarası memurların ödevlerini tayin ve tespit eden fikirler, bu teşkilâtların da ilgilenmesi neticesinde, bu yakınlarda neşredilen bazı metinlerde de yer almağa başladı.

Milletlerarası memurlar, fevkalâde bir sentezin neticesinde meydana çıkan şu yemine sadık kalmalıdır:

«Birleşmiş Milletler Teşkilâtı üyesi sıfatıyla bana tevdi olunan işleri, bilgim dâhilinde dürüstlük ve gizlilikle ifa edeceğime; bu işlerden daima kendimi temiz çıkaracağıma; Hattihareketimi münhasıran teşkilâtın menfaatine göre tanzim edeceğime; Vazifemin ifası sırasında hiç bir hükümetin veya teşkilât dışındaki herhangi bir otoritenin telkinlerini kabul etmeyeceğime yemin ederim.»

DÜRÜSTLÜK, GİZLİLİK ve BİLGİ Milletlerarası menfaatin ilk şartıdır. Bunlar her memurdan aranan ilk vasıflardır. İşte ancak bunlar sayesinde ki memur, millî meşguliyetleriyle, vazifesinin zaruretlerini birbirleriyle uzlaştırabilir. «... Memur millî hislerinden veya siyasi ve dinî inanışlarından vazgeçemez. Fakat bu vaziyette o, milletlerarası rolünün kendisine bir ödev olarak verdiği nazik duruma göre ihtiyatlı hareket etmeğe mecburdur....»

Milletlerarası memurun, vakti geldiği zaman, gerekli çeşitli işleri yapabilmesi ve vazifesini kendisinden beklenen doğruluk, berraklık ve objektiflik şartlarına uygun olarak ifa edebilmesi için onun bir çıraklık devresi geçirmesi veya hiç olmazsa bir yetişme stajına tabi tutulması şarttır.

Bunun yanında, bir de manevi yetiştirmeye ihtiyaç vardır.

Milletlerarası memurun yetiştirilmesinde artık manevî ve fikrî saha ihmal edilemez. Memur, tayin edildiği işin tekniğine vakıf olsa bile yeni işinin taallük ettiği insanlar ve memleketler hakkında kâfi derecede bilgisi yoktur. Milletlerarası Teknik Yardım mevzuundan buna bir misal vermek icap ederse, ekseriya, bazı mütehassısların bilhassa kendi ihtisas konularını alâkadar eden konularda çok bilgili olmalarına rağmen, vazife gördükleri mntıkaların müesseselerini, âdet ve ananelerini, bilmediklerini zikredebiliriz. Vazifede muvaffakiyeti engelleyen bu gibi hatalı ve garip haller incelenip meydana çıkarılmalıdır.

Binaenaleyh memur ve teknisyenlerin istikbalde görecekleri milletlerarası vazifeler için şimdiden hazırlanmaları gerekmektedir. Bu itibarla, Onlara coğrafi bilgiler vermek üzere devrî çalışmalar tertip edilebilir. (Meselâ bu çalışmalarda Lâtin Amerika, Yakın Doğu, Güney Doğu Asya vs. incelenebilir.) Bu çalışmalarda ilgili memleketlerin karakteristik vasıfları, halkın reaksiyonları, ahlak kaideleri, vs. menşe ve sebepleri de münakaşa edilerek incelenebilir. Bu şekildeki faaliyetler, hiç şüphesiz, istikbaldeki milletlerarası vazifenin ifasını kolaylaştırır.

Bu çalışmalara ilâveten, halen çok konuşulan her hangi bir yabancı dilin öğretilmesi de düşünülebilir.

Nihayet, Milletlerarası idarecilikte materyal meselesi de vardır. Bu, millî idarecilikteki materyal mevzuuna ne metot ve ne de çalışma tarzı bakımından benzemez. Çalışma seanslarının müddeti, tutanakların yazılması, evrakların tercümesi, yazışmaların idaresi, malî meseleler vesairenin kendine mahsus özel kaideleri vardır. Her an ciddi zorluklarla karşılaşmamak için milletlerarası memur bunları bilmek zorundadır.

Bütün bunların müştereken tetkikinden, Milletlerarası memurların yetiştirilmesinin hususî bir dikkate ihtiyaç gösterdiği anlaşılacaktır.

2 — Yetiştirme Metotları:

Raporun bu kısmı çok kısa olacaktır. Sadece bir kaç noktaya işaret etmekle yetineceğiz.

İstikbalin memurlarını, milletlerarası mütchassısları yetiştirmek bakımından şu teşkilâtlar kurulabilir.

a) — Biri Avrupa'da diğeri Güney veya Kuzey Amerika'da bulunan ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtına bağlı olan iki Milletlerarası Yetiştirme merkezi.

b) — İlgili hükümetlere bağlı olan bir kaç mahallî yetiştirme merkezi.

Bu merkezlerde, adayları veya talebeleri ilerde kendilerine tevdi edilecek olan Milletlerarası vazifelere hazırlamak üzere stajlar, pratik çalışmalar, devrî etütler tertiplenir. Bütün bu çalışmalar, yukarda izah edilen prensiplere göre ayarlanır.

**27 EKİM 1946 TARİHLİ FRANSIZ ANAYASASININ
«BAŞLANGIÇ» I (PREAMBULE) ÜZERİNDE BİR İNCELEME**

Yazan: **Robert Pelloux**
Liyon Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Profesörlerinden

Çeviren:
F. HACALOĞLU

Bütün Anayasa tarihinin tetkikleri ve mukayeseli hukuk, haklar beyannamesinin tahliline geniş bir yer ayırmaktadır. Biz de 27 Ekim 1946 tarihli Anayasa «Başlangıç» ı hakkında bu tarzda hareket etmek, Anayasamızın geçirdiği safhaları ve menşeyini mufassal bir surette incelemek niyetindeyiz.

Bu, bizi biraz çağdaş tarihi yazmaya ve sonra hukukî değeri meselesini ortaya koymaya ve mümkünse halletmeğe götürecektir.

Kısım 1 — Menşetler

1940 dan 1946 ya kadar fikir hareketleri

Fransa'nın yeni Anayasasından önce yeni bir Haklar Beyannamesi neşretmek fikri, düşman işgali altında başka bir rejim tesisini düşünen herkeste, hemen hemen umumî görünmektedir. Neticeleri bilhassa meşum olan yabancı totalitarizmine karşı savaşmak ve memleket içerisinde bir hürriyet rejimine dönmek bahis konusu olduğu bir zamanda bu fikir tamamıyla tabii idi.

İnsan haklarının teyidi o zaman sembolik bir değer alıyor ve XIX uncu asrın sezarizminin aksine olarak, 1789 prensiplerinin taban tabana zıddı müdafaa ettiğini ve Fransız ihtilâlinde çıkan «demo liberalizm» ile savaştığını ve yeni bir siyasî İncil getirdiğini iddia etmiş olan çağdaş otoriter rejimlerden daha zarurî görünüyordu. Böylece, hem demokrasilerin harp gayelerinin teyidi, hem de evrensel değer taşıyan bir İnsan Hakları Beyannamesi olarak Cumhur reisi Roosevelt tarafından 6 Ocak 1941 de irat edilen nutukta ilân olunan prensiplere makas olmak bahis mevzuu idi. O zamandan beri gizli olarak tanzim ve neşredilen projelerin başında bir haklar beyannamesi veya hiç değilse, bir «başlangıç» (preambule) buluyoruz. Kurtuluşun ferdasında, birinci kurucular meclisinin toplantısına takaddüm eden devrede hazırlanan metinler de böyledir.

Aynı zamanda, bu metinlerin ekserisi başka bir kanaat izhar etmektedirler: 1789 da hatta 1793 ve 1848 de ilân olundukları şekildeki insan hakları

ile iktifa etmeyerek o zamandan beri ekonomik ve sosyal nizamda zuhura gelen değişikliklerin bilhassa zaruri kıldığı diğer hak ve hürriyetleri de göstererek listeyi tamamlamak icap eder.

Bununla beraber, bu ikinci noktada, başlangıçtan beri, bazı ayrılıklar tespit ediyoruz. Velhasıl bu metinlerden bazılarında üçüncü bir fikir göze çarpmaktadır. Beyannameye veya «başlangıç» a hakikî bir hukukî değer vermek ve vatandaşlar lehinde garantiler ve bilhassa kanunların anayasaya uygunluğunun kontrolü usulünü derpiş etmek lâzım gelir. Bununla beraber, bu üçüncü nokta üzerinde ihtilâflar henüz çoktur.

İşaret ettiğimiz ilk devrede tanzim edilen bütün metinleri tetkik etmek iddiasında değiliz. Biz burada, ancak, gerek muhtevalarıyla, gerek müelliflerinin şahsiyet ve nüfuzlarıyla en mühim olanların üzerinde duracak ve bunların ortaya çıkardıkları meselelere işaret etmekle iktifa edeceğiz. Çünkü bu meseleler ileride esaslı surette tetkik olunacaktır.

Muharip Fransa'nın harp sonrası entelektüel ve hukukî meselelerinin tetkiki için kurulan Komisyonun Devlet reform seksiyonu tarafından Mayıs 1943 de Londra'da tanzim edilen ve 15 Ağustos - 15 Eylül 1945 tarihli «Revue Politique» in 261 ve müteakip sayfalarında M. François de Menthon'un bir methali ile birlikte neşredilen haklar beyannamesi projesi, hakların tesis ve hürriyetin tarifi hakkındaki 1789 geleneğine bağlanmaktadır.

Filhakika, «başlangıç» şöyle diyor: «insan haklarının istihfaf ve tanınmamasını dünya felâketlerinin en fena sebepleri arasında gören Fransız milleti ferağ ve devri mümkün olmayan bu kutsal hakları resmî bir beyanname ile ortaya koymaya karar vermiştir».

Binaenaleyh, 1789 da olduğu gibi, insana ait tabii ve mutlak haklar bahis konusudur. Aynı manada olmak üzere, 4 üncü madde umumun iradesinin ifadesi olan kanunun ancak doğru ve cemiyete faydalı olanı emir ve muzır olanı menedebileceğini tasrih etmektedir. 5 inci maddede ferdin hürriyetinin ancak kendi benzerlerinin haklarına zarar veremeyeceği bir hatla tehdit edilebileceği ve bu haddin kanunla tayin edilmiş olması lâzım geleceği beyan olunmaktadır. Binaenaleyh, hususî tatbikler müstesna olmak üzere, hürriyete mutlak ve umumî bir değer tanınmaktadır. Modern tekâmül göz önünde bulundurulmak üzere haklar ve hürriyetler kataloğu tamamlanmıştır.

2 nci madde, şu hükmü ihtiva etmektedir: «her siyasî cemiyetin gayesi insanın tabii ve zaman aşımına uğramaz haklarının muhafazasıdır. Bu haklar, hürriyet, güvenlik, eşitlik ve işe yerleştirilmek ve baskıya mukavemet haklarıdır».

Diğer maddeler de cemiyet kurma hakkını, öğrenim hakkını, ananın ve çocuğun korunmasını 34 üncü ve sonuncu madde: 1793 Anayasasından alınmış bir formül ile yukarıda sözü geçen hükümlerin müeyyidesini derpiş

etmektedirler: «hükümet, milletin haklarını ihlâl ettiği zaman, millet için ayaklanma en mukaddes bir hak ve en zarurî ve vaz geçilemez bir vazife olur». Kanunların Anayasaya uygunluğunun kontrolüne ait hiç bir işaret yoktur. Fakat ihtimal ki umumî kuvvetlerin organizasyonuna ait Anayasa kısmında görünmekteydi. Bilindiği üzere, M. Menthon, her zaman, bu usule taraftar görünmüştür.

Alman işgali altında tanzim olunup Cezayir'e, Fransız Millî Kurtuluş Komitesine gönderilen Etütler Umumi Komitesinin Anayasa projesi Ekim 1945 tarihli «les Cahiers politiques» dergisinin 1 inci ve müteakip sayfalarında tarihsiz olarak yayımlanmıştır. Anayasa metninin birinci faslı 11 maddede, «vatandaş haklarını» ihtiva etmektedir.

«Mucip sebepler layihasında, ihtilâlcî kurucular meclisi için pek aziz ve kıymetli olan bir «başlangıç» m bu dirilişi zarurî görünmüştür, deniliyor.

Fransa ve Avrupa, cemiyette yaşayış temel prensiplerinin alay edilip acı istihzalara uğradığı siyasi esaret yılları yaşamışlardır. Fransızlar için, faydasız, tımturaklı hitabete müracaat etmeden insanın kutsal haklarını hatırlatarak, müstebit idarenin ve propagandasının tesirlerini resmî bir teyidin ortadan kaldırması faydalıdır». Fakat mucip sebepler lâiyhası, 1789 metnini yeniden dökme bahis mevzuu olmadığını da derhal ilâve etmektedir: «terakki ve medeniyetin cemiyete tahmil ettiği yeni vecibeleri» göstermek suretiyle 1789 listesini tamamlamak müstesna olmak üzere, her siyasi felsefî prensibi ihraç ederek insan haklarını tadat etmek kifayet eder. Binaenaleyh, bu proje daha aktüel olmasa da, hiç değilse, evvelkinden daha az filozofik (felsefî) ve daha pratik bir karakter taşımakta ve çok daha muhtasar bulunmaktadır.

Hakların garantisine gelince, metin orijinal bir hal şekli kabul etmektedir: umumileştirilmiş kanunların anayasaya uygunluğunun kontrolünü bir kenarda bırakmaktadır. Çünkü mucip sebepler lâiyhası «parlâmento işleri hakkında hâkimin kontrolü ne gelenekte ne de Fransız milletinin insiyakında mevcut değildir». Fakat bir vatandaş bir temel siyasi hürriyetin (ferdî hürriyet, siyasi ve dinî fikir hürriyeti, matbuat hürriyeti, öğretim hürriyeti) ihlâlini iddia ettiği takdirde, kontrolü kabul eder. Böyle bir halde, fesih ve iptal talebi ile Adalet Vekili tarafından riyaset edilen ve iki senatör (ayan azası) iki milletvekili, iki temyiz mahkemesi üyesi ve iki Danıştay üyesinden ibaret 8 üyeden mürekkep olan hususî bir mahkemeye başvurulur.

1789 da ilân edilen hürriyet ve hakların kataloğunu neşretmek ve umumî kuvvetlerin riayetini temin eylemek ve müstakbel anayasa hakkında bir münakaşaya yaramak üzere, M. Andre Philip tarafından Ağustos - Eylül 1945 tarihinde les Cahiers politiques dergisinin 1 inci ve müteakip sayfalarında yayınlanan tezlerde aynı endişeyi görüyoruz. «Yeni bir insan hakları beyannamesi Anayasaya takaddüm etmelidir. Bu Haklar Beyannamesi 1789 beyan

namesinin basit bir kopyası olmamalı ve siyasî hürriyetlere modern Anayasalarda tarif edildiği gibi, ekonomik hürriyetler ilâve etmelidir. Bu haklar beyannamesinin konstitüsyonel bir değeri olmalı ve buna Devletin icra ve teşriî kuvvetleri gibi idareci organları tarafından riayet edilmelidir». Binaenaleyh, müellif referandum yoluyla Anayasaya uygunluğunun kontrolü usulünü derpiş etmektedir.

Müellifleri, yeni Anayasanın tanziminde, 1946 senesi Ocak ayının sonuna kadar Anayasa birinci komisyonunun reisi ve sonra bütün süresince İkincinin reisi sıfatıyla birinci plânda bir rol oynamış oldukları cihetle, bu fikirler çok enteresandır ⁽¹⁾.

M. Paul Bastid tarafından 1942 de tanzim ve 8 Ağustos - Eylül 1945 tarihli «Les Cahiers Politiques» dergisinde «Anayasanın istikbali» ismi altında neşredilen Anayasa projesi de 1789 prensiplerine bağlandığı takdirde, evvelki metinlerden çok daha kanaatkâr, çok daha az haristir ve yeni tekâmülü dikkate almak üzere, insan hakları listesini asla tamamlamak kaygısında değildir. Haklar Beyannamesi Anayasa «başlangıç» ina konulan aşağıda yazılı basit bir referansa müncer olmaktadır: «Fransız Cumhuriyeti birdir ve bölünmez bir bütündür. Üyelerinin arzu ve iradesinin başka mesnedi, menşe ve inanç farkı gözetilmeksizin insanların terakki ve tealisinden başka ideali yoktur.

Düsturu hürriyet, eşitlik, kardeşliktir.

1789 da İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesinde ilân edilen büyük prensipler, Anayasasına ve kanunlarına hâkimdir». Müellif tarafından kullanılan formülün ilân edilen prensiplere hakikî hukukî değer izafe edip etmediği meşktür. Bundan başka müellifin projesi, Anayasaya uygun olup olmadığının kontrolünden bahsetmemektedir.

Evvelki metinlerin temayüllerinin ekserisi, işgal altında bulunan memleketin kurtuluşundan itibaren tatbik edilecek tedbirler hakkındaki Millî Mukavemet Konseyinin iş programında mevcuttur. Bu vesaik bir haklar beyannamesi için alınmaya değer endikasyonları ihtiva etmektedir.

Şüphesiz, bir Anayasa projesinden ziyade siyasî bir program gibi görünen metin, ananevi hürriyetlerin ekserisini (fikir hürriyeti, ifade hürriyeti, Cemiyet ve içtima hürriyeti ve kanun önünde eşitlik...), zikretmekte ve ona ekonomik ve sosyal reformlara (işe yerleştirilme hakkı, istirahat hakkı, sendikaya girme hakkı, sosyal güvenlik hakkı, öğrenim hakkı) hasredilen paragraflarındaki birçok yeni haklar ilâve etmektedir.

¹ Anayasanın tanziminde, kendisi de, büyük bir tesir icra edecek olan M. Vincent Auriol tarafından 1945 de neşredilen Dün... Yarın, Paris isimli kitabın 299 ve müteakip sayfalarında ifade edilen fikirler.

Keza orada, iki Kurucular Meclisi tarafından gerek teşriî, gerek konstitüsyonel zemin üzerinde müzakere ve münakaşa edilecek olan muhtelif bünye reformları da zikredilmektedir. Orada bilhassa: «ekonomi idaresinin büyük İktisadî ve malî feodalitelerin müsaderesini ihtiva eden hakikî sosyal ve ekonomik bir demokrasinin tesisi» ve «inhisar altına alman istihsal vasıtaları, enerji kaynakları, yer altı servetleri, sigorta şirketleri, büyük bankaların millete dönmesi» istenildiğini görüyoruz.

Şüphesiz, Millî Mukavemet Konseyi programı yeni bir haklar beyannamesinin hukukî tanzimi ile işgal ve kanunların Anayasaya uygun olup olmadığını kontrol etmek meselesini derpiş etmez. Bununla beraber, yine muhtevasıyla enteresan kalmaktadır.

Velhasıl iki metni yaklaşıtıracamız. Bu metinler birçok noktalarda birbirinden farklı olsalar da, hiç değilse, ilham bakımından bazı müşterek noktaları da mevcuttur ve Anayasa müzakereleri esnasında üç büyük partiden birine, birlikte tesir icra etmişlerdir, ilkönce 1941 veya 1942 de M. Emmanuel Mounier etrafında toplanmış olan gizli bir etüt komisyonu tarafından tanzim ve adı geçen zat tarafından, Haklar Beyannamesinin yeniden kaleme alınması lâzım gelip gelmediği hakkında icra edilen bir anketin iptidasında, Aralık 1944 tarihinde, Esprit dergisinde (sayfa 118) neşredilen proje bahis konusudur. (Cevaplar ve neticeler aynı derginin Mart, Nisan, Mayıs 1945 tarihli nüshalarında çıkmıştır) (1).

Metin oldukça uzun 45 maddeyi ihtiva etmektedir. Yazı üslubu hukukî olmaktan ziyade edebî ve felsefî bir karakter taşımakta ve bazı hükümleri içinden çıkılmaz tefsir güçlükleri arz etmektedir. Bununla beraber, en teresiz değildir.

Birliklerle şahıslar arasında iş birliği, hiyerarşi, mertebeler silsilesi) münasebetleri vardır. Prensipler sırasında beyanname üç kısma ayrılmaktadır. Şahıslar hukuku, Birlikler hukuku, Devlet hukuku.

Burada 1789 un halis ferdîyetçiliğine karşı belki münakaşa götürür bir reaksiyon vardır. Filhakika, birliklerin nefisine mahsus haklar derpişine mahal olup olmadığını veya insan muhtelif birliklerin üyesi olduğuna göre bazı haklara sahip olduğunu dikkate almanın tercihe şayan olup olmadığını ileride düşünceğiz.

¹ Burada, M. Gurvitch tarafından, (da declaration des droits sociaux, Vrin, 1946» isimli kitabında sunulan proje de tetkik edilmektedir. 58 maddede, sırayla müstahsillerin sosyal haklarını, müstehliklerinkilerini, mülkiyetten tevellüt eden sosyal haklar ve vazifeleri ve insanın sosyal haklarını derpiş eden pek uzun bir metin bahis konusudur. Her ne kadar orada pluralistlerin teorilerinin müşterek zeminine ait olan birçok fikirler mevcutsa da Kurucular meclislerine direkt (doğrudan doğruya) tesirinin zayıf olduğuna inanıyoruz. Çünkü spesiyalist olmayanlar için az kavranabilen bir esasa dayanıyor. Fakat fikirler tarihi için mühimdir.

Öte yandan metin, ekonomik ve sosyal karakter taşıyan bütün haklar hakkında pek geniş ve pek açıktır. Velhasıl bu beyanname, milletlerarası bir saha ile Devletlerarasında bir antlaşma projesi gibi, görünmekte ve ihlâli halinde millî ve milletlerarası karakter taşıyan cezalar derpiş etmektedir. Bu proje biraz hayalî karakterine rağmen oldukça geniş bir surette tanınmış ve kurucular meclislerine tesiriden hali kalmamış görünmektedir.

Bitirirken, M. Charles Blondel tarafından, Ocak 1946 tarihinde, yani birinci kurucular meclisinin Anayasa Komisyonunun çalışmaları esnasında ve umumî içtimada müzakerelerin açılmasından evvel politik dergisinde (129 ve müteakip sayfalar) yayınlanan bir beyanname projesinden bahsedeceğiz. Bu proje üç büyük partiden birinin temsilcilerini muhakkak surette tesir altında bırakmıştır.

Nisan beyannamesinin ve Ekim «Başlangıç» mm bazı hükümlerinde formüllerinin umumiyetle zayıflamış yankısını buluyoruz. Az çok «Esprit» dergisinde yayınlanan proje gibi, M. Blondelin metni de üç kısma ayrılmaktadır:

Şahısların hakları, toplulukların hakları, Devlet ve Milletlerarası Cemiyet hakları.

Proje mutlak ve devir ve ferağ kabil olmayan haklara dayanmakta ve 43 maddeyi ihtiva ve pek uzun bir hak ve hürriyetler listesi arz etmektedir. Bunlar arasında bilhassa cemiyet hürriyeti ile öğretim hürriyeti, işe yerleştirilme hürriyeti de vardır.

Nisbi temsili umumileştiriyor ve Anayasaya ithal ediyor gibi görünen bir formülü kaydetmeden geçmeyeceğiz. «muhtelif efkârın adil bir surette temsili, siyâsî meclislerde ve temsili karakter taşıyan amme menfaatine yarar bütün organizmalarda garanti edilmelidir (Madde 6). Nisan beyannamesinin 24 üncü maddesi ve Ekim Anayasası başlangıcının 10 uncu fıkrasıyla karşılaştırılması lâzım gelen hükümlerde bilhassa aileye ayrılan yeri de kaydedelim. (32 — 33 üncü maddeler). «Beyannamenin, ışığında teşriî kuvvetin kontrolü teessüs edebilmesi için, M. Blondel, beyannamenin yeter derecede açık» «hakikî bir şart» ⁽¹⁾ haline getirilmesi lüzumunda Israr etmektedir. Bununla beraber, metin Anayasaya uygunluğunun kontrolünü derpiş etmemektedir. Şüphesiz, müellif bu endikasyonları, asil anayasa için saklıyordu.

2. — İki Kurucular meclisinin çalışmaları.

Her ne kadar etüdümüzün mevzuu 27 Ekim 1946 Anayasasının «Başlangıç» ı ise de, bu vesile ile iki Kurucular meclisinin çalışmalarından da bahsetmek yersiz olmaz. Filhakika ikinci kurucular meclisi müzakere ve münakaşalarına 5 Mayıs 1946 referandumunun izah ve tefsire imkân verdiği şekilde, ilk metin hakkında seçim heyeti tarafından izhar olunan ihtiraz kayıtları.

¹ Charte = şart, Teşkilatı Esasiye Kanunu ve geniş manasıyla Kanun, nizam, ferman demektir.

hiç değilse, muayyen bir ölçüde dikkate alarak, birinci kurucular meclisinin müzakerelerini esas olarak almıştır.

Gerek iki Anayasa komisyonunda, gerek iki mecliste, yapılan münakaşaları, şüphesiz bütün tafsilatıyla tetkik edemeyiz. Yalnız esaslı noktalarını hatırlatarak, sonra bir haklar beyannamesi veya bir anayasa ön sözü tanzimi bahis mevzuu olduğu zaman, 1943 Kurucular meclislerinin rastladıkları belli başlı müşkülleri analitik değil, sentetik şekilde arz edeceğiz.

Birinci Kurucular Meclisinde, Anayasa komisyonu bir haklar beyannamesi tanzim etmek ve ondan bir Anayasa yapmak lüzumuna pek çabuk kani olmuştur. Sosyalist partisi tarafından esas teşkilat kanunu hakkında yapılan teklifin başında hakikî bir beyannamenin bulunduğu ve komünist partisinin teklifinin 4 üncü maddesinin de haklar ve hürriyetler listesini ihtiva ettiğini hatırlatalım.

Cumhuriyetçi Halk Hareketi Partisine gelince, bu parti esas teşkilât kanunu için teklif yapmamış olmakla beraber, kanunların Anayasaya uygunluğunun kontrolüne ait tatminkâr bir sistem tesis etmeye büyük bir ehemmiyet atfediyor ve şüphesiz, iyi tanzim edilmiş ve itinalı bir haklar beyannamesinin bu kontrolü müessir kılacağını umuyordu. Ananevi hürriyetlerin yanında ekonomik ve sosyal haklara geniş bir yer ayıran bir metin tanzim edilmesi kararma az çok bir güçlükle varılmıştır. İşte bu metin, M. Zaksas'ın Mart 1946 da sunduğu rapor üzerine kurucular meclisinde müzakere mevkiine konulmuştur.

Asil Anayasanın tanziminde rastlanan güçlükler yüzünden ilkönce ve ayrı olarak beyannamenin müzakere edilmesine karar verilmiş ve müzakereler 7 Marttan 21 Marta kadar devam etmiştir. Tümü hakkındaki oy, Asamblenin (Meclisin) Anayasa heyeti umumiyesi hakkında karar vereceği 19 Nisan 1946 ya tehir edilmiştir. Beyanname gelecek 5 Mayıs referandumuna sudan projenin başında bulunuyordu.

Kanunların Anayasaya uygun olup olmadığı hakkında kontrol vazından nihayet vaz geçilmesi sebebiyle, şüphesiz, ehemmiyeti azalmıştı. Bununla beraber bazı hükümleri etrafa korku yapmaktan hali kalmamıştır. Tenkitler, bilhassa 2 nci maddedeki hürriyetin tanifi ile (devri kabil olmayan ve kutsal haklar fikriyle tezat teşkil eder görünen, bununla beraber, ilk paragrafta tasdik edilmiş olan kanuna göre tarif) tasarrufu kanunla garanti edilen mallarla tehdit ve millileştirme prensibini vazeden 35 ve 36 ncı maddelere tevcih ediliyordu. Bu tenkitler liberal demokrasiden sosyalist demokrasiye geçişten korkan seçmenler kütlesi üzerinde tesir icrasından hali kalmamıştır.

Ne olursa olsun, ikinci Kurucular Meclisi, Nisan beyannamesini olduğu gibi almayı düşünemezdi. Sosyalist Partisi üyeleri tarafından Teşkilatı Esasiye Kanunu hakkında yapılan teklif Nisan beyannamesinin umumî hatlarını alıyor, Cumhuriyetçi Halk Hareketi Partisi üyeleri tarafından tevdi edilen teklif

ise, birinci paragrafına 1789 beyannamesini geçiriyor ve ikinci paragrafını da sosyal ve ekonomik haklara tahsis ediyordu. Fakat görünüşe göre, kimse «Başlangıç» m hakikî beyannameden farkını tarif etmek zahmetine katlanmadan, komisyonda, beyanname yerine, 1848 deki gibi, basit bir «Başlangıç» ikamesi fikri pek çabuk doğacaktı.

Mecburî olarak, daha az uzun, daha az vazıh olan «preamble» (yani, Başlangıç, ön söz) beyanname kadar uzun müzakerelere lüzum bırakmayacaktı. Zira Mart ayının ihzari işlerinin esaslı noktalarında istifade edilebilirdi. Komisyon ona daha az içtimalar tahsis etmiş ve Millî Mecliste müzakereler daha çabuk cereyan eylemiştir.

Tümü üzerinde umumî münakaşa esnasında, bazı hatipler «Başlangıç» tan bahsetmekten geri kalmamışlardır. Önce «Başlangıç» m umumî müzakeresine başlanmış, sonra «Başlangıç» m madde madde müzakeresine geçilmiştir. Bundan hemen sonra, müesseseler madde madde müzakere edilecekti.

«Başlangıç» ve Anayasa, 29 Eylül 1946 da, oya konulmuş ve onu takip eden 13 Ekimde de referandumla milletin reyine arz olunmuştur.

Referandumla takaddüm eden kampanya esnasında, «Başlangıç» m eksikleri (öğretim hürriyeti hakkında olmasa da) Mayıs ayında göze çarpan beyannamenin eksiklerinden çok daha az hatırlatılmıştır. Daha mutedil olan metin evvelki beyannameye tevcih edilen tenkitlerin bir kısmını tatmin ediyordu.

Metnin dış tarihini böylece kısaca çizdikten sonra, 1946 Kurucular Meclislerinde, bu yeni metnin ıslahı bahis mevzuu olduğu zaman, irat edilen büyük meseleleri şimdi sentetik bir şekilde derpiş edeceğiz.

Birinci Kurucular Meclisinde M. Rene Capitant tarafından çok açık bir şekilde irat edilen birinci mesele, beyannamenin mutlak bir değeri mi olmalı, yoksa izafî mi? meselesi idi. 1789 ferdiyetçilerinin fikrinde, Hristiyan personelsizlerin nazarında olduğu gibi, hakların veya hiç değilse, 1789 beyannamesinin mevzuunu teşkil eden başlıca hakların mutlak bir değeri vardır. Bunlar insana ait ve onun tabiat ve mahiyetiyle ayrılmaz bir surette birleşmiş olan tabii haklardır.

Kurucular Meclisi onları tanımakta ve ilân etmekte ve onları yaratmamaktadır. Devlet onları yaratmıyorsa, onları hazf ta edemez ve daraltamaz. Onların listesini daha fazla uzatamaz, kısaltamaz. Devlet onları yaratmıyorsa, bu haklar ne bir çağa, ne de her hangi malûm bir memlekete de mahsus değildir; bütün zamanlarda, bütün memleketlerde müşterektir. Bunlar hakikaten «ölmez» prensiplerdir.

Bunlar yalnız Fransız ve vatandaşın hakları değil, insan haklarıdır. Yalnız hususî ve konkre hürriyetler değil kelimenin tam manasıyla hürriyet bahis mevzuudur.

Aksine olarak, bazı filozof ve siyâsî yazarlara göre, bu haklar ancak İzafî

bir değer taşımaktadır. Bu fikre bilhassa Marksistler taraftardır; onlar için esas eleman, tekniklerde ve bilhassa istihsal vasıtalarının tekniğindeki tekâmüldür. Bunlar bu sahada sosyal değişiklikler intaç ve epifenomen'ler ⁽¹⁾ gibi, felsefi ve siyasi fikirlerin istihalesini tevlit eden anî değişikliklerdir.

Bu anlayışta, her beyanname, ne kadar umumi olursa olsun, ancak malûm bir cemiyetin ifadesi olarak görünür. O halde 1789 beyannamesi yalnız muzaffer liberal burjuvazinin ifadesi olmak üzere evrensel kıymetini kaybeder.

Bundan başka bu fikri müdafaa edenler, ilân edilen haklar, ne kadar geniş olursa olsun, kullanılmaları için lüzumlu ekonomik şartlar vücut bulmadıkça kâğıt üzerinde kalmak tehlikesine maruz bulunduğunu iddia etmektedirler. Bundan haklar beyannamelerinin tamamıyla İzafi olduğu anlaşılır, ihtilâl vaki olsa ve hatta istihsal vasıtalarının hususî mülkiyeti kaldırılrsa bile beyannamelerin değeri o kadar değişmezdi.

ihtilalin ilk safhasında, ihtilâl Devletine karşı halk düşmanlarına pek müessir şekilde kendilerini müdafaa etmek imkânını verecek olan hakları mutlak olarak mütalâa etmek mümkün değildir. Komünist safhası olan ikinci ve son safhada, bilhassa Devlete karşı müdafaa vasıtaları olan bu hakları derpiş etmek faydasızdır; çünkü o zaman bir anarşi teessüs etmiş olacağına göre, Devlet inhilâl etmektedir. Binaenaleyh, bu partinin anlayışında haklar beyannamesi izafi bir kıymet almakta ve taktik mülâhazalar istisna edilmek üzere, gerek kapitalist cemiyetin sinesinde, gerek sosyalist bir cemiyette böyle bir beyannamenin tanzimi ancak ikinci derecede bir mesele olarak kalmaktadır.

Hristiyanlık ilhamından az çok mahrum ananeci bir bakımdan da o kadar söylenebilir. Keza, M. Capitan'ın da hatırlattığı gibi, umumî ve mücerret hürriyet olmadığını, ancak, yalnız âdet ve ananeden doğan hususî ve konkre hürriyet mevcut olduğunu kabul edenler için evrensel ve mutlak haklar mevcut değildir.

Bu birinci mesele hakkında birinci Kurucular Meclisinde noktainazarlar birbirleriyle karşılaşacaklardı. M. Capitant ile M. Herriot beyannamenin evrensel ve mutlak değeri olması lâzım geleceği hakkındaki kanatların ilân etmişlerdir.

Bunun aksi bir noktainazar, öğretim hürriyeti münasebetiyle oldukça açıkça olarak, M. Pierre Cot tarafından ortaya atılmıştır: «Bizim başlıca vazifemiz ebedî veya ölmez prensipleri değil, içinde bulunduğumuz çağdan doğan ve kurucular meclisi azası sıfatıyla vazifemizin bizi, teşkilâtlandırmakla

¹ Epiphenomene, = bir diğerine inzimam eden fakat üzerinde hiç bir tesir icra etmeyen tabii hadise, hastalık meydana çıktıktan sonra görünen alâmetler, demektir.

görevlendirdiği cemiyeti yeniden tesis etmek için üzerinde mutabakat hâsıl olması pek çok Fransızlar tarafından istenilen, şimdiki prensipleri ifade etmektir. Bununla beraber, bu muhalefet, sanıldığından ve müzakerelerin vuzuhu için temenni olunduğundan çok daha az açık olmuştur.

Filhakika taktik mülâhazalar beyannamelerin izafi değer taraftarları, noktainazarlarında, çok İsrar etmemeye sevk ediyordu. Sosyalistler ve Marksistlere gelince, ana hakların mutlak değerini inkâr etmek için beşer kişiliğinin hürriyetine karşı şiddetli bir endişe muhafaza etmişlerdir. Bu hususta bunların her iki Kurucular Meclisine sundukları teşkilâtı esasıye kanununa ait tekliflerini hatırlatmak mümkündür; bunlar mülkiyet hakkında bazı tadilât icrası ve ekonomik ve sosyal haklara bazı mütemmimler ilâvesi sortiyle, 1789 tipi bir beyannameyi kabul etmeye hazır bulunuyorlardı. Marksist hatipler beyannamenin mutlak değeri hakkında birçok defa şüphe izhar etmişler, fakat çok İsrar etmemişlerdir. M. Jacques Duclos tarafından, bunun nispeten ikinci derecede bir mesele olduğu beyan olunmuştur.

Filhakika bu partice, 1789 ile büsbütün münasebeti kesmenin pek açıkça izharı uygun görülüyordu. Çünkü bütün diğer solcu partiler kendilerini büyük ecdat yolunu takibe taraftar gösteriyorlardı ve komünist partisi kurtuluştan beri yaptığı propagandada, cumhuriyetçi partilerin pişdarlığını yapan cumhuriyetçi bir parti olduğunu ve siyasi demokrasiyi ekonomik demokraside geliştirmek fikrinde bulunduğunu ekseriya İsrarla beyan etmişti.

Filhakika, «Fransız milleti her insanın ırk ve din farkı gözetmeksizin kutsal ve devri kabil olmayan haklara sahip olduğunu yeniden ilân eder...» formülünün, Nisan beyannamesinin ve sonra Ekim Anayasası «Başlangıç» mm basma geçirilmesi teklif olduğu zaman, beyannamelerin mutlak değerinin açık bir teyidi olmakla beraber, kimse itiraz etmemiştir. Bununla beraber, iki noktainazar arasındaki bu gizli fakat hakikî muhalefet beyannamenin müzakeresi sırasında, halledilecek meseleler arasında tekrar kendini gösterecekti.

İkinci büyük mesele, yeni bir beyanname mi kaleme almalı, yoksa insan ve vatandaşlık hakları adı ile tarihimize geçmiş olan 1789 beyannamesini mi, kayıtsız şartsız, olduğu gibi, kabul etmeli, meselesi idi.

Bilindiği gibi, üçüncü cumhuriyette, 1875 Anayasasının sakit bulunmasına rağmen, birçok yazarlar, bu metnin gerek hukukî değeriyle, gerek yalnız siyasi ve felsefi değeriyle müessesemize temel teşkil ettiğini mütalâa ediyorlardı. Müelliflerinin ona mutlak ve evrensel bir karakter verdiğine göre, icap ederse, bu metne hukukî değer vererek bu geleneği tanımak lâzım gelmiyor muydu? Ve olsa olsa bir kaç mütevazı ilâve ile onu tamamlamak yakışık almaz mıydı? Bu noktainazar, birinci kurucular meclisinde M, Herriot

tarafından hususî bir belagatle müdafaa edilmiştir. M. Herriot bilhassa 1789 beyannamesinin evrensel karakteri, tarihî değeri, müteaddit anayasalarının ilham aldığı yabancı memleketlerde yaptığı akisler ve komisyon tarafından arz edilen metnin zaafına rağmen, bu beyanname üslûbunun edebî kıymeti üzerinde ısrar ediyor ve 1936 da insan hakları birliği kongresinde izhar olunan bir arzuya göre, bazı noktalarını ikmal ederek 1789 beyannamesinin noksansız, tam, olarak alınmasını teklif ediyordu.

Herriot'un mukabil projesinin reddinden sonra, komisyonun ilk dört maddesi yerine 1789 beyannamesinin ilk altı maddesinin ikamesi suretiyle tadilini teklif eden M. Capitant tarafından fikir, tekrar ele akmıştır. Fakat bu teklif de reddedilmiştir.

Esasen ekseriyetin yalnız beyannamelerin İzaîi karaktere sahip olduğu fikrine iştirak edenleri ihtiva ettiğini zannetmek hatalıdır. Keza mutlak ve tabii hakların mevcudiyetini inkâr etmeksizin, bir buçuk asır önce tanzim edilen bir metni kabul etmenin mümkün olmadığı ve esasen yeni maddelerle tamamlayarak 1789 beyannamesini tekrar almanın fena metot olacağını ve bunun da şekil için olduğu kadar esas ve cevher için de heyeti umumiyenin ahengini muhataraya uğratmak tehlikesi arz ve korkunç tefsir güçlükleri tevhit edeceğini düşünen insanları da ihtiva ediyordu.

Bununla beraber, haklar beyannamesi hakkında bir kısım umumî efkârın itirazlarıyla, neticeleri muhakkak surette tesir altında kalan 5 Mayıs 1946 referandumunu müteakip partiler daha uzlaşıcı davranmışlardır. Böylece İkinci Kurucular Meclisinde, diğer maddelerle tamamlanmış bir halde, 1789 beyannamesini Cumhuriyetçi Halk Hareketi Partisinin Teşkilâtı Esasiye Kanununa ait teklifinin başında görüyoruz.

Nihayet, böylece, çok güçlük çekilmeden bizi ilgilendiren «Başlangıç» a 1789 beyannamesinden hükümler alınmasında mutabık kalınmıştır.

Yeni bir beyannamenin tanzimi veya hiç değilse, 1789 metninin ekonomik ve sosyal hakların ilâvesi suretiyle tamamlanması kabul edilmiş olduğundan, beyannamenin tanzimi hakkında üçüncü bir mesele meydana çıkmış oluyordu: İnsan haklarının yanında, topluluk haklarına ve hatta devlet haklarına bir yer ayrılmayacak mıydı? İşte modern cemiyetlerden bir tek olmamakla beraber, şüphesiz en kayda değer ve büyük bir ehemmiyeti haiz bir mesele.

1789 da, eski rejime karşı bir reaksiyonla mutavassıt heyetlerin oradan kalkması isteniliyor; yalnız fert tabii haklara sahiptir, anayasa topluluklarla, içerisinde yaşamaya çağrıldığı camialarla iştirak etmiyor ve çok defa söylendiği gibi devletle ferdin baş başa gelmesini hazırlıyor. Halis ferdiyetçi olan bu hukuk anlayışı Medenî Kanuna geçecekti.

Fakat 19 uncu asrın başından ve bilhassa ikinci yarısından bu yana, 1789 fikirlerine karşı bir reaksiyon baş gösterecekti. Tecrübe gösteriyor ki, doğrudan doğruya Devletle baş başa kalan tek bir fert, kendine tanınan hakları müdafaa için çok zayıf ve çok şaşırılmış bir vaziyette kalmak tehlikesiyle karşılaşır; mutavassıt heyetler, bizzat kendi teşkilâtları içerisinde, azalarının (fertlerin) hürriyetini bir az fazla tehdit etmek tehlikesi arz etse de, Devlete karşı ferdi şüphesiz daha iyi müdafaa eder. Bu fikirler ilerlemekten geri kalmamıştır. Başlangıçta saf ananeiler tarafından tutulan bu fikirler bilâhare liberaller tarafından ele alınmıştır. Sendikalizmin doğuşu ve gelişmesi esnasında, bu fikirler yeni bir manzara almıştır. Bazı sosyalistler o zaman sendikalizmin Devlet ithalini derpiş etmeğe koyulmuşlardır.

Menşeleri muhtelif insanları birbirleriyle karşılaştıran Devlet ile fert arasında mutavassıt heyetlerin veya sağlam bir surette organize edilmiş aile birliklerinin, mahallî ve bilhassa meslekî camiaların mevcudiyetinin faydalı ve hatta zarurî olduğuna onları inandıran bir fikirler cereyanı mevcuttur.

Bu noktadan her iki kurucular meclisinde, muhtelif hatipler ve bilhassa Cumhuriyetçi Halk Hareketi Partisi temsilcileri tarafından ele alınmıştır. Bunlar, filhakika, birçok defa pluralist bir demokrasi yani Fransa'nın manevî ailelerinin aynı zamanda mevcudiyetini teshil ve kabul eden ve fikirlerini izhar ve ifadeye imkân veren bir demokrasi ve keza içerisinde vatandaşların toplandıkları muhtelif camiaların mevcudiyetini tanıyan ve kolaylaştıran bir demokrasi taraftarı olduklarını ilân etmişlerdir.

Bu anlayış, birçok defa, M. de Menthon tarafından, ortaya konmuştur. M. de Menthon: «Birinci Kurucular Meclisinde, siyasî demokrasi, diyordu, zarurî olarak millî iradenin temsilcileri tarafından kuvvet ve yetkinin kullanılmasını ihtiva eder ve keza milletvekillerinin, kendilerine verilen bu kuvvet ve salahiyeti zamanışımına uğramayan bazı haklara ve vatandaşların bazı temel hürriyetlerine her zaman riayet ederek kullanmalarını istilzam eder. Velhasıl, demokrasi, bir temsil plüralizmini yani en çeşitli siyasî ve sosyal sınıfların dikkate alınmasını gerektirir».

Aynı partinin temsilcileri, bazı birliklerin, bilhassa aile birlikleri haklarının beyannamede zikredilmesini ve fertlerin temsilinden ziyade toplulukların temsili için meydana çıkan ikinci meclisin, hakikî bir iki meclis taraftarlığında birleşmesini istemek için pluralist demokrasi mefhumuna istinat etmişlerdir. Bu teklifler ancak orta derecede muvaffak olmuştur. Bizi burada ilgilendiren insan hakları beyannamesiyle Anayasa başlangıcına gelince, bunların ancak tek bir birliği, aile birliğini zikrettiklerini ve birliklere fertlerinkinden farklı haklar tanımadığını kaydetmeliyim. Bu ihtiraz kaydı bizi çok şaşırılmamalıdır; filhakika, mutavassıt heyetler veya birlikler fikri, hatta bu gün münakaşa götürmez demokratlar ve sosyalistler tarafından bile kabul

edilse, bazı çağdaş müdafilerinin menşeleri sebebiyle bir nevi reaksiyoner hususiyet taşımaktadır.

Öte yandan, iki Kurucular Meclisinin ekseriyeti pluralist demokrasi fikrinin ve birliklerin (camiaların) haklarının tanınması keyfiyetinin, aile oyunun kabulüne ve bir ikinci meclisin amenajmanında otoriter rejimlerin korporatizmine çok benzeyen menfaatlerin temsilini tecvize götürmesinden korkuyordu.

Ne olursa olsun, fert haklarından ayrı topluluk hakları ilân etmeye lüzum ve mahal olup olmadığına dair Birinci Kurucular Meclisinde enteresan bir münakaşa vuku bulmuştur. Anayasa komisyonunun ilk toplantılarında, Cumhuriyetçi Halk Hareketi partisi temsilcileri Esprit dergisiyle M. Blondel'in projelerinden az çok mülhem olarak, ferdi haklar, topluluk hakları. Devlet hakları veya daha doğrusu Devlet vecibeleri olmak üzere üç kısma ayrılmış bir beyanname telkin etmişlerdi. Mesele oldukça esaslı surette münakaşa edilmiştir.

Bazı komisyon azaları Devletten mukaddem tabii topluluklar mevcut olduğuna ve bunların, haklarını Devlete borçlu olmadıklarına ve onları fertler gibi beyannameye göstermemek için makul bir sebep bulunmadığına dikkati çekiyorlardı.

Bu noktainazarla, bilhassa komisyon başkanı M. Andre Philip tarafından o zaman oldukça nüanslı delil gösterilerek mücadele edilmiştir. Modern hayatta toplulukların (yığınların), hürriyetlerin müdafaasında oynayabilecekleri rolün ehemmiyetini inkâr etmemekle beraber, onlara has haklar tanımak istememiştir.

Hükmi şahısların realitesine ait münakaşalarda çok defa kullanılan istidlal usulüne başvurarak ferdin biricik tetkik ve mütalâa edilebilir bir realite, hakikî varlık olarak kaldığını dikkate arz etmiştir: «beyannameye toplulukların ithali, kendilerini terkip eden ferdi varlıklardan ayrı olarak topluluk varlıklarının mevcudiyetini tasdik olurdu, imdi birlikler ve sendikalar teşkil edebilen, birleşebilen, gruplaşabilen şahıslardan, fertlerden başka varlıklar mevcut değildir». Topluluk haklarının ilâvesi karışıklığı mucip olurdu: «insan haklarından bahsedildiği zaman, insanı uluslaştıran ve bilhassa mevzuatı ve bizzat Devleti uluslaştıran bir nevi realite nazari itibara alınır, aksine olarak, toplulukların haklarından bahsolunduğu zaman, bizzat kendi mevcudiyetlerinden doğan bir şey bahis mevzuudur ve o hak mevzuata tabidir, hâlbuki diğeri (insan hakları) ona üstündür». M. Philip: «Beyannameye topluluk haklarının ithal edilmesi muvafık mıdır?» sorusunu irat ediyor ve «hayır», diyor ve ilâve ediyor: «Fakat topluluğu terkip eden fertlerin haklarının beyannameye ithali zarurîdir».

Cumhuriyetçi Halk Hareketi Partisi temsilcilerinin noktainazarı, Kurucular Meclisinde, haklar beyannamesinin umumî müzakeresi esnasında, M. Boisdon tarafından daha kuvvetli bir şekilde ele alınacaktı. Fakat boş yere. İkinci Kurucular Meclisinde, «başlangıç» m daha az uzun müzakeresi esnasında yeniden meseleye temas edilmemiştir. Olsa olsa Nisan projesinin XI inci faslı ve küçük bir ölçüde, 27 Ekim tarihli Anayasanın 105 inci maddesi ülkeler, departmanlar, komünler topluluklarının mevcudiyetini tasdik etmiş ve âdemi merkezîyet prensibini hatırlatmışlardır. (1).

Topluluk haklarının taraftarlarının iddiaları her türlü siyasî mülâhazalar hariç olmak üzere, büyük teknik güçlükler doğurmaktan hali kalmamıştır. Her türlü birliklerin modern hayatta gittikçe mühim bir rol oynadıklarım ve ferdin orada kıymetli hürriyet garantileri bulabileceğini biliyoruz. Keza bu birliklerden aile ve komün birlikleri gibi bazı birlikler hakikaten tabîi bir karaktere sahip ve devletten mukaddemdir. Beynamede fertlerin hakları yanında, sözü geçen birlikler haklarının kaydedilmesi daha az nazik bir mesele değildir.

Her hak, hakikî bir şahsı veya hükmî bir şahsı istilzam eder; imdi, bu birliklerden bazılarının şahsiyeti yoktur ve hiç bir kimse onlara şahsiyet vermeyi de düşünmemektedir. Esasen onların beynamede zikri, üzerlerinde tadilat icrası muvafık görünse bile şimdiki bünyelerini, tabir caiz ise, takviye etmek tehlikesi arz etmez mi? Hakikatte «institution» ve birlik nazariyeleri taraftarları, bizzat kendi haklarına geniş bir ölçüde sahip kalacak olan az çok tabîi toplulukların tanınmasını Devlete empoze etmek fikri muzmarını taşımamış mıdır? Aile ve komün bahis konusu olduğu zaman, Devletin rolünün bu azalması arzuya şayan görülebilirse, siyasî hayat üzerine gittikçe ağır basan rheslekî topluluklar bahis konusu olduğu zaman tehlikeli görülmez mi? Binaenaleyh, M. Philip'in fikrine iştirak ediyoruz: haklar beyannamesine toplulukların haklarının ithali uygun değildir, toplulukları terkip eden fertlerin haklarını zikretmek kâfidir. Esasen «Başlangıç» m bu isteği tamamen tatmin etmemiş olduğunu göreceğiz. Çünkü cemiyet hürriyetini kaydetmemiştir.

Bazıları, toplulukların haklarından sonra Devlet haklarının gösterilmesini derpiş etmektedirler.

Bir beynamede fertlerin, haklarının yanında, vazifelerini formüle etmeğe lüzum var mıdır? İşte bu neviden her çalışmanın başında gelen bir dördüncü prensip mesele. Şüphesiz en mühimi değildir. Bununla beraber, iki Anayasa komisyonunda ve her iki Kurucular Meclisinde birçok defa bu

¹ Nisan beyannamesinin 24 üncü maddesi ile Ekim «Başlangıç» ın 10 uncu fıkrasının, da aile zikredilmektedir.

mesele ile temas edilmiştir. 1848 «Başlangıç» mm VII nci paragrafında vatandaşların vazifeleri tadat edilmektedir.

Bir beyanname, kalabalık bir halka hitap eden ve medenî öğretim kurlarında tetkik edilmeğe şayan bulunan bir metindir, vatandaşlara yalnız haklarını değil vazifeleri de bulunduğunu hatırlatmak için beyannameden faydalanılabilir. Bunlar Jacques Bardoux'nun iki Kurucular Meclisinde tebarüz ettirdiği delillerdir, fakat şüphesiz itirazları davet etmektedir. Bazıları, münhasıran hukukî metin olarak, beyannamenin münhasıran manevî neviden prensipler ihtiva edemeyeceğini iddia etmişlerdir. Fakat bu, oldukça zayıf bir delildir. Zira hatta hukukî değer iki İsa etmiş olan beyannamenin bile münhasıran sımsıkı hukukî hükümlerden başka şey ihtiva edeceği cevabı verilebilir.

Tereddüt etmenin başlıca sebebi, bize, ahlâkî, manevî hükümler, esaslar üzerinde ittifak etmenin, hukukî muhtevalı hürriyetler ve haklar üzerinde ittifak etmeden daha güç gibi görünmesi ve vazifeler beyannamesinin garip surette müphem ve tesirsiz kalmak tehlikesi arz etmesidir; eğer aksine olarak, İcattı, veciz yapmak istenilirse, Cumhuriyetin 3 üncü yılı beyannamesinin bazı maddeleri için de kusur mahiyetinde söylendiği gibi saf, (tecrübesiz) tahripkâr nev'e düşülmek ve istenilen gayeye varılamamak tehlikesiyle karşılaşılır.

Binaenaleyh, Nisan beyanname 39 uncu ve sonuncu maddesinde pek kanaatkâr bir formül ile iktifa etmekle, fikrimizce akıllıca hareket etmiştir: «İşbu beyanname yazılı hakların korunması, demokratik müesseselerin muhafazası ve sosyal terakki, her kesin vazifelerini bilmesini ve yapmasını istilzam etmektedir. Vatandaşlar cumhuriyete hizmet ve onu hayatları bahasına müdafaa etmekle mükellef ve Devlet mükellefiyetlerini paylaşmaya ve birbirlerine kardeşçe yardım etmeğe mecburdurlar».

27 Ekim 1946 tarihli «Başlangıç» a gelince, o hükmü (yukarıdaki hükmü) iktibas etmemiştir, yalnız, aşağıdaki cümle ile çalışma ödevine işaret etmiştir: «Her kes çalışmak ödevinde olup bir iş elde etmek hakkına sahiptir».

Velhasıl, beşinci ve sonuncu mühim bir nokta kalıyor, bu da metne atfedilecek hukukî değerdir. Bu hususta büyük yazarlarımızı birbirleriyle karşılaştıran klâsik münakaşalar malûmdur. Bazıları, beyanname ile edilen prensiplerin Kurucular Meclisi Kanun vazına bile kendilerini empoze edeceğini (metnin, tanımak ve ilân etmekle iktifa ettiği objektif hukuk prensipleri gibi) tasavvur etmekte, diğer bazıları, beyannamelere anayasanın ki gibi hukukî değer vermeğe temayül eylemekte ve bunların Kurucular Meclisi azasınca değil, alelâde kanun vazınca muta olacağını ileri sürmektedirler. Kimisi de, beyannamenin, başlı basma hiç bir hukukî kuvveti haiz olmadığını ve ilân ettiği hakların ancak anayasanın bünyesi içinde, hakların

hakikî bir teminatı ile ele alındığı takdirde, hukukî karakter iktisap edeceğini iddia etmektedirler.

İki Kurucular Meclisinde geçen münakaşalar bu yüksek nazariyelere temas etmemiştir. Şimdilik Nisan beyannamesi yazarlarının «başlangıç» a hukukî değer verme niyetlerini itiraz götürmez surette izhar ettiklerini kaydetmekle iktifa edelim. Bununla beraber, bu kararın sahası, anayasaya uygunluğunun kontrolü usulünü hiç bir suretle derpiş etmemesi yüzünden his solunur derecede daralmıştı.

27 Ekim; 1946 tarihli anayasa «başlangıç»ına gelince, aksine olarak. Kurucular Meclisinin ona hangi kuvveti izafe etmek istediğini tayin etmek güçtür, yalnız bir şey muhakkaktır. Hükümleri, anayasanın 91 inci ve müteakip maddelerinde derpiş edilen anayasaya uygunluk kontrolünü ispat için ileri sürülemez. Bu meseleyi III üncü Kısımda inceleyeceğiz.

Kısım II. — Muhteva

Şimdi «başlangıç» m ihtiva ettiği meseleleri tahlil etmemiz gerekmektedir. «Başlangıç» m dış görünüşü Nisan beyannamesinininkinden pek farklıdır, maddelere ayrılmamış ve hürriyetlerden ve sosyal ve ekonomik haklardan bahis paragraflara taksim edilmiştir; Nisan beyannamesinden çok daha az uzun ve çok daha mütevazıdır.

«Başlangıç» ta, filhakika, Anayasada olduğu gibi, uzlaşma fikri hâkimdir. 5 Mayıs 1946 referandumunda birinci projenin hezimetinden sonra ve bilhassa nispeten zayıf ekseriyeti dikkate alarak, herkes veya hemen herkes tarafından kabule şayan bir metne kavuşmak için partilerin karşılıklı müsaade ve fedakârlıklarda bulunmaları gerektiği düşünülüyordu. Bunun için, yukarıda görüldüğü üzere, beyannamenin yerine, basit bir «başlangıç» (plreambule) ikame olunmuştur. Bununla beraber keza yukarıda işaret edildiği gibi Nisanda ilân edilmiş olan hürriyet ve hakların ekserisini, «başlangıç» ekseriya muhtelif formüllerle almıştır, ikinci Kurucular Meclisi için, birinciye nazaran bir gerileme göstermiş görünmek güç olurdu. Fakat umumiyet itibarıyla. Ekim metni, Nisan metni kadar tafsilâta girişmeksizin prensipleri ilân etmekle iktifa etmiştir.

Plânın bilhassa vazih ve tatminkâr olduğu iddia edilemez. Bununla beraber, fıkralar sırasını takip ederek onları, kendilerine hâkim olan ana fikirlere bağlamağa teşebbüs edeceğiz.

«Başlangıç» bir intikal metnidir ve liberal demokrasi ile sosyalist demokrasi arasında bir uzlaşma tecrübesini icraya başlayan bir tahkim namedir; maziye istinat etmekte ve fakat hali derpiş ve azim ve kararlar istikbale teveccüh eylemektedir. Biz art arda bu iki hali tetkik edeceğiz. «Başlangıç» hiç değilse, hükümlerinin ekserisinde, hukukî bir değeri haiz imiş gibi, nok

Ta inazarımızı ispat için lüzumlu delilleri bilâhare arz etmek üzere muhakeme yürüteceğiz.

Şüphesiz hükümleri birer birer tafsilâtı olarak tahlil etmiyoruz. Bu yolda bir harekete bir cilt ister. Biz bilhassa, hukukî mana ve siyasî değerlerini tefsir için en mühimleri, en yenileri, en manalı parçaları tetkikle yetineceğiz.

I — Geçmişten iktibaslar:

Geçmişten iktibaslar, «başlangıç» m aynı zamanda methal vazifesi gören ve tabir caiz ise mucip sebepler lâyihasını teşkil eden birinci paragrafta yapılmıştır.

«Beşer kişiliğini kendilerine köle yapmaya ve itibardan düşürmeye teşebbüs eden rejimlere karşı hür milletler tarafından ihraz edilen zaferin ferdasında Fransız milleti bütün insanların ırk, din, inanç tefrik edilmeksizin devri kabil olmayan kutsal haklara sahip olduğunu yeniden ilân eder. 1789 Haklar Beyannamesi ile tespit edilen insan ve vatandaş hak ve hürriyetlerini ve Cumhuriyet kanunlarıyla tanınmış olan temel prensipleri resmen tekrar teyit eyler».

«Başlangıç» yukarıdaki birinci ibareyi daha veciz ve daha kuvvetli formüllerle, kısmen Nisan beyannamesinden almıştır. Bu ibare M. Jacque Bardoux tarafından sunulan ve müteaddit tadillere uğrayan bir teklifinden alınmıştı. Bu, Kurucular Meclisi azalığı sanatının güç bir sanat olduğunun bir delilidir, iyi formüller umumî bir heyecandan fıskırmadığı takdirde, ancak, umumiyetle uzun bir gayretle elde edilebilir.

Birinci ibare açık bir surette insan haklarının mutlak ve universalist ⁽¹⁾ anlayışına uygun bulunmaktadır. Bunlar ırk, din, inanç farkı gözetmeksizin her insana ait olan kutsal ve devri kabil olmayan haklardır. Bu haklar kanuna ve hatta anayasaya üstün ve onlardan önce gelir.

İkinci ibare bizi daha fazla alıkoyacaktır. Bu ibarede geçmişten iki iktibas yapılmıştır. Biri 1789 Haklar Beyannamesiyle tespit edilen insan ve vatandaş hak ve hürriyetleri; diğeri Cumhuriyet kanunları ile tanınan temel prensipler.

A — 1789 Beyannamesine istinat:

«Başlangıç», 1789 beyannamesine istinat ederek, önce naklettiğimiz münakaşalara son vermektedir. İkinci Kurucular Meclisinin bütün çalışmalarını gösteren uzlaşma zihniyetinde, mümkün tezatlarla meşgul olmaksızın, modern tekâmülün lüzumlu kıldığı ekonomik ve sosyal hakları daha ileride ilân etmekle beraber 1789 hak ve hürriyetlerini yeniden teyide tereddüt edilmemektedir.

¹ Universalist, Ammenin rızasından başka kudret tanımayan meslek taraftarları.

Kurucular Meclisinin, 1789 beyannamesini ve M.M. Herriot ve Capitant tarafından bu hususta Birinci Kurucular Meclisine ve M. Masson tarafından İkinci Kurucular Meclisine sunulan teklifleri tamamen veya kısmen kendi metnine almaktan vaz geçtiği unutulmamalıdır.

Umumî raportör M. Coste Floret tarafından M. Masson'a şu cevap verilmiştir: «yalnız şekil meselesi bizi ayırmaktadır. Eğer, yeni metinde bir haklar beyannamesi değil de basit bir «başlangıç» bulunuyorsa, bu, aşıkârdır ki, bu «başlangıç» tam bir haklar beyannamesini ihtiva edememesinden ileri gelmiştir». 1789 a referans 14 Ocak 1852 anayasasının 1 inci maddesini hatırlatmaktadır: «Anayasa, 1789 da ilân edilen ve Fransızların amme hukukunun esası olan büyük prensipleri tanıır ve onları teyit ve temin eder».

1852 Rejiminde bu formülün samimilik ve tesir kuvveti oldukça şüpheli idi, fakat bilindiği gibi, sonradan 1789 prensiplerini üçüncü Cumhuriyete kadar, hukukî kuvvetle muhafaza etmiş olan bir anayasa örf ve âdetinin teessüsünü ileri sürmek için bazı müellifler bundan (1852 anayasasından) delil çıkarmışlardır. Bu münakaşaya girişmeksizin, hemen kaydedelim ki şimdiki «başlangıç» hukukî bir değere sahipse, 1789 beyannamesini belki de hiç bir zaman sahip olmamış olduğu hukukî bir kuvvetle tekrar yürürlüğe koyacaktır.

İkinci Kurucu Meclis Nisan beyannamesinin başında bulunan 1793, 1795 ve 1848 e telmihleri akıllıca bertaraf etmiştir: («Fransız milleti 1789 prensiplerine sadık kalarak, her insanın hiç bir kanunun ihlal edemeyeceği devri kabil olmayan, kutsal haklara sahip olduğunu yeniden ilân eder ve 1793, 1795 ve 1848 de olduğu gibi anayasasının başına geçirmeğe karar verir»), İkinci Kurucu Meclis 1795 ve 1848 beyannamelerine hakikî bir referans yazılmasını tazammun eden teklifleri de bertaraf etmiştir: «Başlangıç» a hukukî bir değer tanımdıydı, içinden çıkılmaz tefsir güçlükleri intaç eden çözülemez tenakuzlara düşüldü. Esasen ekseriyet 1848 de ilân edilen öğretim hürriyeti gibi ihraç etmek istediği hakları doğrudan doğruya olmayarak, dolambaçlı bir surette tasdik ve teyit etmekten korkuyordu.

B — Cumhuriyet kanunları tarafından tanınan temel prensiplere referans:

Bu, ilk Kurucular Meclisinde, görünüşe göre teklif edilmeyen yeni bir formüldür. Bunun ilk defa Cumhuriyetçi Halk Hareketi Partisi temsilcileri tarafından yapılan teşkilatı esasiye kanunu teklifinde ve anayasa komisyonunun talebi üzerine, umumî raportör M. Coste Floret tarafından tanzim olunan ilk başlangıç projesinde, görüldüğüne şahit oluyoruz (1). Umumî raportörün bu projesinde «evvelki haklar beyannameleri ve cumhuriyet ka-

(1) (2 Haziran 1946 tarihinde seçilen Millî Meclisin 68 sayılı dokümanında şöyle deniliyordu: «Fransız milleti, insan ve vatandaşın devir ve ferağı kabil olmayan haklarını ilân ve temin etmek kararındadır: 1 — 1791, 1793, 1795 ve 1848 de teyit edilenler: 2 — Cumhuriyet Kanunları ile tanınanlar.)

nunları ile teyit edilen insan ve vatandaş hak ve hürriyetleri bahis mevzuu idi. Komisyonun ekseriyeti o zaman, yalnız 1789 beyannamesine istinat etmeğe karar vermiştir.

Fakat M. de Tinguy ve Cumhuriyetçi Halk Hareketi Partisine mensup bir kaç milletvekili tarafından Kurucular Meclisi divanına, komisyon metninin birinci fıkrasına «Cumhuriyet kanunlarıyla tanınan temel prensipler» kelimelerini ilâve etmek suretiyle tamamlanmasını tazammun eden bir teklif tevdi edilecekti. Teklif komisyon tarafından bertaraf edilmiş, fakat teklif sahibi tarafından asamblede tekrar ele alınmış ve şiddetli münakaşalara yol açmıştır.

Teklif, M. Maurice Guerin tarafından irat edilen kuvvetli bir nutuk ile müdafaa edilmiş ve nihayet 263 oya karşı 272 oyla kabul olunmuştur.

Kendisine verilmek istenilen mana hakkında, müzakerelerden vazıh bilgiler elde etmek mümkün müdür? Öyle görünüyor ki, müellifleri 1789 ile 1946 arasında inkılap ve tekâmülde bir nevi devamlılık tesis etmek ve Üçüncü Cumhuriyetin ekonomik ve sosyal terakkiye, bilhassa işçi mevzuatının inkişafıyla, ihmal edilemez yardımlarda bulunduğu göstermek istemişlerdir.

Böylece arz edilen formülün bilhassa tarihi ve sembolik bir değeri olurdu ve bu bakımdan Üçüncü Cumhuriyet devrinin kanun vazırlarına karşı nezaket ve hürmet icaplarını ifa etmek tamamıyla haklı ve meşru görünebilirdi Fakat hukukî bakımdan bununla beraber, «başlangıç» her hangi bir hukukî değere sahipse ve her ne olursa olsun siyasi bakımdan, formülün muhtevasıyla meşgul olmamak ve ihtiva ettiği ana hakların neler olduğunu araştırmamak mümkün değildir.

İmdi, bu hususta, mücadele edenlerin bütün projelerine ve muzalar fikirlerine iştirak etmeksizin makul bir surette formülün aynı zamanda meşkûk ve faydasız olduğu iddia olunabilir.

Meşkûktür. Taraftarları Üçüncü Cumhuriyetin sosyal mevzuatı hedef tuttuğunu iddia etmişlerdir. M. Pierre Herve, teklif sahiplerini başka türlü kabul ettirebileceklerini ummadıkları öğretim hürriyetini dolambaçlı yoldan ithal etmek istemekle itham etmiştir. Buna, M. Maurice Guerin, dostları ve kendisi icap ettiği zaman öğretim hürriyetine ait teklifler sunmayı kendilerine sakladıkları, cevabını vermiş ve filhakika teklifi de tevdi etmişlerdir. Bir prensibin temel olarak dikkate alınması için bir veya birçok cumhuriyet kanunlarıyla böyle olduğunu beyan ve ilân etmek mi lâzımdır? Hal oldukça nadirdir. Bu hale, öğretim hürriyetinin neşrolunduğu 31 Mart 1931 tarihli ve aşağıda yazılı malî kanununun 91 inci maddesinden başka hiç bir yerde rastlanmaz: «Cumhuriyetin temel prensiplerinden biri olan öğretim hürriyetinin muhafazası ihtirazi kaydıyla...»; fakat mademki Kurucular Meclisi ta-

rafından sarıh bir surette bertaraf edilmiştir, öğretim hürriyeti muhafaza edilemez. O zaman prensip, kanun vazılarının onu ilân ettiği şekil ne olursa olsun, temel olarak görünebilir mi? Fakat o zaman en büyük meşkükiye yer verilmiş olur: hangi kritere bağlanılacak?

Filhakika M. Maurice Guerin tarafından verilen misallere bağlanılırsa (sendikal haklar, sosyal güvenliğe ait mevzuat ve saire...) bu hakların hepsi olmazsa da, ekserisinin devrimiz için lüzumlu siyasal, ekonomik ve sosyal prensipler arasında görünmekte oldukları müşahede edilir. Bu haklar 1946 anayasası «başlangıç» ında tarif ve tadat edilmiştir.

Devlet şurası mevzuatı tarafından sık sık tatbik edilen (meselâ, disipline ait hususat hakkında, tasfiyeye müteallik hususatı olduğu gibi, her sanık kendi aleyhinde vakî şikâyetlerden haberdar edilmeli ve kendini müdafaa etmek imkânını elde etmelidir) prensibi gibi yazılı olmayan bazı umumî prensipler şüphesiz düşünülebilir: fakat fert hürriyetlerinin muhafazası için o kadar mühim olan bu prensipler tenkit etmekte olduğumuz formüle bağlanamaz; çünkü kaynakları teşriî değil mehakim içtihatlarına ve örf ve âdete müstenittir.

(Devamı var)

KÖY KALKINMASINDA KÖYLÜYÜ İLGİLENDİREN KANUN VE EMİRLERDEN BİR ÖZET

Alaşehir Jandarma Komutanı Abdurrahman Demiralp tarafından (Köy Kalkınmasında Köylüyü İlgilendiren Kanun ve Emirlerden Bir Özet) adı altında 100 kuruş bedelle yayınlanan kitap münderecatı itibariyle tavsiyeye değer görülmüştür.

Dergi

BANDIRMA KAZASI

Yazan: Bahri ERKMEN

TABIİ VE COĞRAFİ DURUMU: MEVKİİ:

Bandırma kazası Balıkesir Vilâyetinin kuzeyinde 50 arz ve 28 tül daireleri arasında Marmara Denizinin kenarında Kapudağının karşısında Bandırma körfezinde kurulmuş bir şehirdir, kazanın yüz ölçüsü 518 kilometre karedir.

HUDUTLARI:

Doğuda Karacabey vasıtası ile Bursa Vilâyeti ile Güneydoğuda Susurluk, Güneyde Manyas, Batıda Günen ve Erdek. Kuzeyde keza Erdek kazaları ile ve Marmara Denizi ile sınırlanmıştır.

İKLİMİ:

Bandırmanın iklimi Akdeniz iklimidir yazları kurak, kışları serin ve soğuk geçer. Esen poyraz ve Akdeniz rüzgârları burada şiddetle tesirini gösterir. Kuzey Batıdan esen bu rüzgârların tesirde Bandırma çevresindeki ağaçların Güneye doğru hafifçe eğilmiş oldukları görülür. Bilhassa bu rüzgârlar Ekim'den Mayıs sonlarına kadar devam ederler.

Bandırmada Dört mevsim de hüküm sürmektedir. Yalnız İlkbahar kısa olup sonbahar daha süreklî devam eder. Kışları hazan çok şiddetli geçer kışın karayel estiği zaman kar yağar ve şiddetli soğuklar yapar daha çok Poyraz eser yazın azami sıcaklık 37 dereceyi geçmez kışın da —8, —12 arasındadır. Vasati sıcaklık 15 derecedir. Tazyik derecesi de 76 - 75 dir. Hava fazla rutubetlidir yağış miktarı 672 mm. dir.

BÜNYE VE AVARIZ ŞEKİLLERİ:

Bandırma arazisi daha ziyade üçüncü zaman arazisidir ve bu zamanda vukua gelen Tektonik hadiseler neticesinde Eosen devrinde bu havaliyi bir deniz işgal ediyor bu sebeple Bandırmada kum çakıl gibi rusubat fazla görülüyor. Dördüncü zaman hareketlerle de bu günkü seviyeye çıkmıştır. Bugünkü avarız hafif meyillerle yüz yüz elli metre kadar yükselen tepelerden ibarettir. Bu havalinin en yüksek tepeleri Edincik havalisinde 361 rakımlı Direk Tepesi ve Erikli köyünde, 417 rakımlı Erikli Tepesi havalinin en yüksek tepeleridir. Güneyde Manyas Gölü, bölgenin en çukur kısmını teşkil eder.

SAHİLLER:

İskeleden Batıya doğru sahili takip edersek killi araziye görürüz burada bilhassa Manlerin mevcudiyeti heyelana sebebiyet vermiştir ve bu yüzden buradan Erdeğe giden eski yolunu terk ve suyolunu değiştirmek mecburiyeti hâsıl olmuştur. Burada denize inen dik kalker tabakalarını görürüz daha ötede birçok Faylar mevcuttur. Mamin köyünden biraz ilerleyince Mamin bahçelerinde Kayalıpınar mevkiinde kesif kalker tabakalarına taşlanmaktadır. İskeleden Şarka doğru sahil takip edilirse dik olan sahilin yavaş yavaş meyillenerek Liva'ya deresine inilir burası güzel ve tabii bir plâj manzarasını gösterir sahilde ince bir kum ve denizin içinde de yine ince kumlardan müteşekkil geniş bir plâtfon uzanmaktadır yalnız bu kısım uzun bir saha işgal etmemektedir sahil derhal yükselerek Dut limanı ve Yenice köylerine kadar dik ve kütleli kalkerlerden müteşekkil olan arazi devam eder ve gittikçe arızalar fazlaşır.

AKARSULAR:

Bandırma kazasında belli başlı ve önemli akarsular yoktur. Olanlar ufak dereler ve sel yataklarından ibarettir.

TARİHÇESİ:

Bandırmanın kuruluşu hakkında kat'i bilgimiz yoktur. Yalnız yapılan bazı kazılar Şehrin kuruluşunun eski olduğunu göstermektedir ve Erdek Kapıdağı yarım adasında Milâttan 8 asır önce kurulmuş bulunan Kızılöz krallığının merkezi olan Kızılöz şehri ile alâkalıdır. Bandırmanın eski adı (PANORMOS) tur. Eski yunanca Emin liman manasına gelmektedir. Bandırma adına gelinceye kadar bu kelime birçok tahavvüle geçerek en son Bandırma ve onu takiben Bandırma ismini almıştır.

Coğrafi durumu itibariyle eski devirlerde bir koy olan Bandırma o zaman gemicilere bir melce ve bir emin limandı sonraları dertlerin getirdiği Alüvyon teressübati koyu doldurmuştur.

Bandırma bugünkü sahil mevkiinden 3 kilometre kadar dâhilde idi. Şehrin burada olduğunu bu mntıkada bulunan bazı izlerin bulunuşudur İzmir Bandırma şosesi yapılırken taşlar arasından çıkarılan Kitara çalan bir kız levhasının bulunuşu en kuvvetli delillerden birisidir.

Eski Coğrafya taksimatında bugünkü Balıkesir vilâyetinin bulunduğu saha Mizya adını almaktadır. Sahil kısmına da küçük Mizva olarak isim verilmiştir. Bu mntıka Firik yalıların, İranlılar, Mısırlıların, Romalıların ve nihayet Bizansların hâkimiyetine girmiştir.

1071 Malazgirt muharebesinden sonra Türkleşen Anadolu'da Süleyman kurtulmuş 1076 da Bandırma ve Edincik havalisini alarak fütuhatını tevsi etmiş ise de ölümünden sonra bu yerler tekrar Bizans'a geçmiştir. Bu hal 13. Aşıra kadar devam etmiş olup bu asrın sonlarında Karasibey bu havalıyı

İşgal ederek müşterek bir imaret kurmuş ise de Osmanlı Padişahlarından Orhan Gazi zamanında Osmanlı ülkesine bu havalı intikal etmiştir.

Bandırma Osmanlı Hâkimiyetine girdiği zaman küçük bir balıkçı köyü idi. 17. Asır sonlarına kadar Galata kadılığına bağlı kalmış 1730 da Erdek kazasının Kapudağı Nahiyesine ilhak edilerek bir Voyvodalık ihdas edilip umuru muamelatı şeriye'yi tedvire memur bir kadı tayin edilerek tanzimatın ilânına kadar Voyvodalıkla idare edildi.

Tanzimat'tan sonra yapılan mülki taksimata göre yine Erdek'e bağlı kalmak üzere Nahiye oldu 1874 de büyük bir yangın felâketine maruz kalarak harap olmuştur. 93 muharebesinde (1877 - 1878) sonra Rumeli'den gelen muhacirler buraya iskân edilmiştir ve 1885 de kaza olmuştur. Kaza olduktan sonra yavaş yavaş inkişaf etmeğe başlamış bilhassa İzmir - Bandırma demiryolu yapıldıktan sonra inkişafı hızlanmıştır. Mütarekede evvelâ İtilâf devletleri bilâhare Yunanlılar tarafından Bandırma işgal edilmiş ve millî mücadele sonunda Yunanlılar burayı terk ederlerken 17/Eylül/922 tarihinde kurtulduğu zaman şehir bir kül yığını ve harabe halinde teslim alınmıştır. İstihlâstan bu yana Cumhuriyetin feyizli idaresinde Bandırma yeni baştan mamur ve modern bir şehir olmuştur.

İDARİ DURUM:

Bandırma Şehri 168 Hektar üzerinde ve 11 büyük mahalleden ibaret olup de Belediye teşkilâtı vardır. Kazanın ayrıca 32 köyü vardır. Merkez kazaya 13 Edincik Nahiyesine 11 Çomlu (Aksakal) Nahiyesinde de merkez dâhil 8 köyü vardır.

Bandırma Şehri 168 Hektar üzerinde ve 11 büyük mahalleden ibaret olup 5000 mütecevizevi vardır ve bu ev miktarı günden güne artmaktadır.

Şehir millî mücadele sonunda tamamı ile yandığı için yapılan imar plânına göre muntazam yollar ve caddeler açılmış ve yeni baştan inşa edilmiştir. Belli başlı caddelerin hepsi İskelenin etrafını süsleyen Cumhuriyet meydanına açılmıştır. Atatürk, Cumhuriyet, 14 Mayıs, Park, Balıkesir ve Şehit Süleyman caddeleri tamamı ile Parkedir. Geniş ve ferahlı caddelerin nihayet bulunduğu Cumhuriyet meydanının ortasında Bandırmanın kurtuluşunda şehit düşenlerin mübarek vücutlarının metfun buldukları bu mahalde hatıralarını taziz için güzel bir Abide yapılmıştır. Ve bütün millî bayramlar ve ihtifaller bu meydanda ve Abidenin etrafında yapılmaktadır, geniş caddeleri açılan hendesi ve düzgün sokaklar Şehre ayrı bir güzellik verir, cadde ve sokakların kenarları ağaçlarla süslenmiştir.

BANDIRMA LİMANI:

Bandırma Limanı kuzey ve kuzeydoğu rüzgârlarına açıktır tarihte Emin Liman adını alan Bandırma derelerin getirdiği teressübat neticesinde bugün

bunun aksine olarak açık bir liman halindedir. Bugün mevcut ve harabeye yüz tutmuş 140 metrelik Mendirek sayesinde iyi havalarda tahmil ve tahliyeye müsait bir liman halini alır. Şehrin inkişafı için ve iktisadiyatının arttırılması için bir an önce limanın yapılması ve asri vesaitle teçhizi lâzımdır.

Edincik:

Edincik eski bir kasabadır. Gönen ve Erdek yolu üzerindedir. Bandırmaya 12 kilometre mesafede bulunan 5476 nüfuslu şirin bir kasabadır.

Çomlu:

Bu Nahiyenin merkezi bu senenin Temmuz ayından beri aynı nahiyenin İzmir - Bandırma şosesi üzerinde 1121 nüfuslu Aksakal köyüne intikal etmiştir. Bu intikal Nahiyenin gelişmesine büyük bir amil olacaktır.

NÜFUS VE İSKÂN DURUMU:

Kazanın 950 nüfus sayımına nazaran umumi nüfusu 39189 dur, bu nüfusun 18986 sı Bandırma Şehrinde fakat bu nüfus bugün civardan ve hariçten gelen göçmenlerle beraber 25000 e yaklaşmaktadır bu artma bilhassa nüfus sayımlarda da bariz şekilde görülmektedir. 940 da 15715, 945 de 17355 idi, şehir nüfusunun artışı nüfus sayımında ve nüfus kayıtlarında aksetmemesinin sebebi naklihaneye muamelelerinin yapılamamamındandır. Bundan dolayı nüfus kayıtlarına göre Şehrin nüfusu 9045 kadın, 9810 Erkek olmak üzere 18855 dir. Ve nüfus kayıtlarına göre de umumi nüfus 20609 kadın 22177 Erkek olmak üzere 42786 dır. En son kayıtlar olan 952 yılı kayıtlarına göre bir yıl içinde 603 Evlenme, 67 Boşanma vakası kaydedilmiştir. Aynı yılda da 5524 sayılı kanununa göre de 30 gayri meşru evlenme ile bunlardan doğan çocuk katledilmiştir. Keza aynı yılda 695 ölüm olmuştur.

Bulgaristan göçmenlerinden kazamıza 207 aile verilmiş bunlardan, 36 sı iskân yerlerini terk etmiştir. Geri kalanlardan 80 aile sanatla ve amelelikle iştigal ettiklerinden merkez kazaya iskân ettirilmiş ve hepsinin mükemmel bir şekilde evleri yaptırılmıştır.

Köylerde de 90 aile yerleştirilmiş keza bunların evleri yapılarak ayrıca müstahsil durumuna geçebilmeleri için de 2732 Dekar arazi verilmiştir ve bugün gerek şehirde gerek köylerdeki göçmenler müstahsil vaziyete geçmişlerdir.

KAZA TEŞKİLÂT VE MEMURLARI:

1 — İÇİŞLERİ: Kaymakamlık, tahrirat kâtipliği, iki Nahiye Müdürlüğü, Emniyet Amirliği, Jandarma Komutanlığı, Nüfus Memurluğu, Hususi muhasebe memurluğu.

2 — ADALET: C. M. Umumilik, Ağır Ceza Reisliği, Asliye Ceza, Asliye Hukuk, Sulh ceza, Sulh Hukuk, Sorgu Hâkimliği, icra İflas Memurluğu, Noterlik.

3 — MALİYE: Mal müdürlüğü, Hazine Avukatlığı, Vergi Dairesi Müdürlüğü.

4 — MİLLÎ EĞİTİM: Ortaokul, (21 öğretmen 97 Kız, 230 Erkek olmak

üzere 327 öğrenci), Erkek Sanat Okulu, (10 Öğretmen, 121 öğrenci), Akşam Kız Sanat Okulu (3 öğretmen 190 öğrenci) İlkokul (93 öğretmen, 2465 Erkek, 2117 kız olmak üzere 4582 öğrenci).

5 — SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM: Hükümet Tabipliği, Belediye Hastahanesi, Sıtma Savaş tabipliği, Sahil Sıhhiye.

6 — GÜMRÜK VE TEKEL: Gümrük Baş Memurluğu, Tekel Müdürlüğü, Tütün Bakımevi Amirliği.

7 — TARIM: Ziraat Memurluğu, Veteriner Müdürlüğü, Merinos çiftliği, Orman İşletme Müdürlüğü.

8 — ULAŞTIRMA: P. T. T. Müdürlüğü, Demir Yolları, Gar Şefliği, Hava Yolları Memurluğu, Denizcilik Bankası Acentesi.

9 — Toprak iskân Memurluğu;

10 — Tapu Sicil Memurluğu,

11 — Meteoroloji Müdürlüğü,

12 — Müftülük,

13 — Belediye Başkanlığı,

14 — BANKALAR: Ziraat, Osmanlı, iş, Garanti,

15 — Ticaret odası,

16 — Borsa Komiserliği,

17 — SİYASİ PARTİLER (Demokrat Parti, C.H. Partisi)

18 — DERNEKLER: Kızılay, Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme, Tütün işçileri Sendikası ve Muhtelif 16 Dernek.

İsimleri zikredilen bütün devair ve diğer teşkilât vazifelerini ifa için lüzumu kadar memurlarla teçhiz edilmişlerdir.

BAYINDIRLIK DURUMU:

Bandırma; Balıkesir, Bursa, Gönen, Erdek ve Manyas'a muntazam devlet yollar ile bağlıdır köy yolları yaz ve kış motorlu vesaitin seyrüseferine müsaittir. Dut limanı ile Yenice köyleri müstesna. Bu yolların ekserisi toprak ve bir kısmı Stabilize yoldur.

Debleke köyü yolu üzerinde yeni bir köprü yapılmıştır.

İMAR PLANI:

Şehrin imar Plânı 25/2/948 tarihinde tasdik edilmiştir. Ve bu plânın tatbikine geçilmiştir. Plânın realize edilmesine çalışılmaktadır. Bu sene kapalı çarşı inşaatına başlanmıştır. Belediye ve İtfaiye garajı yapılmıştır. Elektrik şebekesinin Islahı tamamlanmış ve ayrıca bir Elektrojen gurubu getirilmiştir. Şehrin günden güne büyümesi sebebiyle ihtiyacı karşılamak için de yeni bir elektrojen gurubunun alınması teşebbüsüne geçilmiştir.

Kanalizasyon semtlerde program gereğince kanalizasyonun tamamlanmasına çalışılmaktadır.

İÇME SUYU:

Şehrin içme suyu Kapu dağından getirilmektedir şebekenin tevsii için yapılmış bulunan proje ihale edilmiş ve önümüzdeki yılda şehrin su sıkıntısı

kalmamış olacaktır. Belediye elektrik ve su işlerini bir İşletme Müdürlüğü şeklinde tedvir etmektedir.

KÖYLERDE: Suyu olmayan sekiz köyün projeleri tamamlanmış ve projelerine göre de su işleri tamamlanmıştır.

RESMÎ VE HUSUSÎ İMAR FAALİYETLERİ:

Şehirde hususî sahada büyük bir imar faaliyeti göze çarpmaktadır. Resmî dairelerden de Tekel Genel Müdürlüğü büyük bir Bakım Evi yapmaktadır, ayrıca Ziraat Bankası Edincik, Aksakal ve Debleke köyünde bir Kredi Kooperatif binası yapmaktadır.

İKTİSADÎ DURUM:

1 — Ziraat işleri. Bandırma haddizatında bir ziraat memleketi olmayıp bir ticaret şehridir zirai faaliyeti de Nahiyeye ve köylere münhasırdır. Ekilen başlıca mahsuller buğday, arpa, yulaf, kaplıca, mısır, bakla, fasulye, nohut, burçak, keten, susam ve ayçiçeğidir. Kazanın ekiliş elverişli arazisi 375000 dekadır. Bağ sahası 4263 Dekar Sebze bahçesi de 531 dekadır. Ziraata elverişli olmayan arazi miktarı da 22500 dekadır.

Edincik. Nahiyesinde zeytincilik halkın başlıca geçim vasıtasıdır. Edincik de 150000 Zeytin ağacı mevcut olup 952 yılında 3,5 Milyon kilo mahsul alınmıştır. Bu Zeytinlerin mühim bir kısmını yemeklik olarak harice ihraç; edilmektedir diğer kısmından da zeytinyağı istihsal edilmektedir. Aynı Nahiyenin merkezinde ve bazı köylerinde de İpek böcekçiliği yapılmaktadır. Senede 24400 kilo yaş koza elde edilmektedir.

Köylerde tavukçuluğa da ehemmiyet verilmektedir.

2 — Hayvancılık; Kazada 952 hayvan sayımına göre 2990 beygir, 4548 inek, 3140 öküz, 1933 manda, 51402 koyun, 10767 kıl keçisi mevcut olup bunlardan beygir, öküz ve manda zirai istihsalde kullanılmaktadır.

Kaza hududunda bulunan Merinos yetiştirme çiftliği de halktan elinde bulunan koyunları Merinos aştırmaktadır. Hayvancılıkta gözle his edilirderecede bir verimlilik görülmektedir.

3 — Orman; Orman bakımından Bölgenin umumi genişliği 70342 hektardır. Bunun 1227 hektarı ormanlık diğeri ormansızdır. Orman sahasının yıllık tahammülü 5130 kentaldir.

TİCARÎ VE SINAİ DURUM:

Kazanın ve bilhassa merkezin karakteri sınaî ve ticaridir. Merkezde bulunan Un Fabrikasında yılda 15000 Ton Un istihsal edilip 42 işçi ve 8 müstahdem çalışmaktadır. Ayrıca Çorap imalathaneleri vardır. Bandırmada faal bir nakliyecilik de mevcuttur. Civarda yetişen istihsal maddeleri hep Bandırma yolu ile sevk edilmektedir. Bir sene zarfında İskeleden 61511 ton eşya ve 121515 kuzu sevk edilmiştir. Ayrıca kazada Krom, Borasit, Kaplıca, Manganez, Bakla, Soğan, nohut, Kolyoz sevk edilmektedir. 952 yılında Bandırma Limanına 281 adedi Türk olmak üzere 337 Gemi ve 1531 Türk Motoru gelmiştir.